Hans Björknäs

KRIGSPROPAGANDA 1918

Historieförlaget i Finland

Krigspropaganda
1918

Hans Björknäs
Historieförlaget i Finland

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § (”tekstin- ja tiedonlouhinta”) mukaisesti on kielletty.
© 2026 Hans Björknäs
Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa
Förlag:Historieförlaget i Finland
Sammanställd av Hans Björknäs
Layout Marjatta Björknäs
Fotografier: Hans Björknäs, där inget annat anges
Pärmbild:
Förödelsen som Kronohagen led i slaget om Helsingfors 1918
Lönnqvist, Gunnar, fotograf 1918
Finna.fi Public domain. Bilden har färglagts.
Bild på sid 5 och bakre pärmen: Två röda arkebuseras i Varkaus 1918. Fotograf: Ivar Ekström. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:R%C3%A4ttvisa_skipas.jpg
Sid 7: Minnesmärke över de röda i Varkaus
Samtliga tidningscitat i denna avhandling är hämtade från Nationalbibliotekets digitaliserade originalnummer av Arbetet, Arbetarnas Notisblad, Lovisa Notisblad, Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter, Kaskö Tidning, Åbo Underrättelser, Hufvudstadsbladet, Östra Nyland, Det Vita Finland och Finlands Allmänna Tidning, utgivna mellan januari och maj 1918. Trycksvärta och tryckteknik från tiden kan ha påverkat läsbarheten, men innehållet följer originalen i så hög grad som möjligt

De kallade varandra ”slaktargardister” och ”röda vilddjur”. De mördade, brände och plundrade – övertygade om att de kämpade för en rättfärdig sak.

Två röda, flera vita. Gemensamt för dem alla var att de en gång var vanliga människor – arbetare, bönder, unga män med drömmar. Men inom loppet av några månader blev de kapabla till grymheter de aldrig tidigare kunnat föreställa sig. Vad hände? Svaret stavas propaganda.

Denna bok gräver ner sig i tidningspressen under finska inbördeskriget 1918 och avslöjar hur båda sidor systematiskt använde hatretorik, demonisering och medvetna lögner för att mobilisera sina anhängare. Du får läsa originalcitat som får blodet att isas – och se mönster som känns obehagligt igen.

Men frågan är: har något förändrats?
En nödvändig bok för alla som vill förstå dåtidens krig – och försvara sig mot framtidens desinformation.

Till strid!

Det flammar, det brinner, det sjuder
ett folk sig reste i storm.
Det lyser som blod i öster
där frihetens sol rullar fram.
Allt högre den stiger på fästet
Ett folk går till strid i dess sken
Ett folk, som splittrat och söndrat
under våldets förtrampande häl
lät sig skändas och plundras i mörker för-
tvivlan och nöd.
Nu samlas dess skaror och bojorna brister
Det skälver som jordbävnings dån.
Vår kamp är för framtid och frihet,
vår strid gäller sanning och rätt.
På den grusade världen, den gamla,
vi bygger en skimrande ny.
Här kräves ej mera blott viljor,
nu höves gärning och dåd.
Och mera: vårt varma, vårt brännande blod
Låt det brinna och rinna!
Mot dess blödande, flödande flod
bryter strålar från frihetens stigande sol.
Den lågan, den lyser och leder
vår väg ut i framtidens land.

Allan Walenius
Publicerad i Arbetet 29. 1. 1918.

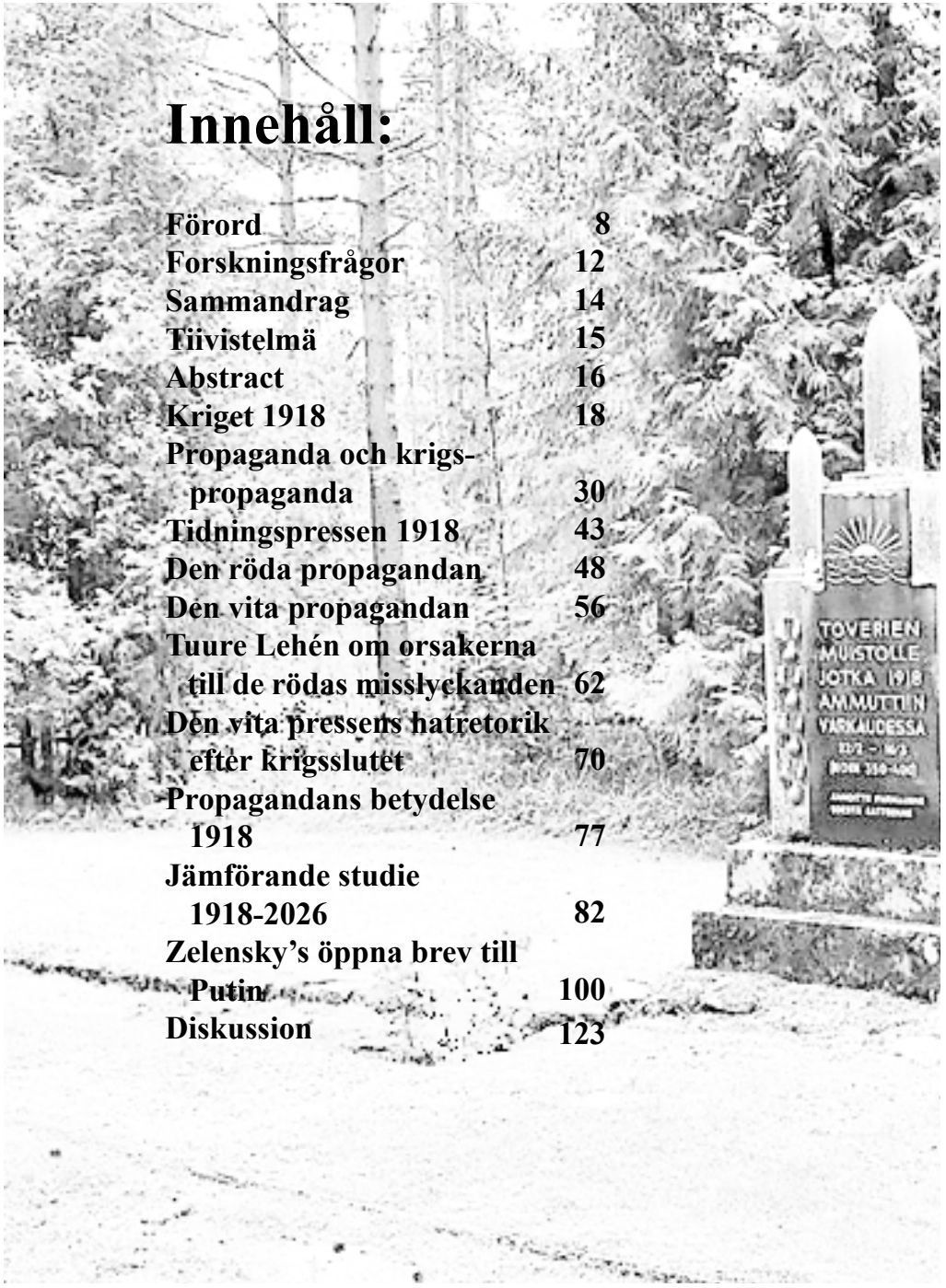

Innehåll:

Förord	**8**
Forskningsfrågor	**12**
Sammandrag	**14**
Tiivistelmä	**15**
Abstract	**16**
Kriget 1918	**18**
Propaganda och krigs-propaganda	**30**
Tidningspressen 1918	**43**
Den röda propagandan	**48**
Den vita propagandan	**56**
Tuure Lehén om orsakerna till de rödas misslyckanden	**62**
Den vita pressens hatretorik efter krigsslutet	**70**
Propagandans betydelse 1918	**77**
Jämförande studie 1918-2026	**82**
Zelensky's öppna brev till Putin	**100**
Diskussion	**123**

FÖRORD

Den bok du håller i din hand handlar om ett av de mest omvälvande och blodiga kapitlen i Finlands historia – inbördeskriget 1918. Men den handlar lika mycket om något som är tidlöst och ständigt närvarande: propaganda. De tidningsartiklar som analyseras här är inte bara historiska dokument; de är också speglar av en mänsklig mekanism som funnits i alla tider och som i dag, mer än hundra år senare, har nått nya nivåer av sofistikation.

Propaganda är inget nytt fenomen. Redan i antikens Egypten lät Ramses II hugga in reliefer där han framställdes som en gigantisk segerherre, trots att slaget vid Kadesh troligen slutat oavgjort (Bergman, 2025, s. 4). I antikens Grekland och Rom användes mynt, statyer och tal för att hylla härskare och svartmåla fiender. Under reformationen blev tryckpressen ett massförstörelsevapen i kampen om själar – både katolska och protestantiska sidan översvämmade Europa med pamfletter och flygskrifter. Det som kallas propaganda är således ingen uppfinning från 1900-talet, utan en ständig följeslagare till mänsklig maktutövning.

Det som däremot är nytt sedan första världskriget är den systematiska, industrialiserade och vetenskapligt underbyggda propagandans genombrott. När massarméer skulle mobiliseras och hela samhällen ställas i krigets tjänst, insåg alla stormakter att kampen om medborgarnas sinnen var lika viktig som kampen på slagfälten (Lasswell, 1927). Harold D. Lasswell, som studerade första världskrigets propaganda, identifierade tre huvudfunktioner som fortfarande är giltiga: att mobilisera hat mot fienden, att upprätthålla vänskapsband till allierade, och att stärka stridsmoralen hos egna trupper och civilbefolkning. När den stor allmänheten är övertygad om att det var fienden som startade kriget och att det är fienden som förhindrar en varaktigt fred, då har propagandisten uppnått sitt mål, enligt Lasswell.

Finland 1918 var inget undantag. Tvärtom – i det lilla, nyblivna självständiga landet nådde propagandan en intensitet och råhet som förvånar även den som är van vid krigsretorik. Båda sidor – de röda och de vita – utvecklade sofistikerade propagandatekniker långt innan orden ”falska nyheter” eller ”desinformation” blev en del av vardagsspråket. De rödas Arbetet och Arbetarnas Notisblad talade om klasskamp, revolution och ”slaktargardister”. De vitas Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter och Kaskö Tidning talade om fosterland, lag

och ordning – och om ”röda banditer” och ”landsförrädare”. Båda sidor använde samma grepp: förenkling, demonisering, överdrift och förtigande.

Också i Finland var det fienden som hade startat kriget. Om de vita och de röda var överens om någonting så var detta. Det var fienden som hade startat.

Det som gör studiet av 1918 års propaganda särskilt viktigt är att den inte bara speglade motsättningarna utan aktivt bidrog till att skapa dem. Flera forskare har pekat på att propagandan spelade en avgörande roll för själva krigsutbrottet (Jowett & O’Donnell, 2019). När tidningar månaderna före januari 1918 ständigt målade upp den andra sidan som ett existentiellt hot – de röda som hungersnödens skapare, de vita som arbetarnas blodtörstiga fiender – blev ett våldsamt uppgörelse inte bara möjlig utan näst intill oundviklig. Propagandan skapade en självuppfyllande profetia: man trodde på fiendens ondska, agerade därefter, och fiendens vedergällning bekräftade bilden.

Under krigets gång blev propagandans betydelse än tydligare. De rödas tidningar förbjöd alla borgerliga organ på sitt territorium; de vita gjorde detsamma med socialistiska tidningar i norr. Informationen som nådde respektive sidas befolkning var därför starkt filtrerad – i praktiken en enda lång rapport om egna segrar och fiendens grymheter. Den som bara läste Arbetet kunde tro att de röda var på väg att vinna ända fram till april 1918. Den som bara läste Wasa-Posten fick en bild av de röda som monster utan mänskliga drag. Denna informations apartheid fördjupade klyftorna och gjorde att fredliga lösningar blev politiskt omöjliga – den som föreslog förhandlingar riskerade att stämplas som förrädare.

Men det är efter kriget som propagandans mest tragiska effekt blir synlig. När de vita segrat i maj 1918 var hatet mot de röda så intensivt, och bilden av dem som ”vilddjur” så inpräntad, att segrarna fann det legitimt att utkräva en brutal vedergällning. Omkring 10 000 röda avrättades summariskt i den vita terrorn, och ytterligare 12 500–13 500 dog i fånglägren av svält och sjukdomar (Yle, 2008; Aftonbladet, 2018). Många av dem hade aldrig burit vapen – de var kvinnor, gamla, eller unga män som tvångsrekryterats. Propagandans demonisering hade gjort dem till mindre än människor.

Här vill jag stanna upp och reflektera över ett gammalt ordspråk: ”Man skall inte slå en slagen.” I många kulturer och rättstraditioner finns tanken att när fienden har lagt ner vapnen, upphör rätten att utkräva hämnd. Segrarens storhet mäts inte i antalet avrättade utan i förmågan att återupprätta rättvisa och försoning. Det finska inbördeskriget blev ett sorgligt undantag. Hatet som

propagandan hade pumpat in i folksjälen under några intensiva månader visade sig starkare än humanism och rättsstatliga principer. De vita ledarna – Mannerheim, Svinhufvud och andra – hade kunnat välja en annan väg. De hade kunnat benåda, förhöra, pröva i domstol. I stället valde de summariska arkebuseringar och svältläger. Propagandans arv var en bitter skuld som Finland skulle bära i decennier.

Det finns de som hävdar att den vita terrorn var en förståelig reaktion på de rödas grymheter under kriget – och visst begick även röda gardet övergrepp. Men även om vi accepterar att krigets lagar är grymma, är det ändå svårt att försvara att tusentals människor avrättades efter att striderna upphört. I detta avseende skiljer sig inbördeskriget från ett mellanstatligt krig: när fienden är ens egen landsman, borde försoningens väg vara särskilt angelägen. Propagandans största brott var att den gjorde försoning omöjlig – åtminstone för en generation.

Varför ska vi då bry oss om 1918? Jo, därför att propagandans mekanismer inte har försvunnit – de har bara bytt skepnad. I dag, 2026, lever vi i en tid av algoritmdrivna flöden, deepfakes, trollfabriker och mikroriktad desinformation. Sociala medier har gjort det möjligt för både stater och enskilda aktörer att sprida propaganda snabbare och mer precist än någonsin tidigare. Kriget i Ukraina, konflikten i Gaza, de politiska polariseringarna i USA och Europa – överallt ser vi samma gamla tekniker: demonisering av motståndaren, överdrifter av den egna sidans offer, förtigande av egna övergrepp, och användning av ”glittrande generaliteter” som frihet, demokrati och rättvisa för att täcka över maktintressen.

Om vi lär oss att känna igen propagandans mönster från 1918, blir vi också bättre rustade att genomskåda den 2026. När någon kallar sin motståndare för ”ondska” eller ”djur”, bör vi ställa frågan: demoniseras fienden för att förbereda en brutal uppgörelse? När bara den egna sidans offer rapporteras, bör vi undra: vad förtigs? När tidningar förbjuds eller sociala medier blockeras – vilken sida är rädd för sanningen? När kriget är slut och segraren talar om ”vedergällning” – har vi då glömt ordspråket om att inte slå en slagen?

Denna bok är inte bara en historisk studie. Den är en varning och en spegel. De tidningsartiklar som analyseras här är mer än hundra år gamla, men de skulle lika gärna kunnat vara skrivna i går. Språket är annorlunda, tekniken är annorlunda, men manipulationens själ – dess metoder att utnyttja rädsla, hat och lojalitet – är densamma. För att citera den franske propagandaforskaren

Jacques Ellul (1965, s. 140): ”Propagandans största fara är inte att den ljuger, utan att den skapar en värld där lögn och sanning inte längre kan skiljas åt, och där människor behandlas som medel snarare än som mål.”

Det är min förhoppning att denna bok kan bidra till att skärpa blicken – hos historiker, journalister, lärare och alla medborgare som värnar om en fungerande demokrati. Att studera 1918 års propaganda är inte att gräva ner sig i det förflutna. Det är att skaffa sig ett försprång i kampen mot desinformation i vår egen tid.

Helsingfors i april 2026

Författaren

Referenser

Aftonbladet, 2018. Den röda döden. Tillgänglig: https://www.aftonbladet.se/kultur/a/xR0x0j/den-roda-doden [Hämtad 6 april 2026].

Bergman, M., 2025. Propaganda. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland / Appel förlag.

Ellul, J., 1965. Propaganda: The Formation of Men’s Attitudes. New York: Knopf.

Jowett, G.S. & O’Donnell, V., 2019. Propaganda & Persuasion. 7:e upplagan. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Lasswell, H.D., 1927. Propaganda Technique in the World War. New York: Knopf.

Yle, 2008. Inbördeskriget 1918. Tillgänglig: https://vintti.yle.fi/yle.fi/elavaarkisto/index984b.html [Hämtad 6 april 2026].

Forskningsfrågor

Avsikten med denna kvalitativa studie om krigspropagandan under vintern och våren 1918 är bland annat att ge svar på följande frågor. Det underliggande materialet omfattar ett stort antal tidningsartiklar som kan uppfattas ha ett propagandistisk innehåll publicerade mellan brjan av januari och slutet av maj 1918 i de svenska dagstidningarna i Finland. Artikelurvalet har gjords av författaren.

Dessa forskningsfrågor genomgås detaljerat i avsnittet ”Diskussion” på sid i slutet av boken.

1. Vilka retoriska och klassificeringsmässiga kännetecken kännetecknade den röda respektive vita tidningspropagandan under finska inbördeskriget 1918, och hur kan dessa förstås utifrån etablerade teorier om vit, grå och svart propaganda?

Syfte: Att kartlägga och kategorisera de propagandatekniker som användes av de två sidorna, samt att knyta dem till den teoretiska referensram som presenterats i avhandlingens inledning.

2. Hur förändrades propagandans former och innehåll mellan första världskriget (1914–1918), det finska inbördeskriget (1918) och dagens konflikter (Ukraina, Gaza–Iran, USA–Iran 2025–2026), och vilka förklaringsfaktorer kan urskiljas för denna förändring?

Syfte: Att identifiera både beständiga mönster och historiska brytpunkter i propagandans utveckling, med fokus på teknologisk utveckling (tryckpress → radio → TV → sociala medier → AI), geopolitisk kontext och medieekologiska förändringar.

3. På vilka sätt bidrog tidningspropagandan 1918 till att legitimera och förstärka den vita terrorn efter kriget, och vilka parallella mekanismer kan iakttas i samband med civila offer i dagens konflikter?

Syfte: Att undersöka det kausala sambandet mellan propagandans demonise-

ring av fienden och efterföljande övergrepp mot besegrade eller civila – ett centralt tema i avhandlingens förord och slutsatser.

4. Hur användes kulturell förnedring (t.ex. begrepp som ”kulturfernissa”, ”asiatisk kultur”, ”vilddjur”) som ett propagandistiskt vapen 1918, och vilka motsvarigheter finns i dagens propaganda från Ryssland, USA och Israel?

Syfte: Att fördjupa den jämförande analys som påbörjats i frågan om kulturell förnedring, och att koppla den till teoretiska begrepp som avhumanisering, etnocentrism och ”vi-och-dom”-skapande.

5. Vilka likheter och skillnader kan identifieras mellan de rödas respektive de vitas propagandanarrativ 1918 när det gäller framställningen av den egna sidan som offer och den andra sidan som aggressor, och hur återspeglas dessa narrativ i dagens konflikters officiella kommunikation?

Syfte: Att analysera offerrollen som en beständig propagandastrategi – från ”försvar av arbetarklassen” och ”försvar av den nyvunna självständigheten” 1918 till ”avfascistisering” (Ryssland), ”försvar av demokratin” (väst) och ”kamp mot terrorism” (Israel–USA) idag.

6. På vilket sätt kan en kvalitativ studie av historisk tidningspropaganda (1918) bidra till att utveckla metoder för att känna igen och bemöta desinformation i dagens digitala medielandskap, och vilka praktiska lärdomar kan dras för mediepedagogik och demokratisk resiliens?

Syfte: Att lyfta blicken från den rent historiska analysen till dess samtida relevans – en explicit ambition i avhandlingen. Frågan öppnar för en diskussion om källkritik, mediekompetens och propagandans funktion i hotet mot demokratiska samhällen.

Sammandrag

Denna bok analyserar krigspropagandans former, klassificeringar och historiska utveckling med fokus på finska inbördeskriget 1918, samt drar paralleller till nutida propaganda i konflikterna Ukraina, Gaza–Iran och USA–Iran under 2025–2026. Materialet består av digitaliserade originaltidningar från båda sidor: de rödas Arbetet och Arbetarnas Notisblad, samt de vitas Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter, Kaskö Tidning och flera andra.

Studien visar att propagandans grundmekanismer – demonisering av fienden, användning av glittrande generaliteter, upprepning av ”den stora lögnen”, förtigande av egna förluster och offerrollen – är anmärkningsvärt beständiga över tid. Redan 1918 använde båda sidor en blandning av vit, grå och svart propaganda för att mobilisera hat, rättfärdiga våld och upprätthålla stridsmoralen. De röda framställde de vita som ”slaktargardister” och ”Mannerheims legoknektar”, medan de vita beskrev de röda som ”banditer”, ”huliganer” och ”ryska marionetter”. Propagandan bidrog till krigsutbrottet, påskyndade brutaliteten och möjliggjorde den vita terrorn efter kriget, där omkring 10 000 röda avrättades summariskt.

Jämförelsen med dagens propaganda visar avgörande skillnader: hastigheten och räckvidden har ökat dramatiskt genom sociala medier, desinformation kan mikroriktas till specifika målgrupper, AI-genererade deepfakes underminerar förtroendet för visuella bevis, och avsändarrollen har upplösts genom anonyma trollfabriker och botnätverk. Samtidigt lever de gamla teknikerna kvar. Dmitrij Medvedevs uttalanden om Zelenskyj som ”luffarmonster” och Trumps profana hot mot Iran är direkta nutida motsvarigheter till 1918 års demonisering. Israel–USA:s desinformationskampanj inför attacken mot Irans kärnkraftsanläggningar 2025 är ett skolexempel på svart propaganda.

Avhandlingen argumenterar för att kunskap om historisk propaganda är avgörande för att känna igen och bemöta desinformation i vår egen tid. När sanningen blir det första offret i krig, är medie-kritisk kompetens det mest effektiva försvaret.

Tiivistelmä

Tässä kandidaatintutkielmassa analysoidaan sotapropagandan muotoja, luokituksia ja historiallista kehitystä keskittyen Suomen sisällissotaan 1918 sekä vedetään rinnastuksia nykypäivän propagandaankonflikteissa Ukrainassa, Gazassa–Iranissa ja Yhdysvaltain–Iranin välillä vuosina 2025–2026. Aineisto koostuu digitaalisista alkuperäislehdistä molemmilta osapuolilta: punaisten Arbetet ja Arbetarnas Notisblad sekä valkoisten Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter, Kaskö Tidning ja useat muut.

Tutkimus osoittaa, että propagandan perusmekanismit – vihollisen demonisointi, ”kiiltävien yleistysten” käyttö, ”suuren valheen” toistaminen, omien tappioiden ja julmuuksien vaikeneminen sekä uhrin rooli – ovat huomattavan pysyviä ajan kuluessa. Jo vuonna 1918 molemmat osapuolet käyttivät sekoitusta valkoista, harmaata ja mustaa propagandaansaadakseen aikaan vihaa, oikeuttaakseen väkivallan ja ylläpitääkseen taistelumoraalia. Punaiset kuvasivat valkoisia ”teurastajakaarteiksi” ja ”Mannerheimin palkkasotureiksi”, kun taas valkoiset kuvasivat punaisia ”rosvoiksi”, ”huligaaneiksi” ja ”Venäjän nukeiksi”. Propaganda edesauttoi sodan syttymistä, kiihdytti raakuutta ja mahdollisti valkoisten terrorin sodan jälkeen, jossa noin 10 000 punaista teloitettiin summattisesti.

Vertailu nykypäivän propagandaan paljastaa merkittäviä eroja: nopeus ja tavoittavuus ovat kasvaneet dramaattisesti sosiaalisen median myötä, disinformaatiota voidaan kohdentaa tietyille yleisöille, tekoälyn luomat syvävääreennökset heikentävät luottamusta visuaalisiin todisteisiin ja lähettäjän rooli on hajonnut anonyymien trollitehtaiden ja bottiverkkojen takia. Samaan aikaan vanhat tekniikat elävät edelleen. Dmitri Medvedevin lausunnot Zelenskyistä ”luuserihirviönä” ja Trumpin rivot uhkaukset Irania kohtaan ovat suoria nykyajan vastineita vuoden 1918 demonisoinnille. Israelin ja Yhdysvaltain disinformaatiokampanja ennen hyökkäystä Iranin ydinlaitoksia vastaan 2025 on malliesimerkki mustasta propagandasta.

Tutkielma argumentoi, että tieto historiallisesta propagandasta on ratkaisevan tärkeää disinformation tunnistamiseksi ja torjumiseksi omassa ajassamme. Kun totuus on sodan ensimmäinen uhri, medialukutaito on tehokkain puolustus.

Abstract

This bachelor‘s thesis analyses the forms, classifications, and historical development of war propaganda, with a focus on the Finnish Civil War of 1918, and draws parallels to contemporary propaganda in the conflicts of Ukraine, Gaza–Iran, and the US–Iran war of 2025–2026. The material consists of digitised original newspapers from both sides: the Reds’ Arbetet and Arbetarnas Notisblad, and the Whites’ Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter, Kaskö Tidning, and several others.

The study shows that the basic mechanisms of propaganda – demonisation of the enemy, use of glittering generalities, repetition of the “big lie”, concealment of one‘s own losses and atrocities, and the victim role – are remarkably persistent over time. Already in 1918, both sides used a mixture of white, grey, and black propaganda to mobilise hatred, justify violence, and maintain combat morale. The Reds portrayed the Whites as “butcher guards” and “Mannerheim‘s mercenaries”, while the Whites described the Reds as “bandits”, “hooligans”, and “Russian puppets”. Propaganda contributed to the outbreak of war, accelerated brutality, and enabled the White terror after the war, in which approximately 10,000 Reds were summarily executed.

The comparison with today’s propaganda reveals crucial differences: speed and reach have increased dramatically through social media, disinformation can be micro-targeted to specific audiences, AI-generated deepfakes undermine trust in visual evidence, and the role of the sender has dissolved through anonymous troll factories and bot networks. At the same time, the old techniques live on. Dmitry Medvedev’s statements about Zelenskyy as a “hobo monster” and Trump‘s profane threats against Iran are direct contemporary equivalents of the demonisation of 1918. The Israeli–US disinformation campaign before the attack on Iran’s nuclear facilities in 2025 is a textbook example of black propaganda.

The thesis argues that knowledge of historical propaganda is crucial for recognising and countering disinformation in our own time. When truth becomes the first casualty of war, media literacy is the most effective defence.

Skadade hus i Helsingfors efter striderna.
Folot Gunnar Lönnqvist
Finna.fi. Public Domain

Kriget i Finland 1918

Inledning

Finland är ett land som drabbats av svåra katastrofer. Under hungeråren 1886-1888 dog ställvis 20 % av befolkningen av svält. Under kriget 1918 dog närmare 40.000 människor, en del i regelrätta strider, en del mördade och en stort antal efter kriget i fångläger. Under krigen 1939-1944 dog omkring 100.000 människor. Jämfört med dessa är dagen corona-katastrof en liten bagatell.

Det finns knappast någon händelse i Finlands historia som orsakat så mycket divergerande åsikter, häftiga känslor och upprörda diskussioner som kriget vintern och våren 1918. Följderna av detta krig kan ännu ses i vårt samhälle. En enorm forskning rörande händelserna har gjort och fortsätter ännu.

Detta krig har många namn. Nu används ofta termen ”År 1918 års händelser”. En ”händelse” låter väldigt banalt för att beskriva det som hände denna dramatiska vårvinter. Namn som andvändes 1918 var uppror, klasskrig, torparevolution, medborgarkrig, det röda upproret och revolution. Den vita sidan ansåg att detta var ett frihetskrig, med målet att befria Finland från de ryska trupperna.

Den röda sidan ansåg att detta var ett klasskrig. I denna bok har vi använt det neutrala namnet ”Kriget 1918” (Björknäs, 2021, s 9)

Krigets bakgrund

Tanken på ett självständigt Finland, fritt från det ryska överväldet hade grott länge i vårt land. För att landet skulle kunna bli fritt förstod mågna att det kunde bli en militär konflikt mellan finländare och de ryska soldater som vara stationerade här.

År 1915 tog sig närmare 2000 unga finländare till Tyskland för att få militär utbildning. Detta var den så kallade jägarrörelsen. Då dessa återvände till Finland vårvintern 1918 kom de att bilda stommen i den vita armen. På många orter bildades kårer av olika slag, en del högersinnade vita skyddskårer, en del vänstgersinnade röda garden.

Våren 1917 abdikerade den ryska tsaren Nikolai II. Förhållandena i Ryssland var kaotiska under den tid som följde, med strejker och väpnade oroligheter. Dessa spred sig till Finland. Socialisterna hade haft majoritet i lantdagen, men denna upplöstes av den ryska regeringen. I nyvalet hösten 1917 förlorade socialisterna sin majoritet. De accepterade inte valresultatet, eftersom de ansåg att

socialdemokraternas röster blev oräknade på många håll.

Stämningen mellan olika folkgrupper i Finland blev allt mera spänd. Det fanns många orsaker till detta. Arbetslösheten ökade då Rysslands befästningsarbeten längs den finländska kusten tog slut. En stor del av Finlands spannmål hade komit från Ryssland men pga oroligheterna där tog denna import slut och på många håll rådde livsmedelsbrist. Priserna steg, snabbare än lönerna, vilket drabbade de lågavlönade. Storstrejken i november 1917 blev våldsam. Butiker och matförråd plundrades. Både på den borgerliga sidan och på den socialistiska sidan grundades ordningsstyrkor, vita skyddskårer och röda garden. Sammandrabbningar mellan dessa orsakade dödsfall.

Flera finländare mördades av de ryska soldaterna under hösten 1917. Den mest kända av dessa var jordbruksrådet Alfred Kordelin som sköts av ryska matroser i Mommila den 7 november 1917. Samma dag inträffade det bolsjevikiska maktövertagandet i S:t Petersburg under ledning av Vladimir Lenin.

Den 6 december förklarade sig Finland självständigt. Ryssland erkände Finlands självständighet den 4.1.1918. De ryska trupperna borde därmed ha avlägsnat sig från Finland, men detta skedde inte. Omkring 40.000 ryska soldater fanns ännu i landet.

Inom socialdemokraterna fick den radikala falangen allt mera understöd. De radikala talade i allt skarpare ordalag för att enda lösningen för att förbättra situationen för de nödlidande mindre bemedlade var en väpnad revolution.

Den finländska regeringen, senaten, valde generallöjtnant Carl Gustav Mannerheim till överbefälhavare över de vita skyddskårerna den 26 januari 1918. (Björknäs, 2021, s 15)

Vårens omvälvningar i granstaterna

Det var inte bara i Finland som första halvan av år 1918 var dramatiskt.

Den 28 januari, samma dag som krigshändelsera i Finland tog fart, förklarade sig Estland och Lettland sig vara självständiga. Samma dag erkände för övrigt Nederländerna Finlands självständighet. Den 16 februari förklarade sig Litauen självständigt.

Den 18 februari förklarade sig Ukraina självständigt. Ukrainas situation påminde i mångt och mycket om Finlands. Också i Ukraina utbröt ett inbördeskrig mellan de ukrainska vita och ryska trupper. De vita förlorade, och Ukrainas öde

blev därmed helt annat än Finlands. Ukraina förblev en del av Ryssland, Sovjetunionen. Kollektiviseringen av jordbruken och en del andra åtgärder initierade av Josif Stalin ledde till en svår hungersnöd, kallad Holdomor, åren 1932-3 med flera miljoner döda. Landet utsattes för en omfattande förryskning och ett många ukrainare blev deporterade från sitt hemland. Och tragedierna i Ukraina tycks fortsätta.

Den 3 mars stöts freden i Brest-Litovsk mellan Ryssland och Tyskland, första världskriget var därmed slut på östfronten. Men på västfronten fortsatte kriget, bl. a. med insatser av långt skjutande kanoner, ”Tjocka Berta” som spred fasa i Paris. (Björknäs, 2021, s 16)

Krigsutbrottet

Vid årsskiftet 1917–1918 kvarstod omkring 40 000 ryska soldater i Finland. Senaten under P.E. Svinhufvud bildade en vit armé under generallöjtnant Gustaf Mannerheims befäl, som i första hand förfogade över de borgerliga skyddskårerna om cirka 40 000 man. De röda hade samtidigt organiserat ett rött garde på omkring 30 000 man som fick vapenhjälp och instruktörer av de kvarvarande ryska trupperna (Uppslagsverket Finland, 2021).

Kriget bröt ut i slutet av januari 1918. Den 27 januari gav befälhavaren för det röda gardet i Helsingfors order om att arrestera regeringen och upprätta en revolutionär regering, det så kallade folkkommissariatet.

Samtidigt avväpnade skyddskårerna i Österbotten de ryska garnisonerna. Merparten av senaten flydde till Vasa, medan de röda grep makten i södra Finland (Yle, 2008).

I krigets första fas stabiliserade regeringen sin ställning i norra, mellersta och östra Finland. En avgörande händelse var återkomsten av den i Tyskland utbildade jägarbataljonen till Vasa den 25 februari 1918. Jägarna, som utgjorde stommen i den vita armén, insattes som officerare och underofficerare. Dessutom anlände närmare 1 200 svenska frivilliga, bland dem en rad högre officerare som bildade Svenska brigaden (Uppslagsverket Finland, 2021; Aftonbladet, 2018).

Redan i början av februari bildades en klar frontlinje som sträckte sig från trakten norr om Björneborg över Ikalis, Ruovesi, Vilppula, Jämsä och Mäntyharju till S:t Andree och Valkjärvi på Karelska näset (Uppslagsverket Finland, 2021).

Minnesmärke i Hulmi, Laihela, till minne av den första striden i kriget. Monumentet avtäcktes den 7 augusti, 1938.
På moumentet finns namnet på de fem skyddskårister som stupade i striden.
Skulptör: Urho Kaarlo Lamminheimo

Vapentåget från S:t Petersburg

Den 27 januari, samma dag som krigshändelserna började i Helsingfors, avgick ett tåg lastat med vapen från S:t Petersburg till Helsingfors. Tåget var lastat med 15.000 gevär, två miljoner patroner, 30 kulsprutor, 10 kanoner, 3000 kanonskott och 2 bepansrade bilar. Tågets resa till Helsingfors var dramatisk, de vita försökte stoppa tåget genom att spränga bron över Kymmene älv några kilometer väster om Kouvola, vilket orsakade en fördröjning av tågets färd. De röda hade förhoppningen att dessa vapen skulle avgöra kriget.

Det tog säkert sin tid att samla ihop dessa vapen i S:t Petersburg och lasta tåget. I den ryska huvudstaden måste man ha varit övertygad on att ett krig börjar i Finland säkert länge före kriget sedan bröt ut och på många sätt uppmuntrat detta.

Vapentåget finns dokumenterat i Antti Tuuris roman ”Suuri asejuna Pietarista” (2006). Romanen är för all del fiktiv men håller sig väldigt nära den historiska verkligheten. (Björknäs, 2021, s 22)

Inbördeskriget i södra Finland

I krigets andra fas fram till början av mars genomförde de röda offensiva företag med växlande framgång. I östra och västra Nyland samt i Nystadstrakten nedkämpades skyddskårsavdelningar. Från regeringens synpunkt var det dock betydelsefullt att dessa operationer band en stor del av de rödas bästa trupper (Uppslagsverket Finland, 2021).

Samtidigt konsoliderades den vita armén genom uppsättning av värvade regementen och värnpliktsuppbåd. Vapenförrådet kompletterades med tysk och svensk hjälp. Efter att regeringstrupperna slagit tillbaka den röda offensiven övergick initiativet till de vita (Uppslagsverket Finland, 2021).

Slaget i Tammerfors

Det avgörande anfallet mot Tammerfors inleddes den 15 mars 1921. Den 26 mars var staden innesluten, och efter hårda strider erövrades den slutligen den 6 april 1918. Slaget var det första i Norden som utkämpades i en industriby och blev vändpunkten i kriget (Wikipedia, 2023; Wikipedia, 2020).

I slaget deltog 13 000 vita soldater, däribland några hundra svenska frivilliga, mot 15 000 röda försvarare. De röda förlusterna uppgick till 2 000 stupade och 11 000 fångar, medan de vita förlorade 700 stupade och 2 000 sårade (Wikipedia, 2023; Wikipedia, 2020). Den svenska brigaden spelade en betydande

roll under slaget (Aftonbladet, 2018).

Tyskarnas ankomst

Samtidigt som slaget om Tammerfors pågick landsteg en tysk expeditionskår, Östersjödivisionen under ledning av generalmajor Rüdiger von der Goltz, i Hangö den 3 april 1918. Styrkan omfattade omkring 9 000–9 500 man och utökades senare med ytterligare förband (Wikipedia, 2015; Uppslagsverket Finland, 2021).

Tyskarnas ankomst hade både militär och politisk betydelse. Tyskland ville säkra tillgången till finska trä- och pappersvaror samt förhindra att Finland drogs in i ententemakternas inflytelsesfär. Enligt hemliga avtal förband sig Finland att under världskriget inte handla med Storbritannien eller andra ententemakter (Wikipedia, 2015).

Vid landstigningen proklamerade von der Goltz: ”Ni har kallat på oss i er nöd. Vi kommer som vänner, för att hjälpa er i er kamp mot de mördarband som trampar på all ordning, rätt och frihet. Mänsklighetens röst kallar oss. Vi kommer inte som erövrare […] Lita alltså på oss! Fram för ert härliga lands frihet!” (Wikipedia, 2015).

När insåg de rödas ledning att kriget var förlorat?

Vid slutet av februari 1918, då inbördeskriget knappt hade varat en månad, torde det ha stått klart för varje realistisk bedömare — inklusive de rödas egen ledning — att utgången av konflikten redan var beseglad. De rödas stora februarioffensiv hade misslyckats, och Haapamäki hade trots upprepade och intensiva anfall inte kunnat erövras.

Härefter övergick de röda i huvudsak till defensiva strider, vilket i militärt hänseende innebar ett erkännande av strategiskt misslyckande. De röda gardesenheternas militära svagheter var genomgående och strukturella. Ledningen saknade i det närmaste helt utbildad militär personal, vilket fick påtagliga konsekvenser för stridsförmågan. Samordnade operationer visade sig svåra att genomföra, och disciplinen inom trupperna var bristfällig — en omständighet som tog sig uttryck i våldshandlingar mot obeväpnade civila och tillfångatagna, vilket ytterligare undergrävde rörelsens legitimitet. En gör besvikelse för de röda utgjorde de ryska soldaternas bristande vilja att engagera sig i striderna.

De ryska trupperna, vars närvaro i Finland de röda hade hoppats kunna utnyt-

tja militärt, föreföll varken förstå konfliktens karaktär eller ha erhållit entydiga direktiv från Petrograd. Endast en begränsad andel deltog i de faktiska striderna; många lät sig avväpnas utan motstånd, och det övervägande flertalet hade ett enda mål: att återvända till Ryssland med livet i behåll. Visserligen fanns det ryska officerare som hade kunnat tillföra värdefull militär sakkunskap, men språkbarriärer och ett ömsesidigt bristande förtroende omöjliggjorde ett fungerande samarbete.

Den 3 mars 1918 undertecknades freden i Brest-Litovsk mellan Tyskland och Ryssland, och fördraget innehöll en bestämmelse om att ryska trupper skulle dras tillbaka från Finland. Även om detta direktiv inte genomförs fullt ut, minskade det ryska stödet till de röda märkbart. I början av april utfärdade Lenin ett förbud mot risken deltagande i det finska kriget — ett direktiv som visserligen inte följdes till fullo, men som ytterligare försvagade de rödas ställning. Samtidigt befann sig de vita i en position av påtaglig militär överlägsenhet. Hela norra Finland kontrollerades av vita styrkor, de tyskutbildade jägarna hade anlänt till Vasa, och tyska förband var på väg mot Åland. De vitas ledning var kompetent och truppernas moraliska intakt — detta trots att det för många vita soldater måste ha inneburit en psykologisk påfrestning att kriga mot landsmän snarare än mot ryska ockupanter. Mannerheim sökte konsekvent definiera konflikten som ett frihetskrig i syfte att bryta den ryska militära närvaron i Finland och därigenom ge striden en nationell och legitim ram.

Krigets utgång var inte längre oviss, men striderna skulle likväl fortgå i drygt två månader till, med ett stort antal döda och sårade som följd.

Till de faktorer som ytterligare försämrade de rödas krigföring hörde ett utbrett alkoholmissbruk inom befälsskiktet — en omständighet som knappast bidrog till att råda bot på de redan påtagliga bristerna i ledarskap och beslutsfattande. (Björknäs, 2021, s 27)

De vitas seger

Med tyskarnas ankomst inleddes krigets fjärde och sista fas. De vita delades i två huvudgrupper: västarmén som i samverkan med tyskarna företog en framstöt mot Riihimäki, och östarmén vars uppgift var att anfalla i Karelen. Helsingfors intogs den 12 april, Björneborg den 13 april och Lahtis den 19 april 1918 (Uppslagsverket Finland, 2021).

De röda ledarna överflyttade till Viborg, men tvingades fly till Ryssland den 26 april. Tre dagar senare erövrades Viborg. Väster om Lahtis besegrades den

röda huvudarmén slutligt den 2 maj, varvid 20 000 fångar togs. Den 15 maj föll de rödas sista stödjepunkt Ino på Karelska näset (Uppslagsverket Finland, 2021).

Den vita terrorn och dess konsekvenser

I mitten av februari 1918 genomförde den danske journalisten Niels Hasager från tidningen Politiken en uppmärksammad intervjuserie med ledande företrädare för den vita sidan. Bland de intervjuade befann sig senator Heikki Renwall, vars uttalanden skulle få vittgående konsekvenser för krigets fortsatta förlopp:

> *”Alla som har deltagit i upproret kommer att straffas. De skola dömas för högförräderi. Möjligen kan senare gen amnesti åt en del, men endast under den förutsättningen att de berövas alla sina medborgerliga rättigheter och icke i framtiden får deltaga i landets politiska liv. De skola göras till en pariasekt. Ledarna skola straffas med lagens hela stränghet. Det är inte en tyrannisk härskare de gjort uppror mot, det är emot den lagliga lantdagen. För en sådan förbrytelse finns blott ett straff: hängning. Jag ser intet annat. De måste stå till ansvar med sina liv som gått förlorade genom deras förvållande.”*

Renwall deklarerade alltså att samtliga deltagare i upproret skulle ställas till svars för högförräderi, att ledarna skulle bestraffas med lagens fulla stränghet och att det enda tänkbara straffet för ett uppror mot den lagliga lantdagen var döden genom hängning. De övriga upprorsmännen skulle, enligt Renwall, berövas sina medborgerliga rättigheter och för all framtid utestängas från landets politiska liv (Hasager, citerad i Tikka 2004, s. 112). Renwall bestred sedermera delar av intervjuns innehåll och hävdade att ord hade lagts i hans mun, men skadan var redan skedd.

Uttalandets politiska och psykologiska betydelse kan knappast överskattas. Då det reproducerades i arbetartidningarna stod det klart för soldaterna i det röda gardet att kapitulation inte utgjorde något realistiskt alternativ — deras öde tycktes oavsett utgång vara beseglat. Detta faktum bidrog sannolikt till att förlänga striderna och öka antalet erbjudanden på båda sidor (Paasivirta 1949, s. 87).

Överbefälhavare Mannerheim utfärdade vid flera tillfällen explicita förbud mot arkebusering av tillfångatagna röda soldater, men dessa order följdes inte konsekvent (Screen 2000, s. 143). En utbredd princip på fältet synes ha varit att döda så många motståndare som möjligt innan de han kapitulera, och avrät-

tningar av redan tillfångatagna fortgick trots förbuden. Särskilt i Tammerfors — där de blodigaste stadsgatustriderna ägde rum — är det i efterhand svårt att fastställa hur stor andel av de stupade röda som faktiskt föll i strid och hur många som avrättades omedelbart därefter (Hoppu 2008, s. 201).

Den vita terrorn översteg i sin omfattning den röda. Sammanlagt beräknas mellan 7 000 och 10 000 personer har avrättats av vita styrkor, däribland ett antal ryska soldater som redan hade kapitulerat (Tikka 2004, s. 156). Händelserna i Varkaus den 21 februari utgör ett av de mest omtalade exemplen: sedan staden erövrats avrättades över 400 röda fångar, trots att endast ett tjugotal hade stupat under de faktiska striderna. I det kollektiva minnet lever därtill det så kallade ”Lotteriet i Huruslahti” kvar, där uppgifterna gör gällande att var tionde fånge sköts — sammanlagt omkring 90 personer (Teräväinen 1967, s. 78). Under april–maj månads övergång nådde avrättningarna sin kulmen med omkring 200 personer per dygn (Manninen 1993, s. 234).

Sedan de militära striderna upphörde fortsatte terrorn i fånglägren, där ett stort antal fångar avled till följd av avrättningar, sjukdomar och svält — ett kapitel som länge förblev underbelyst i den finländska historieskrivningen (Westerlund 2004, s. 19).

Den tyska interventionen och dess motiv

Den tyska militära interventionen i det finska inbördeskriget 1918 måste förstås mot bakgrunden av det pågående första världskriget och den strategiska logik som detta skapat. Sedan 1915 hade ett antal unga finländare, sedermera kända som ägarna , erhåller militär utbildning i Tyskland. Under kriget transporterades gör vapenmängder till den österbottniska kusten, och den tyska interventionen tog sin början i mars 1918 med ockupationen av Åland, följt av landstigningen i södra Finland och det avgörande militära stödet vid erövringen av Helsingfors och övriga strategiska viktiga städer.

Den strategiska kalkylen byggde på principen att fiendens fiende är vår vän. Östfronten pågick med stor intensitet, och ett utdraget krig i Finland som band ryska militära resurser låg i Tysklands intresse. Man hoppades troligen att en större andel av den ryska armén skulle invecklas i finska strider — en förhoppning som dock inte infriades, eftersom Lenin medvetet valde att begränsa det ryska stödet till de röda till vapenleveranser snarare än manskap (Upton 1980, s. 301).

För de tyska soldaterna innebar interventionen en oväntad erfarenhet: i

stället för de ryska motståndare de förväntade sig mötte de finska arbetare och torpare. Tysklands engagemang hade emellertid även andra dimensioner. Som ersättning för militärhjälpen erhöll Tyskland rätt att övervaka Finlands utrikeshandel, och den tyske överbefälhavaren i Helsingfors, General der Infanterie Rüdiger von der Goltz, utövade ett påtagligt inflytande över finländsk inrikespolitik under andra halvåret 1918 (Nevakivi 1999). Åtskilliga forskare betecknar Finland under denna period som en tysk vasallstat (Paasivirta 1949, s. 201; Upton 1980, s. 318). Det tyska engagemanget upplöstes emellertid abrupt i samband med Tysklands kapitulation hösten 1918, varefter von der Goltz och de kvarvarande trupperna återvände till hemlandet och Finland åter stod som en självständig stat.

Krigets sista strid

Den sista militära operationen under kriget utspelades vid Ino fästning på Karelska näset. Utan att ett enda skott avlossades drog de ryska soldaterna tillbaka den 14 maj 1918, och de vita intog den förstörda fästningen dagen därpå. Den 16 maj hölls segerparaden i Helsingfors, vilket formellt markerade krigets slut (Manninen 1993, s. 267).

Krigets mänskliga kostnader

Det finska inbördeskriget 1918 utgör den andra av tre stora nationella katastrofer som drabbat Finland under de senaste två seklerna — den första var hungerkatastrofen 1866–1868, som ställvis skördade upp till 20 procent av befolkningen, och den tredje var vinter- och fortsättningskriget 1939–1944. Enligt den statistik som sammanställts av Nationalarkivets projekt Suomen Sotasurmat 1914–1922 omkom sammanlagt 36 640 personer till följd av kriget 1918 (Westerlund 2004, s. 7).

Fördelningen av dödsfallen är talande för konfliktens natur. På den röda sidan stupade 5 199 soldater i strid; på den vita 3 414, jämte ytterligare 790 övriga. Bland avrättade, mördade och utanför strid dödade återfanns 7 370 röda, 1 424 vita och 926 civila som inte tillhörde någondera sidan. I fånglägren dog 11 652 röda, 4 vita och 1 790 övriga, och 2 193 personer försvann spårlöst (Westerlund 2004, s. 8–11). Till dessa siffror bör läggas de indirekta offren: 1 100 barn förlorade båda sina föräldrar, och uppemot 15 000 barn miste en förälder — en generation vars sociala och psykologiska skador är svåra att kvantifiera men omvittnade i samtida källor (Haapala 1995, s. 223).

Krigets intensitet framgår tydligt i en jämförelse med de senare krigen: medan vinterkrig och fortsättningskrig sammanlagt skördade nära 100 000 finländska liv under fem år, krävde 1918 års krig drygt 36 000 offer under tre månader. Räknar man in the dödsfall som den samtida spanska sjukan orsakade — vars första fall i Finland rapporterades redan innan kriget var slut — framträder bilden av en exceptionell humanitär katastrof (Manninen 1993, s. 289).

Referenser

Aftonbladet, 2018. Den röda döden. Tillgänglig: https://www.aftonbladet.se/kultur/a/xR0x0j/den-roda-doden [Hämtad 22 mars 2026].
Björknäs, Hans 2021 *Kriget 1918.* Historieförlaget i Finland, Vasa, Finland
Haapala, P. (1995) Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920 . Helsingfors: Painatuskeskus.
Hoppu, T. (2008) Tampereen punakaartien historia . Tammerfors: Tampereen museoiden julkaisuja.
Manninen, O. (1993) Kansalaissota 1918: taistelut ja tapiot . Helsingfors: Otava.
Westerlund, L. (red.) (2004) Sotaolojen väkivaltaisuudet 1917–1918 . Helsingfors: Statsrådets kansli
NE (Nationalencyklopedin), 2021. Finska inbördeskriget. Tillgänglig: https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/finska-inbördeskriget [Hämtad 22 mars 2026].
Nevakivi, J. (1999) Jääkärit ja aktivistit: Suomen valkoisen armeijan synty . Helsingfors: Tammi.
Paasivirta, J. (1949) Suomi vuonna 1918 . Borgå: WSOY.
Screen, JEO (2000) Mannerheim: Förberedelsernas år . London: Hurst & Company.
Tikka, M. (2004) Kenttäoikeudet: Suomalaiset sotarikokset 1918 . Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Teräväinen, E. (1967) Varkauden punakaarti 1918 . Varkaus: Varkauden kaupunki.
Uppslagsverket Finland, 2021. Inbördeskriget. Tillgänglig: https://uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-Inboerdeskriget [Hämtad 22 mars 2026].
Upton, AF (1980) Den finska revolutionen 1917–1918 . Minneapolis: Univer-

sity of Minnesota Press.
Wikipedia, 2015. Östersjödivisionen. Tillgänglig: https://sv.wikipedia.org/wiki/Östersjödivisionen [Hämtad 22 mars 2026].
Wikipedia, 2020. Slaget om Tammerfors. Tillgänglig: https://da.m.wikipedia.org/wiki/Slaget_om_Tammerfors [Hämtad 22 mars 2026].
Wikipedia, 2023. Slaget om Tammerfors. Tillgänglig: https://no.m.wikipedia.org/wiki/Slaget_om_Tammerfors [Hämtad 22 mars 2026].
Yle, 2008. Inbördeskriget 1918. Tillgänglig: https://vintti.yle.fi/yle.fi/elavaarkisto/index984b.html [Hämtad 22 mars 2026].

Propaganda och krigspropaganda: en historisk och teoretisk översikt

Inledning

Propaganda är ett omdiskuterat begrepp som ofta förknippas med manipulation och auktoritära regimer (Bergman, 2025, sid 3). Trots sin negativa klang har propaganda funnits i alla tider och i alla samhällen som ett medel för att skapa sammanhållning, övertyga motståndare och påverka opinioner. Särskilt i krigssituationer har propaganda spelat en avgörande roll, då stater varit beroende av civilbefolkningens stöd och soldaternas stridsvilja (Lasswell, 1927; Jowett & O'Donnell, 2019).

Denna artikel syftar till att ge en vetenskaplig översikt över propagandans utveckling, klassificering och funktioner med särskilt fokus på krigspropaganda. Genom att redogöra för historiska exempel, teoretiska modeller och empiriska rön om propagandans effekter bidrar artikeln till en fördjupad förståelse av hur krigspropaganda verkar och vilka konsekvenser den kan få.

Propagandans historia

Antiken och medeltiden

Ordet propaganda kan härledas från latinets propagare, en i huvudsak agrikulturell term med betydelsen sprida eller alstra, men som under antiken också användes i bemärkelserna ”utvidga” och ”erövra” (Bergman, 2025, sid 5).

Företeelser som i dag skulle kallas propaganda kan spåras tillbaka till antiken. I Egypten framställdes reliefer som avbildade Ramses I som en till omfånget jättelik segerherre (Bergman, 2025, sid 4). I antikens Grekland och Rom användes tal, inskriptioner och mynt för att hylla härskare och framställa fiender i dålig dager (Taylor, 2003). Under medeltiden fungerade kyrkan som en central propagandainstitution genom predikningar, ikoner och korstågsretorik som mobiliserade folk till religiösa krig. Den katolska kyrkan började använda begreppet på 1500-talet för att beskriva en ny typ av missionär verksamhet (Bergman, 2025, sid 3). Påven Gregorius instiftade åe 1622 institutionen Sacra Congregatio de Propaganda Fide för att förmedla och försvafra den rätta läran (Bergman, 2025, sid 3).

Från reformationen till första världskriget

Reformationen innebar ett genombrott för tryckt propaganda. Både katolska och protestantiska sidor använde flygskrifter och pamfletter för att vinna folklig anslutning. Under 1700- och 1800-talen utvecklades propaganda i takt med att nationalstater och massmedier växte fram. Under franska revolutionen och Napoleonkrigen användes systematisk informationsspridning för att skapa nationell samhörighet (Ellul, 1965).

Första världskriget (1914–1918) innebar en kvalitativ förändring. Kriget var det första ”totala kriget” där hela samhällen mobiliserades, och propaganda blev en central del av krigföringen. Storbritannien inrättade Wellington House, en hemlig propagandabyrå, och Tyskland, Frankrike och USA följde efter. Under denna period utvecklades tekniker som svart propaganda (avsändare döljs eller fejkas) och vit propaganda (öppen avsändare) (Lasswell, 1927).

Mellankrigstiden och andra världskriget

Mellankrigstiden präglades av att totalitära regimer som Nazityskland och Sovjetunionen institutionaliserade propaganda. Joseph Goebbels, Tredje rikets propagandaminister, utvecklade en omfattande organisation som styrde alla medier och konstarter. Samtidigt bedrev demokratier som USA och Storbritannien propaganda, dock i mindre omfattande och mer decentraliserad form (Jowett & O’Donnell, 2019).

Andra världskriget (1939–1945) innebar en ytterligare professionalisering. Allierade styrkor använde radio (t.ex. BBC och Voice of America) och film för att påverka både egna trupper, ockuperade områden och fienden. Psykologisk krigföring blev en självständig gren inom militären (Taylor, 2003).

Kalla kriget och nutid

Under kalla kriget var propaganda en central del av den ideologiska konflikten mellan väst och öst. Båda blocken satsade stort på radiostationer (Radio Free Europe, Radio Moskva), kulturutbyte och offentlig diplomati. Med framväxten av internet och sociala medier har propagandans former åter förändrats. Nutida propaganda kännetecknas av fragmenterade medielandskap, mikroriktad påverkan och desinformationskampanjer som ofta tillskrivs både statsaktörer och icke-statliga grupper (Benkler et al., 2018).

Propagandans klassificering

Efter avsändare och syfte

En vanlig klassificering delar propaganda utifrån avsändarens öppenhet:

- Vit propaganda: Avsändaren är tydligt identifierad och informationen är i princip sanningsenlig, även om den är selektivt framställd. Syftet är att bygga förtroende och legitimitet. Exempel: regeringens informationskampanjer i krigstid (Jowett & O'Donnell, 2019).
- Svart propaganda: Avsändaren döljs eller utger sig för att vara någon annan. Innehållet kan vara direkt falskt eller vilseledande. Svart propaganda används för att så splitring hos fienden eller skapa misstro. Exempel: under andra världskriget sände brittiska SOE radiostationer som utgav sig vara tyska (Taylor, 2003).
- Grå propaganda: Avsändaren anges inte, eller så är den oklar. Informationens sanningshalt är blandad. Syftet är att få mottagaren att tro att budskapet kommer från en oberoende källa (Jowett & O'Donnell, 2019).

Efter målgrupp

Propaganda kan också indelas efter målgrupp:

- Inrikes propaganda: Riktas mot den egna befolkningen för att stärka nationell sammanhållning, upprätthålla stridsmoral och få acceptans för uppoffringar (Lasswell, 1927).
- Utrikes propaganda: Riktas mot andra länders befolkningar eller beslutsfattare för att påverka deras sympatier eller handlande. Kan vara en del av offentlig diplomati eller psykologiska operationer (Taylor, 2003).
- Fientlig propaganda: Riktas mot fiendens trupper eller civilbefolkning för att undergräva deras stridsmoral, uppmuntra desertering eller skapa oenighet (Jowett & O'Donnell, 2019).

Kategorier av propaganda enligt Jacques Elul

Denna analys samanfattar propagandans kateororier som de är beskrivna i boken Jacques Elluls Propaganda: The Formation of Men's Attitudes (1962/1965) (Ellul, 1965, s. 75):

Inledning

Propaganda är ett av de mest kraftfulla och genomträngande fenomenen i den moderna politiska och sociala verkligheten. Få verk har analyserat detta fenomen med sådan stringens och bredd som den franske sociologen och

teologen Jacques Elluls Propaganda: The Formation of Men's Attitudes, ursprungligen publicerad på franska 1962 och på engelska 1965. Ellul, känd för sin kritik av det teknologiska samhället, erbjuder i detta verk en systematisk taxonomi över propagandans olika former, funktioner och verkningsmekanismer. Kapitlet 'Categories of Propaganda' utgör bokens analytiska ryggrad och är särskilt relevant för förståelsen av hur propaganda fungerar i samtiden.

Denna essä presenterar och diskuterar Elluls kategorisering av propaganda, belyser varje kategoris kännetecken, historiska användning och relevans i vår tid. Analysen kompletteras med perspektiv från andra centrala forskare på området, bland dem Harold D. Lasswell, Philip M. Taylor och Garth S. Jowett och Victoria O'Donnell.

Elluls definition och utgångspunkter

Ellul definierar propaganda som en uppsättning metoder som används av en organiserad grupp för att aktivt engagera en massa individer, psykologiskt och beteendemässigt, med syftet att integrera och aktivt deltaga i ett givet samhälle (Ellul, 1965, s. xiii). Centralt för Elluls förståelse är att propaganda inte enbart är ett politiskt vapen – det är en funktion av det moderna, teknologiska, byråkratiska samhället självt. Propaganda är i detta perspektiv inte ett undantag utan ett strukturellt drag i industriella demokratier och totalitära stater lika.

En nyckelinsikt hos Ellul är att propaganda är effektivast när mottagaren inte är medveten om att den utsätts för den. Det är inte den okunnige som är mest sårbar, utan tvärtom den välutbildade och välunderrättade medborgaren, som är benägen att konsumera stora mängder information och därigenom lättare kan manipuleras (Ellul, 1965, s. 107–108). Denna tes är djupt kontraintuitiv och har fått förnyad aktualitet i digitala medielandskap.

Propagandans kategorier enligt Ellul

1. Politisk propaganda och sociologisk propaganda

Den mest grundläggande distinktionen Ellul gör är den mellan politisk propaganda och sociologisk propaganda. Politisk propaganda är instrumentell och målinriktad: den syftar till att uppnå specifika politiska mål, som att vinna ett val, mobilisera till krig eller störta en regim. Den är episodisk, intensiv och organiserad uppifrån. Klassiska exempel är Nazitysklands propagandaministerium under Joseph Goebbels, som med film, radio och massmöten sökte skapa konsensus kring nationalsocialistiska mål (Taylor, 1998, s. 165–170), och den sovjetiska Kominterns utåtriktade verksamhet under kalla kriget.

Sociologisk propaganda är däremot diffus, långsiktig och sällan medvetet

designad. Den verkar genom kultur, reklam, underhållning, utbildning och livsstilsideal. Ellul menar att den amerikanska ’way of life’ – med dess konsumtionskultur och tro på framsteg – utgör ett paradigmatiskt exempel (Ellul, 1965, s. 64–65). Reklamindustrin, Hollywoodfilmen och populärkulturen fungerar som bärare av sociologisk propaganda, vilket gör att individen internaliserar samhällets värderingar utan att uppleva det som påverkan. Philip Taylor bekräftar denna analys i sin historiska genomgång, där han visar hur kommersiell kommunikation och ideologi flödar samman i liberala demokratier (Taylor, 1998, s. 265).

I vår tid har sociologisk propaganda accelererat dramatiskt genom sociala medier. Algoritmstyrda flöden på plattformar som Facebook, TikTok och YouTube exponerar användare för ett ständigt filtrerat innehåll som förstärker existerande världsbilder – ett fenomen som Eli Pariser (2011) kallat ’filterbubblan’. Elluls insikt om att det moderna samhällets struktur självt propaganderar har aldrig varit mer träffande.

2. Agitationspropaganda och integrationspropaganda

En annan avgörande distinktion är den mellan agitationspropaganda (agitprop) och integrationspropaganda. Agitationspropaganda syftar till att aktivera, uppheta och mobilisera – att driva en befolkning till handling, ofta i en krissituation. Den arbetar med starka känslor: rädsla, hat, entusiasm och urgency. Lenins och Trotskijs tidiga bolsjevistiska propagandaarbete med agit-tåg som färdades genom Ryssland, lastade med planscher, teater och politiska talare, är ett skolboksexempel (Kenez, 1985, s. 49–55).

Integrationspropaganda är däremot lugn, stabil och anpassningsinriktad. Den söker skapa konsensus, lojalitet och passivitet – att säkerställa att medborgarna accepterar det rådande systemet och håller sig inom dess ramar. Ellul menar att detta är den dominerande propagandaformen i moderna demokratier, och att den är svårare att identifiera och därför farligare (Ellul, 1965, s. 75). Nationella ceremonier, skolläroplaner, mediernas normalisering av politiska strukturer och politikernas konsensusskapande retorik är alla former av integrationspropaganda.

Distinktionen är analytiskt skarp men i praktiken flytande. Under covid-19-pandemin, till exempel, innehöll myndigheternas kommunikation drag av båda: agitation när man varnade för kollaps av sjukvårdssystemen, integration när man sökte normalisera vaccinationskampanjer och upprätthålla samhällelig sammanhållning (jfr Jowett & O’Donnell, 2019, s. 302–310).

3. Vertikal propaganda och horisontell propaganda

Ellul skiljer vidare mellan vertikal propaganda och horisontell propaganda. Vertikal propaganda flödar uppifrån och ned: en elit, en stat eller en organisation förmedlar sitt budskap till en passiv massa. Denna form är den historiskt mest välkända och den som dominerar statsbaserade propagandasystem. Exempel inkluderar nazistisk masskultur, stalinistisk socialistisk realism och USA:s ’Committee on Public Information’ under första världskriget, som under ledning av George Creel systematiskt producerade och distribuerade tusentals pamfletter, affischer och filmklipp (Lasswell, 1927, s. 220–225).

Horisontell propaganda uppstår inom en grupp och sprids lateralt, mellan jämlikar. Ellul kopplar denna form till den kommunistiska partiorganisationens small-group-teknik, där politisk diskussion i celler och studiecirklar syftar till att forma och kontrollera deltagarnas åsikter underifrån (Ellul, 1965, s. 82). Den är potentiellt effektivare än vertikal propaganda, eftersom den upplevs som autentisk och frivillig.

I den digitala tidsåldern har horisontell propaganda fått en aldrig tidigare skådad räckvidd. Viralt innehåll på sociala medier, influencers och ’grassroots’-rörelser som koordineras via krypterade plattformar som Telegram exemplifierar hur lateral spridning av politiska narrativ kan forma opinioner utan en tydlig avsändare. Desinformationskampanjer kopplade till rysk påverkan i västerländska val har i stor utsträckning verkat via denna modell (EU DisinfoLab, 2021).

4. Rationell propaganda och irrationell propaganda

En fjärde distinktion gäller förhållandet till förnuft och känsla. Rationell propaganda appellerar till logik, fakta och argument – den söker övertala genom att presentera bevis. Upplysningstidens pamflettlitteratur, politiska debatter och vetenskaplig kommunikation strävar mot detta ideal. Jowett och O’Donnell framhåller att propagandisten som arbetar med rationella medel är mer sårbar för motargument och faktakontroll (Jowett & O’Donnell, 2019, s. 45).

Irrationell propaganda, å andra sidan, kringgår det kritiska tänkandet och riktar sig direkt mot känslor, identiteter och reflexer. Lasswell identifierade redan 1927 att de mest effektiva propagandasymbolerna under första världskriget var de som vädjade till nationell stolthet, fruktan för fienden och symbolik kring hjältemod och offer (Lasswell, 1927, s. 195). Goebbels förstod detta djupt: Nürnbergrallyt var inte designat för att övertyga utan för att överväldigas – en estetisk och känslomässig upplevelse snarare än ett argumenterande budskap.

I vår tid är det tydligt att irrationell propaganda dominerar digitala informationsmiljöer. Forskning visar att emotionellt laddade budskap sprids snabbare och bredare på sociala medier än faktabaserade korrektioner (Vosoughi, Roy & Aral, 2018). Kombinationen av algoritmisk förstärkning och confirmation bias skapar optimala betingelser för irrationell propaganda.

5. Direkt och indirekt propaganda

Slutligen identifierar Ellul skillnaden mellan direkt propaganda – öppen, identifierbar och med ett tydligt syfte – och indirekt propaganda, som verkar dolt, ofta via kulturella produkter, underhållning eller till synes neutral information. Film är ett paradigmatiskt medium för indirekt propaganda: Leni Riefenstahls Viljans triumf (1935) presenteras som en dokumentär men är ett propagandistiskt mästerverk (Taylor, 1998, s. 171), och Hollywoodfilmernas porträttering av amerikanska värderingar har länge fungerat som mjuk utrikespolitik (Nye, 2004, s. 11).

Indirekt propaganda är svårare att identifiera och därmed mer effektiv på lång sikt. I dag verkar den bland annat via nyhetsaggregatorers urvalsbeslut, podcastkulturens framväxt, underhållningsseriernas politiska narrativ och AI-genererat innehåll som söker normalisera specifika världsbilder.

Historisk tillämpning av Elluls kategorier

Elluls taxonomi låter sig tillämpas fruktbart på en rad historiska propagandainsatser. Under första världskriget dominerade vertikal, agiterande och rationell-irrationell blandpropaganda: britternas ’War Propaganda Bureau’ och det amerikanska Creel-kommittén kombinerade faktabaserade argument med intensiv fiendedemonisering (Lasswell, 1927). Under mellankrigstiden förfinade totalitära rörelser integrationspropagandan till en totalomfattande ideologisk inramning av verkligheten: fascistiska och kommunistiska regimer ambitionerade att forma inte bara opinion utan personlighet, livsstil och verklighetsuppfattning.

Under kalla kriget utvecklades sofistikerade former av indirekt propaganda: CIA:s finansiering av kulturorganisationer, litteraturtidskrifter och konstutställningar som en del av ’Congress for Cultural Freedom’ är ett välstuderat exempel på hur sociologisk, indirekt och horisontell propaganda samverkar (Saunders, 1999). Propagandan var inte primärt riktad mot fienden utan mot de egna intelligentiorna och de neutrala länderna.

I efterkrigstiden har ’psykologiska operationer’ (PSYOP) institutionaliserats i militär doktrin, med egna enheter, budgetar och metodmanualer. USA:s insat-

ser i Vietnam, Irak och Afghanistan inkluderade massiva propagandainsatser riktade mot civilbefolkningen – flygblad, radioprogram och utbildningskampanjer – med blandade resultat (Jowett & O'Donnell, 2019, s. 255–280).

Propagandans relevans i vår tid

Elluls verk, skrivet under kalla kriget, framstår idag som profetiskt. Hans insikt om att propaganda är ett strukturellt drag i det moderna samhället – inte ett undantag – har fått empirisk bekräftelse i det digitala medielandskapet. Den teknologiska infrastruktur som möjliggör kommunikation i realtid globalt är också den mest kraftfulla propagandaapparat som någonsin existerat.

Det är värt att lyfta fram tre samtida fenomen som direkt illustrerar Elluls kategorier. För det första, desinformation och hybridkrigföring: statsstödda aktörer, framför allt Ryssland och Kina, kombinerar vertikal och horisontell, direkt och indirekt propaganda i koordinerade kampanjer som syftar till att destabilisera demokratiska processer och urholka institutionell tillit (EU DisinfoLab, 2021). För det andra, kommersiell propaganda: den digitala reklamekonomin är ett massivt system för sociologisk propaganda, där personlig data används för att målanpassa budskap med precision som inte hade varit möjlig för Goebbels. Big tech-företag som Meta och Google är, i Elluls termer, de moderna samhällets propagandaministrar. För det tredje, statlig pandemi- och klimatkommunikation: det finns en fundamental spänning i demokratiska samhällen mellan legitim, evidensbaserad myndighetskommunikation och propaganda – en gräns som är svår att dra analytiskt och lätt att överskrida praktiskt.

Ellul varnar för att demokratin är särskilt sårbar för propaganda eftersom den kräver en informerad och engagerad medborgare, men den moderna propagandamiljön producerar i stället en överkognitivt belastad, emotionellt manipulerad och politiskt passiviserad individ (Ellul, 1965, s. 256–261). Demokratins grundproblem är inte bristen på information – det är överskottet av propagandistisk information.

Jacques Elluls kategorisering av propaganda i Propaganda: The Formation of Men's Attitudes erbjuder ett intellektuellt verktyg av bestående värde. Distinktionerna mellan politisk och sociologisk, agiterande och integrerande, vertikal och horisontell, rationell och irrationell, direkt och indirekt propaganda är analytiskt skarpa och historiskt välgrundade. Sammantaget pekar de mot en komlex, mångdimensionell förståelse av propaganda som inte kan reduceras till avsiktlig statlig manipulation utan måste förstås som ett systemegenskap i det moderna samhället.

I ljuset av digitaliseringens transformation av mediemiljön och den ökande användningen av AI i informationsproduktion framstår Elluls perspektiv som mer angeläget än någonsin. Att förstå propagandans kategorier är inte bara en akademisk övning – det är en demokratisk nödvändighet.

Propagandans mål

Propaganda i allmänhet, och krigspropaganda i synnerhet, kan ha flera parallella mål. Lasswell (1927) identifierade tre huvudfunktioner i krigstid:

1. Mobilisering av hat mot fienden: Genom att skapa en tydlig fiendebild förenklas konflikten och civilbefolkningens motståndsvilja stärks. Fienden demoniseras – betecknas som barbarisk, ociviliserad eller ond.
2. Upprätthållande av vänskapsband till allierade: Propaganda används för att framhålla allierades styrka och påminna om gemensamma intressen. Detta syftar till att motverka misstro och splittring inom allianser.
3. Underhållande av stridsmoral hos egna trupper och civilbefolkning: Genom framgångsberättelser, förnekande av motgångar och betoning av kampens rättfärdighet hålls moralen uppe.

Jowett och O'Donnell (2019) utvidgar denna bild med ytterligare mål:

- Legitimering av ledarskap och politik: Propaganda rättfärdigar ibland impopulära beslut, såsom ransonering, censur eller utökade militära befogenheter.
- Påverkan av neutrala aktörer: Under krig söker stridande parter ofta vinna neutrala staters sympati eller åtminstone säkerställa att de inte stödjer fienden.
- Demoralisering av fienden: Genom informationsoperationer försöker man övertyga fiendens soldater om att kampen är meningslös, att deras ledare ljuger eller att de är övergivna.

Propagandans effekter

Kognitiva effekter

Forskning om propagandaeffekter har historiskt pendlat mellan antaganden om omedelbar påverkan ("hypodermic needle model") och insikten om att mottagare tolkar budskap selektivt. I dag dominerar teorier om begränsade effekter och receptionsteori, som betonar att människor bearbetar propaganda utifrån sina befintliga föreställningar och sociala nätverk (Klapper, 1960; Hall, 1980).

Propaganda kan dock påverka vilka frågor som uppfattas som viktiga (agen-

da-setting), vilka attribut som förknippas med aktörer (framing) och vilka tolkningar som blir dominerande i den offentliga debatten (priming). I krigssammanhang har studier visat att propaganda effektivt kan forma fiendebilder, särskilt när den upprepas i flera kanaler och bekräftas av auktoritativa källor (Benkler et al., 2018).

Affektiva effekter

Propaganda riktad mot känslor kan ha starka och snabba effekter. Rädsla, vrede och stolthet är känslor som ofta mobiliseras i krigspropaganda. Experimentella studier visar att rädslobaserad propaganda kan öka stödet för hårda åtgärder, medan stolthet och patriotism kan förstärka identifikation med den egna gruppen (Brader, 2006).

Samtidigt kan överdriven eller uppenbart falsk propaganda leda till boomerangeffekter: när mottagare upptäcker manipulation minskar förtroendet för avsändaren (Jowett & O'Donnell, 2019). Detta understryker vikten av trovärdighet för propagandans effektivitet.

Beteendeeffekter

Att mäta propagandans direkta inverkan på handlingar är metodologiskt svårt. Ändå finns historiska belägg för att propaganda bidragit till värnpliktiganslutning, krigsobligationsteckning och frivillig insatser under båda världskrigen (Lasswell, 1927). I nutida konflikter används propaganda för att påverka militär personals benägenhet att desertera eller att påverka civilbefolkningens samarbetsvilja med ockuperande makt (Taylor, 2003).

Långsiktiga samhällseffekter

Krigspropaganda kan få bestående effekter på samhällsklimatet. Demonisering av fienden kan efter kriget överföras till inrikespolitiska motståndare, som skedde i flera länder efter första världskriget. Propagandans förenklade vi-och-dem-bild kan bidra till polarisering och minskad tolerans (Ellul, 1965). Därför är förståelse av propagandamekanismer en viktig del av demokratisk folkbildning.

Diskussion

Propaganda är ett komplext fenomen som inte låter sig reduceras till enkla modeller. Historien visar att propagandans metoder ständigt anpassats till ny

teknik och nya medielandskap, från tryckpressen till sociala medier. Klassificeringar utifrån avsändare, målgrupp och metod är användbara för att analysera propagandans strategier, men i praktiken flyter dessa kategorier ofta samman.

Krigspropagandans mål – att mobilisera, legitimera, demoralisera och påverka neutrala – är relativt konstanta över tid, även om uttrycksformerna varierar. Effekterna är sällan enkla eller entydiga; de påverkas av mottagarnas förkunskaper, sociala kontext och förtroende för avsändaren. Detta innebär att propaganda fungerar bäst när den samspelar med rådande föreställningar och när den upplevs som trovärdig.

För forskning om krigspropaganda är det centralt att kombinera historisk analys med kommunikationsteoretiska perspektiv. En sådan kombination möjliggör förståelse för både de specifika historiska omständigheterna och de mer generella psykologiska mekanismer som propaganda utnyttjar. I en tid med ökad digital påverkan och hybridkrigföring blir kunskaper om propagandans historia och teorier allt viktigare för att kunna analysera och bemöta desinformation.

Referenser

Benkler, Y., Faris, R. & Roberts, H. (2018). Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics. Oxford: Oxford University Press.

Bergman, M. (2025) Propaganda. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, Appel förlag, Stockholm, Sverige

Brader, T. (2006). Campaigning for Hearts and Minds: How Emotional Appeals in Political Ads Work. Chicago: University of Chicago Press.

Ellul, J. (1965). Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York: Knopf.

Hall, S. (1980). Encoding/decoding. I: Centre for Contemporary Cultural Studies (red.), Culture, Media, Language. London: Hutchinson.

Jowett, G.S. & O'Donnell, V. (2019). Propaganda & Persuasion, 7:e upplagan. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Klapper, J.T. (1960). The Effects of Mass Communication. New York: Free Press.

Lasswell, H.D. (1927). Propaganda Technique in the World War. New York: Knopf.

Taylor, P.M. (2003). Munitions of the Mind: A History of Propaganda from

the Ancient World to the Present Day, 3:e upplagan. Manchester: Manchester University Press.

Ellul, J. (1965). Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York: Knopf. (Originalutgåva på franska: Propagandes, 1962.)

EU DisinfoLab (2021). Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its member states. Bryssel: Europaparlamentet.

Jowett, G. S. & O'Donnell, V. (2019). Propaganda and Persuasion (7:e uppl.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Kenez, P. (1985). The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929. Cambridge: Cambridge University Press.

Lasswell, H. D. (1927). Propaganda Technique in the World War. New York: Knopf.

Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs.

Pariser, E. (2011). The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. New York: Penguin Press.

Saunders, F. S. (1999). The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters. New York: The New Press.

Taylor, P. M. (1998). War and the Media: Propaganda and Persuasion in the Gulf War (2:a uppl.). Manchester: Manchester University Press.

Vosoughi, S., Roy, D. & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. Science, 359(6380), 1146–1151.

WASABLADET

N:o 12 Onsdagen den 30 Januari 1918

Prenumerations-, Annons- och Tryckeri-Kontor

Annonspris:

Redaktionsbyrå:

Prenumerationspris:

Från 1 febr.

Wasab

Dödsfall.

Hilja Lydia

Finlands Banks kurser

Fruntimmersföreningens

PENTIOPJÄRDE ÅRGÅNGEN

№ 27

Söndagsnummer (4)

HUFVUDSTADSBLADET

Söndagen den 27 Januari

PRENUMERATIONSPRIS

BANKIRFIRMAN TOM SAHLBERG AKTIEBOLA

Herman B

Leino M

Specialit

Import.

Petrograd.

KONT

SVEA

Tel. 22 79

Rub

Ved

Examin

Arbetarinnans befrielse måste bli deras eget verk.

ARBETET

N:o 18

ORGAN FÖR FINLANDS SOCIALDEMOKRATISKA PARTI

Annonspris:

Tisdagen den 12 februari

Prenumerationspris:

Separatfred slute

mellan Ryssland och Centralmakterna

Varthän?

Överenskommelse om separatfred i går undertecknad i Brest-Litovsk.

N:o 18. 1918.

WIBORGS NY

Redaktionslyk: Tavastgatan 4. — Tel. 3 36.

Kontor & expedition: Tavastg. 4. — Tel. 3 24.

Daglista.

Motor.

Kaskö

N:o 50

Organ för Kaskö, Närpe

PRENUMERATIONSPRIS:

OIVA WALT

Tidningspressen i Finland under kriget 1918

Inledning

Det finländksa inbördeskriget (27 januari – 15 maj 1918) var inte bara en militär konflikt utan i hög grad ett informationskrig. I en tid då radio ännu var i sin linda och televisionen inte uppfunnits, utgjorde tidningarna den absolut viktigaste kanalen för masskommunikation. Båda sidor insåg snabbt att kontrollen över pressen var avgörande för att mobilisera den egna befolkningen, upprätthålla stridsmoralen och demonisera motståndaren. Som Harold D. Lasswell (1927, s. 9) påpekade i sin klassiska studie av första världskrigets propaganda: ”Modern krigföring måste omfatta mobilisering av hat mot fienden, upprätthållande av vänskapsband till allierade och underhållande av stridsmoral hos egna trupper och civilbefolkning.” Dessa tre funktioner blev tydligt synliga i den finska tidningspressen under våren 1918.

Den röda sidan – arbetarregeringen, folkkommissariatet – kontrollerade i praktiken södra Finlands större städer under större delen av kriget. Dess främsta tidningsorgan var Arbetet i Åbo, vid sidan av Arbetarnas Notisblad (Helsingfors), Työmies och en rad lokala notisblad som Lovisa Notisblad och Borgå Arbetares Meddelare. De vita – senaten i Vasa och general Mannerheims armé – förfogade över en betydligt bredare tidningsflora, däribland Wasa-Posten, Wasabladet (Vasa), Wiborgs Nyheter (Viborg, senare under vit kontroll), Kaskö Tidning, Åbo Underrättelser, Hufvudstadsbladet, Östra Nyland, Västra Finland och Det Vita Finland.

Vi skall här ge en kort presentation av den mest framträdande röda tidningen, Arbetet, samt de viktigaste vita tidningarna. Därefter beskrivs hur båda sidor systematiskt förbjöd motståndarens tidningar på sitt eget territorium – en tydlig tillämpning av den censur som kännetecknar krigspropaganda (Jowett & O’Donnell, 2019, s. 87).

Arbetet – den röda huvudtidningen i Åbo

Arbetet var en svenskspråkig socialdemokratisk dagstidning som gavs ut i Åbo. Under kriget blev den ett av de viktigaste röda organen, särskilt för den svensktalande arbetarbefolkningen i sydvästra Finland. Tidningen präglades av en militant revolutionär retorik och en konsekvent klassperspektiv. Redan den 8 januari 1918 – tre veckor före krigsutbrottet – publicerade Arbetet en ledare

under rubriken ”Revolutionen”, där man argumenterade för att arbetarklassen måste handla omedelbart:

”*Vi har försökt att tillägna oss dessa åsikter, men icke kunnat. Ty när, om icke nu, skall proletärerna slå sitt stora revolutionära slag? Revolutionen utförs nog inte på en dag, men varje god revolutionär handling är ett steg framåt mot revolutionen nu. Sådant smittar, och det betyder mindre om de revolterande är medlemmar av ett litet land eller en stormakt - som proletärer är de medlemmar i den väldiga internationella arbetarhären,, och den är det väl sist och slutligen, som skall genomföra revolutionen. Men denna torkar slutligen in om alla står i stum väntan på att nåson annan, skall börja. Ryssarna har börjat. Den som är först i tillfälle skall fortsätta. Detta är en ofrånkomlig skyldighet. Raskt handlat är mycket vunnet, och syftet med revolutionen må icke ställas lägre än: socialismens förvärkligande.*
Detta sker naturligtvis inte i ett slag. Men som statystöparen behöver en form för att gjuta smältmassan till ett konstvärk. så behöver socialismen möjligheter för sitt genomförande. Dessa är icke för handen nu, men kan åstadkommas genom en revolutionär omvälvning ay våra nuvarande samhällsförhållanden. Det är detta vi måste utföra genom vår revolution.
Rysslands kamrater väntar revolutionen av os. Vi har hört det sägas. Skal! vi svara, eller svika?”
” (Arbetet, 8 januari 1918)

Tidningen följde noga händelserna i Ryssland och såg den finska revolutionen som en del av en internationell arbetarresning. Den 28 januari – dagen efter krigsutbrottet – publicerade Arbetet revolutionsmanifestet från Finlands Arbetares Verkställande Komité, där man förklarade att ”hela den revolutionära makten i Finland nu tillhör de organiserade arbetarna” (Arbetet, 29 januari 1918).

Under krigets gång fungerade Arbetet som både nyhetskälla och propagandainstrument. Man rapporterade om striderna med en stark partiskhet, ofta överdrev de vita förlusterna och nedtonade de egna. Tidningen förbjöds naturligtvis i de vitkontrollerade områdena, precis som de vita tidningarna förbjöds i södra Finland. Arbetet fortsatte att utkomma fram till de rödas nederlag i april 1918; det sista numret i det medföljande materialet är daterat den 11 april 1918.

De vita tidningarna

Wasabladet

Wasabladet var en svenskspråkig konservativ tidning i Vasa, Den började utkomma redan 1856 vilket innebär att det är den näst äldsta ännu utkommande

dagstidningen i Finland (Åbo Underrättelser är den äldsta)§.
Wasabladet blev tillsammans med Wasa-Posten de vitas inofficiella huvudorgan under kriget. Här publicerades general Mannerheims order och rapporter från högkvartersstaben. Tidningen präglades av en stark fosterländsk och antirevolutionär ton. Den 6 februari 1918 kunde man läsa ett tillkännagivande från Mannerheim:

”*Med anledning av att ortens tvenne socialistiska tidningar utspritt falska och vilseledande uppgifter såväl om krigsoperationerna som andra tilldragelser samt i övrigt på allt sätt sökt upphetsa en del av befolkningen mot Regeringen, dess väpnade styrkor och den lagtrogna delen av landets innevånare, har jag sett mig tvungen att tills vidare förbjuda sagda tidningars utkommande samt givit order om stängande av deras tryckerier.*” (Wasa-Posten, 6 februari 1918)

Wasabladet och Wasa-Posten)rapporterade ingående om de vitas framgångar, särskilt avväpningen av de ryska trupperna i Österbotten och erövringen av Uleåborg, Tammerfors och Viborg.

Wiborgs Nyheter
Wiborgs Nyheter var en svenskspråkig borgerlig tidning i Viborg. Den tvingades upphöra när de röda tog staden i slutet av januari, men återkom efter de vitas återerövring av staden i slutet av april. I det första återutgivna numret den 30 april 1918 beskrevs de rödas tidningar som ”lögnarpublikationer” och deras välde som ”ett vålds- och skräckvälde, mot hvilket t. o. m. tsardömets svartaste våldsdagar förblekna” (Wiborgs Nyheter, 30 april 1918). Tidningen ägnade mycket utrymme åt att skildra de rödas ”blodsdåd” – massakern i länsfängelset, morden på Kymmene bruk och andra grymheter.

Kaskö Tidning
Kaskö Tidning var en svenskspråkig tidning från den lilla kuststaden Kaskö. Den hade grundats år 1914, några veckor före första världkrigets utbrott. Under kriget blev den ett viktigt organ för den vita propagandan i södra Österbotten. Redan den 23 januari 1918 publicerade man en hyllning till de finländska jägarna som utbildats i Tyskland:

”*I sin ljusa tro på det rättas slutliga seger voro de dock beredda att offra allt, sitt liv eller sin framtida existens för det mål de föresatt sig. […] Vi stå i stor tacksamhetsskuld till dessa*

unga frihetshjältar.” (Kaskö Tidning, 23 januari 1918)

Den 30 januari – mitt under krigets första dagar – skrev tidningen att ”tålamodet är slut” och att folket nu måste resa sig mot de rödas ”skräckvälde”. Tidningen rapporterade också om avväpningen av ryska trupper i Österbotten och om de vitas framryckning.

”Det Vita Finland”

Detta var en tillfällig tvåsidig dagstidning som utkom i Vasa mellan den 17 mars och 14 april, Tidningen trycktes på Vasa-Postens tryckeri. I första numret finns en redogörelse för P.E. Svinhufvuds flykt från Helsingfors:

”Senator Svinhufvud lämnade Helsingfors pä ett ganska dramatiskt sätt. Det fanns ingen möjlighet för honom att ensam fly från huvudstaden. En vacker dag uppenbarade sig emellertid en bil med några rödgardister utanför huset, där han hölls dold. De hojtade och skreko, att de nu skulle göra ett gott kap. De gingo därefter in och hämtade ut Svinhufvud och placerade honom i bilen och körde bort. Folkmassan, som till största delen bestod av rödgardister, hurrade när bilen rullade i väg. De hade nog hurrat så lagom, om de vetat, att det var statsminister Svinhufvud, som fördes bort av några till rödgardister förklädda vänner, berättar en resande från Helsingfors.”

Övriga vita tidningar

Bland övriga vita tidningar märks Hufvudstadsbladet (Helsingfors), som efter tyskarnas intåg i april åter kunde utkomma; Åbo Underrättelser, som den 14 april 1918 publicerade en lång kritik av den socialdemokratiska pressens ”lögnaktighet”; Östra Nyland (Lovisa), som den 17 april 1918 i sitt första nummer efter befrielsen skildrade ”det röda skräckväldet” i staden; samt Det Vita Finland och Västra Finland.

Förbud mot fiendens tidningar

En central del av krigspropagandan var att förhindra att motståndarens budskap nådde den egna befolkningen. Båda sidor införde därför snabbt censur och tidningsförbud.

På röd sida förbjöds alla borgerliga tidningar omedelbart efter maktövertagandet. Den 5 februari 1918 utfärdade Finlands Folkkommissariat en bestämmelse att ”i anledning av revolutionstillståndet alla kontrarevolutionära

tidningars utkommande tillsvidare skall förbjudas och kan deras tryckerier vid berättigad fordran beslagtas" (Arbetet, 5 februari 1918). I praktiken innebar detta att tidningar som Hufvudstadsbladet, Åbo Underrättelser och Wiborgs Nyheter tystades i de rödkontrollerade områdena.

På vit sida skedde detsamma. Redan den 4 februari 1918 utfärdade general Mannerheim en order från Vasa: "Med anledning av att ortens tvenne socialistiska tidningar utspritt falska och vilseledande uppgifter […] har jag sett mig tvungen att tills vidare förbjuda sagda tidningars utkommande" (Wasa-Posten, 6 februari 1918). Liknande förbud infördes allteftersom de vita erövrade nya områden. När Tammerfors föll i april stoppades de röda tidningarna omedelbart, och när Helsingfors intogs av tyska och vita trupper den 13 april 1918 återuppstod Hufvudstadsbladet medan Arbetarnas Notisblad upphörde.

Detta ömsesidiga förbud innebar att den finska allmänheten under krigets tre månader i praktiken endast hade tillgång till den egna sidans propagandatexter. Som vi ska se i de följande delarna ledde detta till en extrem ensidighet och en systematisk demonisering av motståndaren.

Den röda propagandan i tidningspressen under kriget 1918

Inledning

Ett grundläggande klassifikationssystem, etablerat av Jowett och O'Donnell (2019) men med rötter i de allierades psykologiska krigföring under andra världskriget, skiljer mellan tre typer baserade på källans öppenhet:
Vit propaganda har en känd och erkänd avsändare. Informationen är vanligtvis korrekt men selektivt vald och framlagd för att skapa en gynnsam bild. Statliga radiostationer under kalla kriget – som BBC World Service och Voice of America – är typiska exempel (Taylor, 2003).
Grå propaganda har en oklar eller okänd källa. Innehållet kan vara delvis sant men sammanblandat med vilseledande element. Avsändaren undviker att identifiera sig ef-tersom källan i sig skulle minska budskapet trovärdighet.
Svart propaganda är det som i modern terminologi närmast kallas desinformation: den framstår som om den kom från en annan källa än den verkliga, ofta fientlig mot den egentliga avsändaren. Syftet är att skapa konfusion och underminera motståndaren ini-från (Jowett & O'Donnell, 2019).

Den röda propagandan 1918 var uteslutande vit, någon typisk grå eller svart propaganda förekom nog inte.

De rödas tidningar hade tre huvudmål: (1) att rättfärdiga revolutionen som en nödvändig och ofrånkomlig handling, (2) att demonisera de vita som ”slaktare”, ”borgargardister” och ”landsförrädare”, samt (3) att upprätthålla stridsmoralen genom att rapporter om egna segrar och fiendens förluster – även när verkligheten var den motsatta.

Nedan följer en analys av de rödas propaganda utifrån exempel från Arbetet, andra vänstertidningar och de olika notisbladen. Citaten återges i egen översättning eller i original stavning.

Bortförklaringar av förlusten i lantdagsvalet

Under sommaren 1917 hade socialdemokraterna drivit igenom Maktlagen, som syftade till att stärka lantdagen gentemot den ryska provisoriska regeringen. När denna regering upplöste lantdagen och utlyste nyval uppstod en konstitutionell kris. Valet förrttades i början av okober 1917. Socialdemokraterna

betraktade valet som påtvingat och i viss mening illegitimt.

Valresultatet innebar att socialdemokraterna förlorade sin majoritet, vilket öppnade vägen för en borgerlig regeringsbildning. För många inom arbetarrörelsen framstod detta som ett abrupt brott i en tidigare gynnsam utveckling.

Revolutionen riktade sig mot en demokratiskt vald lantdag där socialdemokraterna var i minoritet. Majoriteten av Finlands folk hade röstat borgerligt och revolutionen riktade sig så att säga mot majoriteten av Finlands folk.

Socialdemokraterna hade därför ett stort behov att förklara varför valresultatet var ”felaktigt”.

En central förklaringsmodell i socialdemokratisk press var misstanken om valfusk och manipulation. I partiorganet Työmies hävdades det den 5 oktober 19att valprocessen inte varit rättvis:

“Valet har överallt präglats av oegentligheter; arbetarnas röster har inte i full utsträckning kunnat komma till uttryck.”

Liknande anklagelser förekom i Kansan Lehti den 7 oktober 1917, där man pekade på lokala missförhållanden i rösträkningen:

“På flera orter har röstlängderna varit bristfälliga och kontrollen otill räcklig.”

Röstsedlar med socialdemokratiska röster hittades här och där i landet - och paralellerna till det som hände i USA efter Trumps valförlust 2020 är uppenbara:

Den 2 April skrev Arbetet om detta:

”*Borgarnas seger vid de senaste lantdagsvalen*
Under det nu i pågående inbördeskriget har det flerfaldiga gånger hänt, att rödgardister hittat undangömda valsedlar från senaste lantdagsval. I Kokemäki hittades nyligen åter sådana hos bonden Alfred Nirha. Sedlarna voro försedda med soc. dem. röster och fullständigt stämplade. Nirha satt som medlem i en av valnämderna vid valen
Undra sedan på att borgarpartierna avgick med seger.”

Den 12.4 skrev Porvoon työväen Tiedottaja;

”Borgarna sparade ingalunda på medlen för att bedrägligt erhålla majoriteten vid den nya

lantdagen; de blevo Finlands jesuiter, vilka hade som sitt ordspräk: „tanken helga medlen“.

En annan förklaring var att nederlaget berodde på en effektiv borgerlig propaganda som lyckades vilseledaen stor mängd människor som normalt skulle ha röstat på socialdemokragterna.

I Työmies formulerades detta tydligt de 10 oktober 1917: :

“De besuttna klasserna har nu slutit sig samman i fruktan för folkets makt.”

Den borgerliga segern var alltså inte ett resultat av förändrade åsikter hos befolkningen, den var endast resultat av en intensiv propaganda.

Till råga på allt så hävdade socialdemokraterna att valet var olagligt, och att man därför inte alls behövde notera resultet. Nyvalet hade tillkommit efter att den ryska provisoriska regeringen upplöst lantdagen, vilket uppfattades som ett ingrepp i Finlands självstyre.

I Työmies uttrycktes detta redan den 3 oktober som:

“*Detta val är frukten av ett olagligt ingrepp i folkets rätt.”*

I Arbetet den 20.10.1917 förklarades att det finns andra sätt att få genom arbetarnas krav än röstsedeln, Läsarna varnas för de svårigheter som är på kommande:

”Tro aldrig, att resultatet av Finlands arbetarklass strävanden vore beroende enbart av dessa lantdagsval. Arbetarna har andra maktmedel än röstsedeln för att ge eftertryck åt sina krav. Det vore orätt att dölja för sig de svårigheter, som förestår oss. Alla må vi vara redo till det uppträdande, som kanske inom en nära framtid kommer att krävas av oss.”

Att dessa rader är ägnade att bereda befolkningen för en revolution är rätt uppenbart.

Det finns inga bevis för att valresultatet hösten 1917 skulle ha förfalskats. Alla texter om att borgarna skulle ha ”stulit” valresultaget är därmed lögn.

Lögn och halvsanning har alltid utgjort grundläggande propagandainstrument. En bland-ning av sanning, halvtumm och lögn är en populär metod för att påverka så många män-niskors åsikter som möjligt långsiktigt och obemärkt. I krigstider är information svår eller till och med omöjlig att kontrollera avseende sitt sanningsinnehåll (BpB, 2011).

Jowett och O'Donnell (2019) noterar att effektiv propagandalögn sällan är en enkel fabri-cering – den är vanligtvis inbäddad i ett sammanhang av delvis sanna uppgifter, vilket gör verifiering svårare. En central mekanism är repetitionens princip: en lögn som ständigt upprepas börjar – som nationalsocrialismens chefspropagandist Goebbels insåg – upp-fattas som sann. Modern kognitionsforskning har bekräftat detta som illusory truth effect (Hasher, Goldstein & Toppino, 1977): exponering för ett påstående ökar acceptansen för det, oavsett dess sanning.

Det är lätt att här dra paralleller till Donald J Trumps reaktioner efter valförlusten år 2000.

Revolutionens nödvändighet och rättfärdigande

En av de rödas viktigaste propagandauppgifter var att övertyga läsarna om att revolutionen var oundviklig och att de vita bar det fulla ansvaret för kriget. I en ledare den 24 januari 1918 – tre dagar före krigsutbrottet – skrev Arbetet:

> ”*Se på det senaste halvårets […] livsmedelpolitik, se på kampanjen mot all verklig nydaningspolitik, se på strävandena att […] förlägga [den högsta makten] i händerna på några få representanter för de ägande klasserna, se på strävandena att med stöd av de under bedräglig skylt opererande 'skydds-kårerna' utföra en formlig statskupp i reaktionär riktning […] se på allt detta, och försök sedan göra klart om ej allt med naturnödvändighet måste leda dit det lett!*” (Arbetet, 24 januari 1918)

Den 29 januari – två dagar efter krigsutbrottet – publicerade Arbetet revolutionsmanifestet, där man förklarade att ”den brottsliga senaten” hade ”begärt av främmande makters monarkiska regeringar afsändandet av mördaretrupper att slakta Finlands arbetare” (Arbetet, 29 januari 1918). Detta är ett tydligt exempel på demonisering av fienden – senaten framställs inte bara som politisk motståndare utan som en kriminell sammansvärjning.

Demonisering av de vita – ”slaktargardister” och ”borgargardister”

Genomgående i de rödas tidningar används nedsättande benämningar på de vita: ”slaktargardister”, ”borgargardister”, ”Mannerheims legoknektar”, ”svartgardister”. Syftet var att beröva motståndaren all legitimitet och framställa dem som opålitliga, våldsamma och ociviliserade.

Den 31 januari 1918 rapporterade Arbetet om en drabbning vid Kämärä

station:

”*En stor avdelning borgargardister skred nämligen till anfall mot de arbetare, som bevakade Kämärä järnvägsstation. Det blev en blodig lek, som för angriparna hade ganska sorgliga följder. Icke mindre än ett 80-tal slaktargardister stupade*.” (Arbetet, 31 januari 1918)

Observera hur de vita kallas ”slaktargardister” – en term som associerar dem med meningslöst blodsutgjutelse och djurisk grymhet. Samma nummer rapporterar att borgargardisterna ”sprängt en järnvägsbro i luften medan ett passagerartåg som bäst passerade bron”, vilket dödade lokföraren och sårade ett 30-tal passagerare. Här används en appell till etnocentrism (Reid, i Bergman 2025) – de vita framställs som hänsynslösa nog att offra oskyldiga civila.

Den 7 februari 1918 publicerade Arbetet en upprörande skildring av ett överfall på en ”fredlig soaré” i Vehmo:

”Senaste söndags på kvällen hade Wehmo kyrkoby arbetarförening anordnat en allmän soaré. Då ett teaterstycke kl. 10 tiden på kvällen förevisades och salen sålunda var försänkt i mörker inträngde plötsligt i lokalen ett 50: tal slaktargardister […] De angripande trängde in i festsalen under ropen ’händerna opp’ och lät därpå kulor vina i salen. Av kulorna dödades med detsamma två personer, medan ett flertal blev sårade.” (Arbetet, 7 februari 1918)

Artikeln avslutas med en moralisk poäng: ”skrapar man bort den tunna skorpan av kulturfernissa våra borgare […] så blottas där under en råhet, så oerhörd, att man på arbetarhåll aldrig skall lyckats finna ett motstycke.” Detta är ett klassiskt exempel på demonisering – de vita framställs som barbarer under en tunn fernissa av civilisation.

Framställning av de egna som försvarare av rättvisa och ordning

Till skillnad från de vita, som målades som anfallare, framställde de röda sig själva som försvarare av det arbetande folket. I samma artikel om Vehmo skriver man: ”De angripna hade ej vapen till sitt försvar.” De röda gardisterna presenteras som offer snarare än angripare.

Den 5 februari 1918 publicerade Arbetet en lång programartikel under rubriken ”Vad vi vill”:

”*Avskaffa fattigdomen, där är vårt program i två ord. […] Socialismen vill avskaffa fattigdomen och likaså rikedomen. Den tillåter icke att produktionsmedlen är privat ägda, ty då missbrukas de med naturnödvändighet av sina ägare på de övriga samhällsmedlemmarnas*

bekostnad.” (Arbetet, 5 februari 1918)

Här används glittering generalities (Institute for Propaganda Analysis, 1938) – positiva men vaga termer som ”frihet”, ”rättvisa”, ”avskaffa fattigdomen” – för att skapa sympati utan konkreta sakskäl.

Samtidigt betonade de röda att de värnade om ordning och disciplin. Den 2 februari 1918 utfärdade generalstaben för Finlands Röda Garden ett upprop där man förbjöd övervåld mot fångar och uppmanade till ”järnhård kamrattukt” (Arbetarnas Notisblad, 3 februari 1918). Detta var en medveten strategi för att framställa den röda rörelsen som moraliskt överlägsen.

Krigsrapportering med överdrifter och förtiganden

Precis som i första världskriget (Lasswell, 1927) tenderade båda sidor att överdriva fiendens förluster och nedtona de egna. Den röda pressen var inget undantag. Den 31 januari 1918 rapporterade Arbetet om ”Ett avvärjt anfall” vid Kämärä:

”*Ett 80-tal borgargardister och några rödgardister stupade […] Icke mindre än ett 80-tal slaktargardister stupade.*” (Arbetet, 31 januari 1918)

Siffran 80 stupade vita återkommer ofta, medan de rödas förluster anges som ”några” eller ”3”. I verkligheten var striderna ofta jämnare, men propagandans syfte var att stärka moralen hos de egna trupperna och skapa en bild av oövervinnerlighet.

Den 16 mars 1918 – efter den röda reträtten från Vilppula – skrev Arbetet en märklig förklaring till varför fler vita än röda stupade:

”*Det har framgått att många av dem, som kämpat i första skyttelinjen på vitgardisternas sida avsiktligen skjutit i luften. De är således arbetare som med våld blivit tvingade att gå med i vita gardets led*.” (Arbetet, 16 mars 1918)

Detta är en intressant propagandateknik: man förklarar fiendens förluster med att deras egna soldater egentligen sympatiserar med de röda. På så sätt kan man både förklara en eventuell motgång och framställa den egna saken som moraliskt överlägsen.

Hatpropaganda mot ledarna – Mannerheim som ”f.d. tsar-

adjutant”

De röda ägnade mycket utrymme åt att personligt attackera de vita ledarna, särskilt general Mannerheim. Den 5 februari 1918 skrev Arbetet:

”*Som högsta ledare för borgargardena verkar som känt en viss general Mannerheim. Det kan vara intressant att erfara att denne herre är en f. d. officer i rysk tjänst, således en av Nikolai den blodiges forna hejdukar, som till på köpet lär ha varit hans särskilda gunstling*.” (Arbetet, 5 februari 1918)

Genom att koppla Mannerheim till tsarregimen – som de flesta finländare ogillade – försökte man underminera hans legitimitet. Samma artikel kallar de vita trupperna för ”vilseförda stackare” som leds av ”folkförtryckande adelsherrar”.

Exempel från notisbladen – lokal propaganda

De mindre notisbladen, som Lovisa Notisblad och Borgå Arbetares Meddelare, var ofta mer råa i sin framställning men kunde också uppvisa prov på kritik mot de egna leden. Den 26 februari 1918 publicerade Lovisa Notisblad en protest mot att två vapenlösa fångar (bröderna Österman) mördats av rödgardister. Man skrev:

”*Arbetare, kamrater! Revolutionen besvär eder vid allt vad I hållen dyrt, fläcken icke vår röda fana! Vi måste ur våra led utstöta dem, som göra det. De äro icke kamrater, de äro förrädare mot vår sak.*” (Lovisa Notisblad, 26 februari 1918)

Detta visar att även de röda kunde kritiska egna övergrepp – åtminstone när de blev uppenbara. Samtidigt är tonen fortfarande propagandistisk: man vill visa att den röda rörelsen har en högre moral än de vita.

Sanningen är krigets första - och sista - offer

I det sista numret av den socialistiska Työmies-tidningen innehöll denna nyhet om hur de röda behärskade norra Finland och hur de vita flydde mot Vasa ”i stor hast”. Tidningen utkom den 12.4 och dagen därpå intog tyskarna Helsingfors:

” Punanien Kaarti aloittanut hyökkäyksen pohjoisesta- Edennyt jo Ouluun.
Wiipurin porwareitten lewittämissä maanalaisissa lehtisissä kerrotaan, että Punaisen

Kaartin joukot owat walloittaneet Oulun ilman suurempaa wastarintaa. Walkokaartilaiset lienewät puolustautuneet woimak kaanlaisesti, mutta yliwoiman edessä oli heidän wäistyminen. — Samoista lähteistä saatujen kietojen walkokaartilai et pakenewat kowalla kiireellä Oulusta Waasaa kohti."
Översättning
"Rödgardet har inlett en attack från norr - Redan avancerat till Uleåborg. Underjordiska flygblad som distribuerats av Viborgs borgare uppger att rödgardets trupper har ockuperat Uleåborg utan större motstånd. Vita gardet sägs ha försvarat sig kraftfullt, men tvingades retirera inför den överväldigande styrkan. — Enligt rapporter från samma källor flyr Vita gardet från Uleåborg mot Vasa i stor hast."

Sammanfattning av röd propaganda

De rödas tidningar använde propaganda för att mobilisera arbetarklassen, demonisera de vita och upprätthålla stridsmoralen. Dessutom satte man stor möda på att förklara varför man gjorde revolution mot en demokratiskt vald lantdag , där de var i minoritet,

Deras retorik var starkt klassbaserad och revolutionär, med återkommande teman som "förtryck", "befrielse" och "klasshat". Samtidigt var rapporteringen ofta starkt ensidig och innehöll medvetna överdrifter – en strategi som på kort sikt kunde stärka moralen men som på längre sikt riskerade att undergräva förtroendet när sanningen kom fram.

Referenser:

BpB – Bundeszentrale für politische Bildung. (2011). Methoden der Kriegspropaganda. Hämtad 2 juni 2026 från https://www.bpb.de/themen/medien-journalismus/krieg-in-den-medien/130699/methoden-der-kriegspropaganda/

Ellul, J. (1965). Propaganda: The formation of men's attitudes (övers. K. Kellen & J. Lerner). Vintage Books. (Originalverk publicerat 1962)

Hasher, L., Goldstein, D. & Toppino, T. (1977). Frequency and the conference of referential validity. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 16(1), 107–112.

Jowett, G. S. & O'Donnell, V. (2019). Propaganda and persuasion (7. uppl.). SAGE Publications.

Den vita propagandan i tidningspressen under och efter kriget 1918

Inledning

De vita – senaten i Vasa och general Mannerheims armé – förde en propagandastrategi som i många avseenden var den rödas spegelbild. Medan de röda talade om klasskamp och revolution, talade de vita om fosterland, lag och ordning samt frihetskamp mot ryskt förtryck. En central skillnad var att de vita kunde utnyttja en bredare allians av borgerliga tidningar, från konservativa Wasa-Posten och Wasabladet till liberala Hufvudstadsbladet och Åbo Underrättelser.

De vitas propaganda hade fyra huvudmål: (1) att framställa sig själva som försvarare av Finlands nyvunna självständighet mot ett ryskstött uppror, (2) att demonisera de röda som ”banditer”, ”huliganer” och ”landsförrädare”, samt (3) att rapportera om segrar och (4) skildra de rödas grymheter för att stärka den egna moralen och rättfärdiga hårda sstraff efter kriget.

Fosterlandet, lagen och friheten – den vita självbilden

De vita såg sig själva som de legitima försvararna av den finska staten. Den 26 januari 1918 – dagen före krigsutbrottet – publicerade Finlands Allmänna Tidning en proklamation från senaten undertecknad av P.E. Svinhufvud:

> ”*Endast genom ett orubbligt upprätthållande av ordningen kunna vi behålla vår nyss förvärvade självständighet; störningar i ordningen kunna antingen helt och hållet tillintetgöra vårt folks oavhängighet och frihet, bringa vårt land under främmande välde eller utsätta det för styckning. Varje störare av ordningen är det finska folkets och dess självständighets fiende*.” (Finlands Allmänna Tidning, 26 januari 1918)

Här används en territoriell appell, kriget framställs som ett försvar av den egna nationens existens. De röda är inte bara politiska motståndare utan ett hot mot själva statsbildningen.

De vita framhöll också gärna att de kämpade mot ”rysk inblandning”. Den 30 januari 1918 skrev Kaskö Tidning:

”*Nu ha vi fått frihet och självständighet, och då inträffar det tragiska, att egna landsmän vilja förstöra alltsammans och häri söka hjälp hos ryssarna*.” (Kaskö Tidning, 30 januari 1918)

Denna koppling mellan röda och ryska blev ett ständigt återkommande tema. De röda framställdes som marionetter för den ryska bolsjevismen – ett effektivt sätt att mobilisera den antiryska opinion som funnits i Finland sedan tsartiden.

Demonisering av de röda – ”banditer”, ”huliganer” och ”landsförrädare”

De vita tidningarna använde en rad nedsättande termer om de röda: ”röda banditer”, ”huliganer”, ”rövarhopar”, ”landsförrädare”, ”vilddjur”. Syftet var att beröva de röda all mänsklighet och därmed rättfärdiga hårda åtgärder.

Den 12 januari 1918 – redan före krigsutbrottet – skrev Wiborgs Nyheter:

”Våra röda banditer få hjälp af de ryska? […] De röda gardena, bestående af samhällets utskum och ledda af rena brottslingar, hafva väpnats icke i försvarssyfte utan i den brottsliga afsikten att störa samhällsordningen och lugnet.” (Wiborgs Nyheter, 12 januari 1918)

Den 27 februari 1918 publicerade Kaskö Tidning en lång skildring av ”Skräckväldet” med detaljerade, ofta mycket grafiska, beskrivningar av röda övergrepp:

”*En familj, som kommer från Helsingfors, berättar att livsmedelsförråden antas kunna räcka en vecka till eller så. Allt har ju de röda tagit hand om, och man får äta det man till äventyrs köpt upp förut. Borgarna skola svältas i hjäl. […] Grymheten ger sig inte. Tvärtom, samtliga skildringar tyda på att den är stadd i snabb tillväxt. Förr nöjde man sig i regel med att skjuta ned folk, låt vara att det var bakifrån. Numera sliter man hellre sönder dem med bajonetter eller andra redskap.*” (Kaskö Tidning, 27 februari 1918)

Artikeln fortsätter med en rad anekdoter om påstådd röd grymhet: en rik man som sköts, tre unga män som bajonetterades, en äldre herre som sköts på gatan, etc. Det är svårt att avgöra hur mycket av detta som var sant och hur mycket som var propaganda – men i krigssituationen spelade sanningen mindre roll än den känslomässiga effekten. Enligt Jowett & O’Donnell (2019, s. 156) är sådana skräckhistorier typiska för propaganda; de syftar till att skapa en bild av fienden som så omänsklig att allt medel är tillåtet för att bekämpa den.

Jägarna som frihetshjältar

De vita ägnade stor uppmärksamhet åt de finländska jägare som utbildats i Tyskland och som återvände till Finland i februari 1918. Dessa framställdes som nationens räddare och förebilder. Redan den 23 januari 1918 – fyra dagar före krigsutbrottet – publicerade Kaskö Tidning en lång artikel under rubriken ”Finländska Jägarbataljonen i Tyskland”:

”Mörka voro utsikterna då för ett fritt Finland, och det fordrades helt säkert ett stort mått av självövervinnelse och mod hos de ynglingar, som gåvo sig i väg att tillsammans med tyskarna kämpa mot Ryssland. […] säkert är, att vi stå i stor tacksamhetsskuld till dessa unga frihetshjältar.” (Kaskö Tidning, 23 januari 1918)

Den 27 februari 1918 – efter jägarnas återkomst – rapporterade Wasa-Posten om en högtidlig parad i Vasa där general Mannerheim hälsade jägarbataljonen välkommen:

”*Finland hälsar i Er, våra bästa söner. Finlands under bildning varande armé ser i Eder sina blivande ledare. Eder väntar ett stort och ärofullt verk: skapandet av en armé, som förmår göra Finland fritt och lyckligt*.” (Wasa-Posten, 27 februari 1918)

Här används en appell till optimism – jägarna representerar hoppet om en ljus framtid, och deras offer förhärligas som en nationell dygd.

Krigsrapportering – segrar och röda nederlag

Precis som de röda överdrev de vita sina framgångar och fiendens förluster. Den 13 februari 1918 rapporterade Wasa-Posten om erövringen av Uleåborg:

”*Skyddsgarden, Ni har i går efter 15 timmars hård strid befriat Uleåborg, där det röda skräckväldet tillsammans med ryska soldatesken plundrade och mördade laglydiga medborgare. […] Jag tackar Er för det ädla exempel, som Ni har bevisat icke allenast fosterlandet, utan även hela världen.” (Wasa-Posten, 9 februari 1918)*

Den 6 april 1918 – efter Tammerfors fall – skrev Det Vita Finland:

”T*ammerfors har fallit. Den nyskapade […] finländska armén har genomgått sitt första stora elddop, och den har med heder bestått provet. […] Denna seger har ernåtts enbart genom Finlands egna truppers hjältemod och blod.*” (Det Vita Finland, 7 april 1918)

Notera påståendet ”enbart genom Finlands egna trupper” – detta skrevs sam-

tidigt som tyska trupper kämpade vid sidan av de vita, men propagandan ville framhäva den egna nationens styrka.

Skildringar av röda grymheter – efterkrigstidens rättfärdigande

Under och efter kriget ägnade de vita tidningarna mycket utrymme åt att dokumentera de rödas påstådda illgärningar. Syftet var dels att rättfärdiga de hårda straff som nu skulle utdömas, dels att skapa en varaktig bild av de röda som brottslingar snarare än politiska motståndare.

Redan den 27 februari publicerade Kaskö tidning en artikel med rubriken Skräckväldet med dramatiska och hemska berättelser om den röda terror, här ett utdrag ur denna artikel:

” Hela ledningen av finska vaddfabriken i Jokela bestående av disponent vävmästare, kassör och ingeniör, har skjutits de uppställdes utanför fabriken och arkebuserades en i sänder. Änkan efter en av de mördade tiggde på sina knän om att utfå sin mans lik; hon fick det, sedan det åtta dagar legat i en källare. Proviantmästaren vid en stor fabrik i södra Finland, vilken hela hösten skaffat föda åt tusentals arbetare, nedsköts och ligger ännu obegraven. Stationsinspektoren i Rajamäki, Sohlström. sköts nästan till döds och skulle som sårad föras till nästa station. När man här frågade efter honom, fick man till svar av rödgardisterna, att det var så litet liv i karlen, att de gjorde slut på honom med en gång. Tre män i Tammerfors mötte på gatan rödgardister och uppfordrades av dessa att sträcka upp händerna En av dem vägrade. Skall jag sticka honom? frågade en rödgardist. Ja, gör det, svarade en annan. Varpå rödgardisten rände bajonetten genom mannens ben och kvarhöll honom, medan han visiterades.

På Hyvinge senatorium sköts ekonomidirektören Ekman av (yra rödgardister, som fordrat att få inspektera livsmedelsförräden. Han fordrade att få se fullmakt.

Här är fullmakt, blev svaret plus tre skott, varav ett träffade honom i ryggen, ett i halsen och ett i hakan, varifrån kulan studsade ned, gick in i hjärttrakten samt ändade hans liv efter 12 kvalfulla timmar. En äldre herre blev skjuten på gatan i Helsingfors. En dam i hans sällskap lyfte upp honom, men han dignade död ned. Våldsmännen påstodo, sin vana trogna, att skottet kommit från ett hus i närheten, och riktade omedelbart gevären mot detta. Vaktmästaren i senaten uppfordrades att utlämna nycklarna till senatens ämbetsrum, vägrade och sköts i skymningen på Mariegaten, varpå omedelbart med samma förklaring, som nyss skott avlossades mot en våning, där 5 ensamma gamla fröknar bodde. Alla rutor krossades, tavlor m. m. förstördes.

Sex sårade skyddskårister i Kotka ihjälstuckos med kniv vid stadens intagande. På nya Kyrkogården i Helsingfors begravdes söndagen den 10 dennes över 150 offer för blodsdåden.

En av Helsingforssvenskarna skildrar en ohygglig scen, som då utspelats vid en av de öppnade gravarna, där en skyddskårist son till en tvätterska skulle vigas till den sista vilan.

Medan begravningsakten som bäst förrättades, anlände en skara rödgardister. De avbröto prästen och började bearbeta kistlocket med sina gevärskolvar i den förtvivlade moderns

åsyn. När de väl lyckats bryta uppdel, drogo de svepningen av den döde och kastade honom ner i graven under en ström av skymford.

Efter erövringen av Mäntyharju kommo i dagen många av rödbanditer och ryssar i kyrkobyn och dess omnejd förövade nidingsdåd. Bland dessa må nämnas det sorgliga öde, som drabbat fem elever från Otava lantbruksskola. De hade på ett rekognoseringståg överfallits av rödbanditer. Liken efter dem anträffades invid banvallen. De voro plundrade på alla sina kläder och förfärligt stympade. Enligt vad man kan döma hade de råa misshandlat dem, avskurit deras öron och instuckit deras ögon samt begått gärningar, som ej ens kunna nämnas i tryck. Sedan hade man avskiljt huvudet från kroppen och med eggjärn stympat anletet. Från Mäntyharju kyrkoby hade man bortfört kyrkoherden och länsmannen samt mördat den sistnämndes son, Alla gårdar och affärer till och med apoteket voro utplundrade. Å en del ställen pågick plundringen, då de våra angrepo byn. Såsom exempel på de flyende rödbanditernas brådska må nämnas, att de ilade sin väg mitt under flåendet av en ko och från en brödbakning."

Den 30 april 1918 – i det första numret efter Viborgs återerövring – skrev Wiborgs Nyheter:

"*Aldrig torde heller den ohöljda lögnaktigheten hafva frodats ymnigare i arbetarebladen än under dessa tre månader. […] De röda våldsmän som kämpat för bolschevismens och den ryska anarkins utsträckande till vårt i blod dränkta fädernesland hafva framställts som hjältar*." (Wiborgs Nyheter, 30 april 1918)

Den 18 april 1918 publicerade Åbo Underrättelser en artikel under rubriken "Syndens lön" som andades ren hämndlystnad:

"*De röda landsförrädarna äro inte mera människor, de äro som vilda djur, som djävlar, vilka av en ond ande lössläppts för att förhärja ett blomstrande land och folk. […] Med mördare och likplundrare underhandlar man icke*." (Åbo Underrättelser, 18 april 1918)

Den 11 maj 1918 rapporterade Wiborgs Nyheter om "Massmord i Kymmene" där man påstod att ett 30-tal personer mördats av de röda. Även om det fanns verkliga övergrepp på båda sidor (den vita terrorn efter kriget krävde omkring 10 000 röda liv, Yle 2008), fungerade dessa skildringar som propagandistisk rättfärdigande av den efterföljande vedergällningen.

Kritik av röd press som lögnaktig

De vita ägnade också mycket kraft åt att angripa de röda tidningarna som "lögnpress". Den 14 april 1918 – strax efter Helsingfors befrielse – publicerade Åbo Underrättelser en lång ledare om "Socialdemokratisk pressmoral":

”*Först och främst har raka motsatsen till en allsidig bild av det timade givits. Framställningen har genomgående, dag för dag och från början till slut, varit fullständigt ensidig. […] Rent löjliga voro uppgifterna om de rödas förluster. Dessa stego nästan aldrig i något slag över ett par stupade och sårade, medan de vitas förluster betecknades som enorma. Motsatsen var faktiska förhållandet.*” (Åbo Underrättelser, 14 april 1918)

Denna kritik var inte helt obefogad – som vi såg i del 2 överdrev de röda ofta sina framgångar. Men samtidigt var de vita tidningarna minst lika ensidiga. Den ömsesidiga anklagelsen om lögn var i sig en del av propagandakriget.

Sammanfattning av vit propaganda

De vitas propaganda var starkt nationalistisk och antikommunistisk. Genom att framställa sig själva som försvarare av lag, ordning och nationell självständighet, och de röda som ryska marionetter och brottslingar, lyckades de mobilisera en bred opinion bakom sin sak. Deras skildringar av röda grymheter – sanna eller överdrivna – skapade en atmosfär av hat som underlättade den efterföljande vita terrorn med summariska avrättningar och svåra förhållanden i fånglägren. Precis som Lasswell (1927) noterade, är en av propagandans viktigaste funktioner att legitimera ledarskap och politik – även den grymmaste.

Tuure Lehén om orsakerna till de rödas misslyckanden i finska inbördeskriget 1918

En vetenskaplig analys av ett primärkälledokument och ett exempel på att det går att skriva om kriget utan propaganda.| Källa: Voittamisen taito. Marxin ja Leninin teoria vallan valtaamisesta, Kustannusosuuskunta Kirja, Leningrad 1928, ss. 110–120

Tuure Lehén – revolutionär, soldat och teoretiker
Tuure Valdemar Lehén (28 april 1893 – 12 oktober 1976) är en av de mest färgstarka och kontroversiella gestalterna i finsk politisk historia. Han föddes i Jämsänkoski i en snickarsläkt, studerade vid Helsingfors universitet och anslöt sig tidigt till den socialistiska rörelsen. Under inbördeskriget 1918 tjänstgjorde han som sekreterare i folkdelegationen (kansanvaltuuskunta) – den röda regeringen. Efter de rödas nederlag flydde han till Sovjetryssland, där han inledde en lång och mångfacetterad karriär i den internationella kommuniströrelsens tjänst.

Lehéns biografi läses som en karta över 1900-talets politiska och militära konflikter. Han tjänstgjorde som inrikesminister i den av Sovjet orkestrerade provisoriska finska regeringen i december 1939 och blev även den förste rektorn för det Karelska-Finska universitetet 1940–1941. Han utbildade sig vid Frunze-militärakademin och gifte sig 1926 med Hertta Kuusinen, dotter till den framstående kommunistledaren Otto Wille Kuusinen. Han deltog i det spanska inbördeskriget som sovjetisk hemlig agent och verkade under andra världskriget som redaktör för fronttidningen Sotilaan ääni. År 1946 återvände han till Finland, där han fram till sin död fungerade som SKP:s (Finlands kommunistiska partis) ledande teoretiker.
Det verk vi här analyserar, Voittamisen taito (Konsten att segra), publicerades 1928 i Leningrad – ett decennium efter inbördeskriget och mitt under den period då Komintern aktivt sökte lära sig av revolutionära misslyckanden världen över. Textavsnittet på sidorna 110–120, med rubriken ”Hiukan Suomen ’punakapinasta’” (Litet om Finlands ’röda resning’), utgör föremålet för denna analys.

Textens karaktär: saklighet trots djupt engagemang

Det som omedelbart slår läsaren av detta textavsnitt är dess anmärkningsvärt sakliga och analytiska ton. Lehén var en övertygad kommunist, en person vars hela liv ägnades åt den revolutionära rörelsen – och ändå undviker han i denna text nästan fullständigt den retorik och propaganda som präglade tidens politiska skrifter.

I stället för att skuldbelägga individer, glorifiera martyrer eller bedriva politisk agitation väljer Lehén ett närmast militärvetenskapligt perspektiv. Han analyserar strategiska felgrepp, taktiska svagheter och strukturella problem med en distans som erinrar om en professionell militärhistorikers retrospektiva analys. Han är inte frikostig med beröm – varken åt de röda eller de vita. Han konstaterar fakta, drar slutsatser och formulerar principer.

Inledningsvis formulerar han en viktig principiell punkt om förutsättningarna.

”On itsestään selvää, että Suomen työväenliike ja sen johto eivät voineet ratkaisevan taistelun hetken tullen hallita kapinan taitoa, kun ei sitä oltu edeltäkäsin harrastettu, ja että niin ollen jouduttiin auttamattomasti tekemään monia virheitä. Näistä virheistä, jotka nyt näin jälestäpäin ovat verrattain helpot huomata, ei ole mitään syytä vaieta, mutta olisi typerää niistä ketään syytellä...”

Översättning: ”Det är självklart att Finlands arbetarrörelse och dess ledning när den avgörande stridens stund kom inte kunde behärska resningens konst, då denna inte hade övats på förhand, och att man därmed oundvikligen begick många fel. Om dessa fel, som nu i efterhand är relativt lätta att notera, finns det ingen anledning att tiga, men det vore dumt att beskylla någon för dem...”

Denna öppning är karakteristisk för texten som helhet: erkännande av egna misstag kombinerat med strukturell förståelse och frånvaro av personlig skuldbeläggning. Det är en metodologisk hållning som är ovanlig för politiska skrifter från denna tid och ideologiska läger.

Det första felet: otillräckliga förberedelser

Lehéns första kritikpunkt gäller de röda gardenas militära oförberedelse. Han konstaterar att fastän röda gardestrupperna började bildas sommaren 1917, saknade de det mest grundläggande.

”Jo kesällä 1917 alkoi syntyä punakaarteja kaikkialla maassa, mutta niiltä puuttui kaikkein tärkein, nim. aseet ja sotilaskouluutuksen saaneet ohjaajat, joita ilman niiden merkitys taisteluvoimana oli vähäinen.”

Översättning: ”Redan sommaren 1917 började röda gardestrupper bildas överallt i landet,

men dem saknades det viktigaste, nämligen vapen och militärt utbildade instruktörer, utan vilka deras betydelse som stridande styrka var ringa."

Lehén noterar med tankeväckande precision att förutsättningarna för vapenanskaffning faktiskt hade varit gynnsamma: de ryska trupperna i Finland befann sig i fullständigt upplösningstillstånd efter februarirevolutionen och var i många fall välvilligt inställda till den finska arbetarrörelsen. Det hade alltså inte varit omöjligt att skaffa vapen och åtminstone grundläggande militär utbildning – men möjligheten utnyttjades inte.

Denna analys avslöjar en fundamental svaghet: den finska arbetarrörelsen hade varken föreställt sig eller förberett sig för ett oundvikligt väpnat avgörande, trots att de politiska och sociala spänningarna hade nått kritiska nivåer

Det andra felet: man väntade för länge

Lehéns andra och kanske mest träffsäkra kritikpunkt gäller tajmingen av upproret. Med en historisk säkerhet som kan verka skoningslös konstaterar han:

"Toinen virhe oli se, että taisteluun käytiin liian myöhään, jolloin kaikkein otollisimmat edellytykset voiton saavuttamiselle olivat jo menneet ohi. Nyt ei enään kukaan kiellä, että voimasuhde tammikuun lopulla 1918, jolloin taistelu alkoi, oli paljoa epäedullisempi punaisille kuin se oli marraskuun suurlakon aikana 1917..."

Översättning: "Det andra felet var att man gick till strid för sent, när de allra gynnsammaste förutsättningarna för att uppnå seger redan hade passerat. Nu förnekar ingen längre att styrkeförhållandet i slutet av januari 1918, när striden inleddes, var mycket mer ogynnsamt för de röda än det var under storstrejken i november 1917..."

Lehén målar här upp en övertygande bild av ett historiskt ögonblick som gick till spillo. I november 1917, under storstrejken, var borgerskapet fortfarande osäkert, dess militär outvecklad och dess vilja till öppen konfrontation svag. Lehén citerar ett talande bevis på detta: borgerskapet "ödmjukt höll sig på defensiven, utan att göra motstånd lät avväpna sina skyddskårstrupper på olika håll i landet, underkastade sig husrannsakan, gripanden" etc.

Men i januari 1918 var situationen radikalt förändrad. De vita hade nu:

- En välorganiserad och välbeväpnad armé
- Hundratals inhemska och utländska officerare
- Vapen importerade från Tyskland
- Initiativet och den psykologiska övertaget

Denna analys är historiskt välgrundad och erkänns i dag av forskningen som

korrekt. Den röda sidan missade det kritiska fönstret för ett maktövertagande, och när de väl agerade hade maktbalansen förskjutits avgörande.

Det tredje felet: defensivt tänkande

Lehéns tredje kritikpunkt är den som bär hans starkaste teoretiska tyngd och som direkt anknyter till titeln på hans verk. Han argumenterar med kraft mot den defensiva strategi som de röda valde:

”Edelleen oli virhe se että heti aseellisten taistelujen alettua ei viippymätä käyty hyökkäykseen, vaan että ensimäisten voittojen jälkeen asetuttiin puolustavalle kannalle ja ruvettiin muodostamaan kansalaissodan punaista rintamaa.”
Översättning: ”Vidare var det ett fel att man inte omedelbart efter att de väpnade striderna inletts gick till anfall, utan att man efter de första segrarna intog en defensiv hållning och började bilda inbördeskrigets röda front.”

Lehén formulerar här med nästan apodiktisk precision den princip som utgör bokens kärna och som återfinns som motto på kapitlets inledningssida:

”Puolustus on jokaisen aseellisen nousun surma” – ”Försvaret är varje väpnad resnings undergång.”

Denna princip, som Lehén hämtar direkt från Lenin och Marx, innebär att ett uppror inte kan vinna om det övergår till defensiv. En upprorisk rörelse måste ständigt expandera, ständigt attackera, sprida revolten till nya områden och dra nya styrkor till sig. Defensiven ger motståndaren tid att organisera sig, bilda en reguljär armé och slutligen slå tillbaka med organiserad styrka.

Texten fortsätter med en träffande analys av varför de vita kunde utnyttja denna paus så effektivt:

”...sillä on aivan väärä käsitys se, että sorrettu luokka kykenisi sotilaallisen järjestämistyön alalla kilpailemaan kapinaan noustuaan vastavallankumouksen voimien kanssa, joiden vahva puoli on juuri se, että niillä on käytettävänään satoja ja tuhansia sotilasammattimiehiä...”
Översättning: ”...det är nämligen en helt felaktig uppfattning att den förtryckta klassen efter att ha rest sig till uppror skulle kunna konkurrera med kontrarevolutionens krafter på det militära organisationsarbetets område, vars starka sida just är att de har till sitt förfogande hundratals och tusentals yrkesmilitärer...”

Här pekar Lehén på en strukturell asymmetri: borgerskapet kontrollerade den existerande militärbyråkratin och dess yrkeskunnande. Att försöka skapa en reguljär armé från grunden under pågående strid var näst intill omöjligt för en upprorisk rörelse utan militärt kapital.

Inbördeskrigets geografi: kapplöpningen om norra Finland

En av de mer fascinerande delarna av Lehéns analys gäller den geografiska och strategiska dynamiken i inbördeskrigets tidiga fas. Han beskriver med militärhistorikerns precision hur de vita utnyttjade sina dagars försprång för att etablera en lång front:

”Tämä suunnaton menestys, jonka valkoinen armeija saavutti heti ensi päivien kuluessa, oli mahdollinen vain sen kautta, että se sai muutaman päivän harjoittaa kilpajuoksua yksinään, ilman kilpailijaa ja ehti niinollen saamaan hyvän etumatkan...”
Översättning: ”Denna enorma framgång, som den vita armén uppnådde under de allra första dagarna, var möjlig enbart genom att den fick ägna sig åt kapplöpningen ensam under några dagar, utan konkurrent, och hann därigenom skaffa sig ett bra försprång...”

Lehén visar hur den vita armén metodiskt erövrade norra Finland – från Österbotten norrut mot Uleåborg, Kemi och Torneå – och därigenom skapade en enhetlig front sträckande sig från Bottniska viken till Ladoga. Fem sjättedelar av Finlands yta kom snabbt under vit kontroll.

Resultatet var en front som var synnerligen ofördelaktig för de röda:

”...muodostunut rintama oli hyvin epäedullinen punaisille, joille jäi vain kaita maakaistale. Itä-Suomessa kulki valkoinen rintama monin paikoin vain parin kolmenkymmenen kilometrin päässä Pietarin-Riihimäen radasta, punaisen Suomen valtasuonesta.”
Översättning: ”...den bildade fronten var mycket ogynnsam för de röda, som bara fick behålla en smal markremsa. I östra Finland löpte den vita fronten på många ställen bara ett par-tre mil från Petersburg-Riihimäki-banan, röda Finlands livsnerv.”

Denna geografiska analys är militärhistoriskt träffsäker. De röda kontrollerade visserligen Finlands mest industrialiserade och befolkningsrika regioner – södra Finland – men hade en strategiskt sårbar position med en alltför lång och exponerad front.

Problemet med den röda arméns organisation

Lehén vänder sig sedan till en av de mest konkreta orsakerna till de rödas strategiska svaghet: den kroniska bristen på militärt yrkeskunnande. Hans beskrivning av de röda styrkorna är häpnadsväckande öppenhjärtig:

”Aseita kyllä saatiin, mutta joukoille ei voitu antaa alkeellistakaan sotilasopetusta, eikä niitä myöskään kyetty järjestämään rintamasodan vaatimuksia vastaaviksi joukkoyhtymiksi, pataljooniksi, rykmenteiksi jne. Useimmissa tapauksissa oli komppania ainoa tunnettu joukkoyhtymä.”
Översättning: ”Vapen fick man visserligen, men trupperna kunde inte ges ens den mest elementära militärutbildning, och de kunde heller inte organiseras i de förband som positionskrigets krav förutsatte – bataljoner, regementen etc. I de flesta fall var kompaniet den enda kända förbandsnivån.”

Texten tar upp det som Lehén betraktar som näst intill absurt: att vissa förband diskuterade om de skulle lyda givna stridsordar eller inte, och att trupper på eget bevåg begav sig på permission. Frånvaron av militär disciplin var, menar Lehén, inte ett moraliskt utan ett strukturellt problem – utan yrkesmilitärer var det inte möjligt att skapa fungerande militär disciplin.

Här är jämförelsen med den ryska Röda armén belysande. Lehén noterar att bolsjevikerna för att bygga upp sin armé i stor utsträckning använde sig av tsararmén’s officerare – en pragmatisk kompromiss som möjliggjorde en fungerande militärorganisation. Något liknande hade inte stått till buds för de finska röda, delvis för att de ryska officerare som fortfarande befann sig i Finland var antingen likgiltiga eller aktivt på de vitas sida.

Lehén berör inte ett av de röda styrkornas stora problem, nämligen det utbredda okontrollerae alkoholbruket bland ledarskaper,

Den contrafaktiska analysen: vad som kunde ha gjorts
En av de mest intellektuellt stimulerande aspekterna av Lehéns text är hans explicita kontrafaktiska resonemang – hans diskussion av hur krigets förlopp hade kunnat se annorlunda ut. Han är ovanligt tydlig med att detta inte är spekulation utan systematisk analys av strukturella möjligheter:

”Tällaisen epäedullisen rintaman muodostuminen olisi ollut vältettävissä vain siten, että mahdollisimman kaukana pohjoisessa olisi ajoissa saatu järjestetyksi työläisten aseellinen vastarinta, että taistelun ensi hetkestä alkaen olisi pantu toimeen vinha kilpajuoksu lahtarien

pääpesiä, Vaasan ja Härmän seutuja kohti...”
Översättning: ”Bildandet av en sådan ogynnsam front hade kunnat undvikas enbart om man i god tid längst upp i norr hade lyckats organisera ett väpnat motstånd bland arbetarna, om man från stridens första ögonblick hade genomfört en häftig kapplöpning mot de vitas viktigaste baser, trakterna kring Vasa och Härmä...”

Lehén skisserar här en alternativ strategi: omedelbar och aggressiv offensiv norrut från södra Finland, koordinerad med röda gardesstyrkor i norr som rörde sig söderut – för att hindra de vita från att konsolidera sin position i Österbotten. Hade detta genomförts, menar Lehén, ”hade kartan för Finlands klasskrig blivit en helt annan.”

Denna analys är intressant inte bara historiskt utan också metodologiskt: Lehén behandlar kriget som ett system av handlingsmöjligheter, inte som ett öde. Hans marxistisk-leninistiska heuristik leder honom till en strikt handlingsorienterad historieskrivning där varje utfall är betingat av konkreta beslut och deras konsekvenser.

Den tyskt-vita alliansens roll

Avslutningsvis berör Lehén en fråga som fortfarande diskuteras av historiker: i vilken utsträckning var de vitas seger beroende av tysk militär intervention? Han är påfallande balanserad i sin bedömning:

”Jotkut arvelevat, että Suomen valkoiset olisivat kansalaissodassa kärsineet tappion ilman saksalaisten apua. Tämä epäilemättä pitää paikkansa sikäli, mikäli on kysymyksessä Saksan apu aseitten ja valkoisen armeijan upseerien kouluuttamisen muodossa...”
Översättning: ”Vissa menar att de finska vita i inbördeskriget hade lidit nederlag utan tyskt stöd. Detta stämmer otvivelaktigt i den mån det gäller Tysklands hjälp i form av vapen och utbildning av den vita arméns officerare...”

Lehén gör en analytisk distinktion mellan två former av tyskt stöd: det indirekta (vapen, officersutbildning) och det direkta (militär intervention med tyska förband). Det förra var nödvändigt för de vitas militäruppbyggnad; det senare kan ha accelererat men inte orsakat de rödas slutliga nederlag. Lehéns slutsats är att den grundläggande orsaken till de rödas förlust var strukturell och strategisk – inte ett resultat av extern intervention.

Analysens historiografiska värde

Tuure Lehéns analys av det finska inbördeskriget besitter en kombination av egenskaper som är sällsynt i politisk litteratur från denna tid: förstahandserfarenhet, ideologiskt engagemang och ändå analytisk saklighet. Lehén deltog som sekreterare i folkdelegationen – han var inget åskådarsubjekt. Ändå lyckas han i denna text upprätthålla en distans till händelserna som tillåter systematisk analys snarare än apologetik.

Hans slutsats är lika lakonisk som träffsäker:

> *”Suomen luokkasodan kokemus osottaa, miten suuri, ratkaiseva merkitys on kansalaissodan ensi päivillä ja hetkillä, sillä, mitä silloin tehdään tai tekemättä jätetään.”*
> *Översättning: ”Finlands klasskrigs erfarenhet visar hur stor, avgörande betydelse i i nbördeskrigets första dagar och ögonblick har – för det som då görs eller lämnas ogjort.”*

Denna slutsats – att krigets öde avgörs i dess allra första skede – är inte bara en militärstrategisk iakttagelse. Den är också en djupt melankolisk historiefilosofisk reflektion: möjligheternas fönster öppnas och stängs, och de som inte handlar när stunden är inne kan inte återvinna det förlorade ögonblicket.

För den samtida historikern är Lehéns text ett ovärderligt primärkälledokument. Den ger en insider-analys av det röda lederskapets självbild och dess strategiska lärdom av nederlaget. Att texten publicerades i Leningrad 1928 – under en period av intensiv kominternisk reflexion kring revolutionära misslyckanden världen över – ger den ett ytterligare sammanhang: den var inte bara historisk analys utan pedagogisk text, avsedd att lära framtida revolutionärer av det finska exemplets felsteg.

Oavsett hur man betraktar Lehéns politiska projekt förblir hans analys av inbördeskriget 1918 en av de skarpaste och mest faktanära framställningarna av de rödas strategiska misstag – skriven av en man som levde mitt i händelserna och som, trots eller tack vare sitt djupa engagemang, lyckades se dem med en sällsynt analytisk klarhet.

Referens:

Lehén, T. (1928). Hiukan ”Suomen punakapinasta”. I: Voittamisen taito. Marxin ja Leninin teoria vallan valtaamisesta. Leningrad: Kustannusosuuskunta Kirja, s. 110–120.

Den vita pressens hatretorik efter krigsslutet

Ett av de mest tragiska kapitlen i Finlands historia år 1918 utspelade sig i de fångläger som upprättades efter inbördeskrigets slut.

Den överväldigande majoriteten av dem som kämpade på den röda sidan hade sannolikt inte gjort sig skyldiga till något annat än att ansluta sig till de röda styrkorna – ofta av so-ciala och ekonomiska skäl, eller för att trygga familjens försörjning. I de fångläger som etablerades under och efter kriget miste tusentals människor livet till följd av svält, sjuk-domar och umbäranden. Därtill kom de många fångar som avrättades utan föregående rättegång.

Den retorik som spreds i den vita pressen efter krigsslutet bidrog till att forma den allmänna opinionen. Genom att beskriva de röda som fiender, förrädare och mindre värda människor skapades ett klimat där lidandet i fånglägren sällan väckte större medkänsla eller protester. Pressens språkbruk bidrog därmed till att legitimera den hårda behand-lingen av de besegrade och försvårade möjligheterna till nationell försoning.

Nedan följer två exempel på denna typ av journalistik. Båda texterna publicerades i Kaskö Tidning den 18 maj 1918 och ger en inblick i den stämning och de attityder som präglade delar av den vita offentligheten under tiden efter kriget.

Blodsoffren.

Sedan numera även södra Finland blivit rensat från de röda och tidningarna där-städes åter utkommit, har ridån gått upp för ett hemskt skådespel. Redan förut hade man ryktesvis erhållit uppgifter om banditernas framfart bland de värnlösa borgarna, men verkligheten visar sig överträffa ryktena. I tusental ha de röda vild-djuren fängslat sina offer och på ett ohyggligt sätt mördat dem efter att först hava pinat, plågat och massakrerat dem.

Hjärtat krymper ihop av sorg och förbittring, när man läser om huru de arma människorna sargats och stympats, ögonen utstuckits, bukarna uppsprättats, huru en del brännts levande, andra begravats levande. Under outsägliga kval och lidan-den har döden slutligen kommit som en befriare.

De mördade höra till alla samhällsklasser, men det ligger i sakens natur, att

de bildade klasserna varit de mest utsatta. Vår studerande ungdom räknar otaliga offer. Jurister, affärsmän, industriidkare, lärare, jordbrukare, alla hava fått giva sin tribut åt de rödas mordlust. Icke ens prästerna ha varit förskonade. På en del håll har man menat, att de segrande vita måhända gått för långt i utkrävande av straff av de fångna röda. Det kan kanske tyckas så för den, som på avstånd betraktar sa-ken, men man må besinna, att den som själv fått se dessa gräsligheter, måste gri-pas av en så djup förbittring mot vilddjuren, att han icke kan hysa något medli-dande med dessa.

De mördade hava fått giva sina liv i kampen för fäderneslandet. Även om de icke, såsom krigarna, fått göra det i årlig strid med vapen i hand, äro de likväl värda vår hyllning på samma sätt som de i striderna stupade. Fosterlandet är även dem skyldig tack för deras pliktuppfyllelse.

Otaliga äro de hem, där nu sorgen är stor och där bittra tårar gjutits över de på ejt så sorgligt sätt bertryckta säderha, sönerna och bröderna. Till dem alla gå våra tankar med varmt deltagande och medkänsla.

...

De rödas mordgärningar.

Från södra Finland komma hemska underrättelser om de rödas framfart. Det är omöjligt att här omnämna dam alla. Vi skola i det följande, omtala blott en del.

Den 19 april anlände till Mustiala jordbruksskola ckefen för ortens röda garde och ett antal boväpnade rödgardister och bortförde tre av skolans lärare, 30 elever och 12 elever från kroatursskötarskolan. I Forssa kommenderades eleverna till stationen, varest ett tåg väntade dem. Härunder lyskader tre fly. Om lärarnas öde erfors senare att två befriader på grund av sjuklighet och den tredje föreståndaren von Konov hade jämte andra Forssabor sänts till Tavastehus. Av kreatursskötar-skolans elever befriades tre genom att de låtsades inskriva sig i röda gardet.

Alla övriga, inalles 35, insattes i en järnvägsvagn under stark bevakning. Anlända till Humppila sattes de på tåget till Toijala. Här höllos de från kl. 6 e. m. till kl. 4 e. m. följande dag, då plötsligt erder gavs om avfärd till Riihimäki. Eleverna tingo plats i en öppen vedvagn, i vars vardera ända 2 rödgardister posterado. Under vägen pla-cerades alla i ona ändan av vagnen, meden de

röda ställde sig i den motsatta. Inom kort sökte de röda få gräl till stånd, men eleverna höllo sig kallblodiga. Ban-diterna överlade, om de skulle skjuta eller ej. Så smällde ett skott och eleven Sohlberg föll död ned.

Därpå sköts eleven Lehtonen en kula genom pannan, och en annan Eskola sårades svårt. En av banditerna yttrade då „låt oss skjuta dem alla“, vartill de andra syntes bifalla. Efter att Lehtonen blivit skjuten, hade sagesman-nen som satt på vagnsbottnen med ansiktet åt sidan, kastat sig från vagnen på banvallen och blev liggande där. Kort därpå hade en annan gjort detsamma. Under tre dagar strövade dessa omkring i skogarna. I en gård i Heikkilä blevo de varmt mottagna och stannade där till den 29, då de fingo höra att de vita voro herrar i Tammela.

Flyktingarna begåve sig då mot Mustiala. Senare fingo de veta, att även de övriga försökt hoppa av tåget, men blivit skjutna de flesta an efter annan. I Mustiala erfore de att av deras kamrater endast tio undgått döden. Även många av dessa hade utstått stors svårigheter, innan de lyckades undgå de röda bovarna. Om de övriga tjugo hade de ej hört något, varför de antoge, att dessa ljutit en grym död.

Redan i början av upproret häktades häradshövding Eli- Furuhjolm på Hongola gård i Urdiala Han förvarades sedan en tid i Urdiala tattiggårds därvårdsavdelning, till dess han i april fördes till Toijala. Under tiden verkställde de röda gång på gång husundersökningar på Hengola. Den 10 april infunno de sg för tolfte gången för ny undersökning, vars syfte förnämligast synes hava varit att tillegna sig penning-ar och värdeföremål. Sedan undersökningen förklarats avalutad, uppställdes hä-radshövding Furuhjelms tingsbiträdsn, vicehäradshövding von Törne och juriskan-didaten Granholm, den ena bakom den andra, mot en vägg, och en av de röda ban-diterna tillkännagav, att han tänkte skjuta dem båda med ett skott. Skottet gick och kulan snuddade vid hr von Törnes huvud. Banditen laddade om sitt gevär, men sköt ej, förklarande att det kunde vara nog för denna gång. Följande morgon stodo kärror vid trappan. Häradshövding Furuhjelms bror överste Furuhjolm, herrar von Törne och Granholm förklarades häktade och fördss till Toijala. Samma dag hade häradshövding Furuhjelm och överste Furuhjolm blivit sodda i de rödas ransak-ningsrum i Toijala Efter denna dag förlorade man spåren efter dem, och oron bland anförvanter och vänner blev naturligtvis stor, och de begåvo sig ut för att leta ef-ter de saknade. Inom kort blev deras sorgliga öde uppklarat. Överste Furuhjelms samt herrar von Törnes och Granholms lik funnos nedgrävda i ett kärr två

kilometer från Toijala. Enligt uppgift hade de först lörts i en järnvägsvagn till Toijala för att transporteras vidare till Riihimäki, men under färden tvingats att lämna tåget, varefter de nedskjutits. Häradshövding Furuhjelms och studsranden Asplunds jämte tre andra okända personers lik påträffades nedgrävda i ett kärr invid lands-vägen från Toijala till Viiala. Häradshövding Furuhjelm tords av skottsårets riktning och ansiktsattrycket att döma blivit skjuten medan han sov.

De mördade hade skjutits med explosiva kulor och liken plundrats.

Efter striderna i Tammerfors begynte en fasansfull tid i Valkeakoski bruk. Rödgardister och rygsar började plundra gårdarna samt fängsla och mörda särskilt ortens ståndspersoner. Därvid häktades omkring 20 av brukspersonalen och fördes till Konko gård, där de höllos i tungt arbete och svält. Orsaken till fångslandet uppgavs vara deras vägran att på de rödas befallning inställa sig i deras garde.

Den 17 april på kvällen fördes kontorschefen A. R. Pehrman och kontoristen Gustaf Nyqvist, redan åldrade män, till den närbelägna skogen och mördades på ett grymt vis. Den sistnämndes anvikte blev nästan helt bortslitet.

Den 19 april på kvällen kom turen till kanalchefen Erik Olsson och ingeniören Torsten von Wandt. Slutligen mördades de övriga anhållna den 22 på backsluttningen vid den närbelägna skogen med un-dantag av poliskommissarien Saukko och pastor N. Mustala, vilka lyckades fly till skogs och sedan i ett dygn där dölja sig undan sina bödlar.

Deras kamrater ställdes upp i led och skötos på nära håll med explesiva kulor, varigenom deras kroppar förfär ligt stympades. De mördade anträffades sedan nedgrävda i gyttjig mark och utplundrads. Så voro fingrarna avhuggna för att mördarna lättare skulle komma åt ringarna, och kropparna buro förfårliga spår av de explosiva kulerna, bajonettstygn o. s. v. Utom de nämnda mördades på detta sätt ingeniör G Carpelan, kontersche-fen A. F. Pehrman, kanalchefen E. Ohlsson, K. C. Nyman, E. Bergroth och Lindgren, forstmästaren A. Sjöström hr K. Elving, son till ordföranden i A. B. Valkeakoskis di-rektion, byggmästaren Tolmunen, folkskolläraren K. Salo, ing. Palmgren, bokh. K. Listo, hr V. Gester, affärsmannen Urho samt jordbrukarna Ollenberg och Laine.

Då ryktet den 23 april nådde de röda att de vita nalkades, flydde de, varvid 18 bondgårdar stuckos i brand. I Valkeakoski samlades så 3,000 röda, en del flyende från Forssa och Åbo samt o. 50 kvinnliga furier, av dem den del i manlig dräkt och med gevär, de voro de mest rasande och våldshetsande av alla.

Den 24 april lastades ombord på brukets pråmar och båtar allt vad de röds plundrat där och i omnejden: säd, häster, kor, vapen, ammunition, och slutligen strömmade de själva ombord så tått de blott kunde tränga sig. Meningen var att de över Vanajavesi skulle begseras till Tavastehus, varifrån det planerats en resa per järnväg ända till — Sibirien. Då de röda flydde togo de med sig apotokaren Edvard Gustafsson och barberaren Holm-berg, båda boende nära landsvägen. Inom kort mördades även dessa.

De röda vilddjuren hotade vid sin flykt att kasta sina fångna offer in i lågorna i en by, som de antänt, men slutade med att skjuta dem.

...

I Kouvola ha försiggått fruktansvärda bledbad, om vilka man hittills ieke kunnat göra sig en fullt tydlig bild. Oskyldiga, fredliga medborgare ha där hoptals slaktats på det mest fruktansvärda sätt. I synnerhet kort före det slutliga nederlaget formligen badade de röda i sina häktade offers blod.

Enligt de fångna rödgardisternas gna uppgifter ha sammanlagt omkr. 400 personer mördats. Det ser ut, som om de röda av Kouvola samhälle gjort ett slags eantral för slaktandet, då dit hämtata fångslade personer från olika orter i Södra Finland, främst från trakterne kring Luumäki, Davidstad, Kymmene älvdal och Fredriks-hamn.

En del av de mördade har förts till Kymmene älv och liken kastats i älven. Ea gång fördes till bron vid Koria 24 fångar, vilka skötos, varpå liken från bron sparkades i floden. En del av de fängslade har åter drivits till ett kärr i närheten av Kouvola järnvägsstation. Därifrån hördes nattetid lång våg häftigt oväsende, skjutande och hemska nödrop.Efter erövringen av Keuvola fick man kännedom av slaktandet och började verkställa undersökningar. Fångna rödgardister tvingades att verkställa grävningar i kärret och varje dag anträffades där tiotal lik av dödade personer Antalet påträffade lik uppgick en dag till 83. I Kymmene älv ha verkställta draggningar och redan anträffats över 90 lik. Många ha ej ännu hittats och älven har även bortfört många. Åtminstone berätta ortsborna, att hoptals av lik bortförts med isen.

Om den råhet, med vilken morden förövats, kan man knappast göra sig en föreställning. Förrän nådeskottet avlossades mot de olyckliga offren, har i många full deras könadelar bortskurits och kropparna tillfogata sår vid sår. På sådant sätt misshandlades bl. a. kyrkoherden i Veckelaks, prosten Tauhe. Många ha massakrerate så illa, att deras identitet ej kunnat konstateras. Dessutom her

påtraffats döda, vilka synbarligen blivit levande begravna. Sålunde anträffades i närheten av Kouvola en vedtrave, där många lik gömts. Vid undersökning av liken har framgått, att två personer levande begravita. Obduktionan gav nämligen vid handen tillvaron av sand i lungorna, medan intet spår anträffades av sådant våld, som skulle kunnat förersaka döden.

En person, som passerat Kouvola, har meddelst Hbl.: ”Till Kouvola hade av de röda släpats alla de fångar, som tagits i Fredrikshamn, Kotka och Kymmene. Av dessa hade blott få lyckats rädda sig — de flesta hade av de röda mördats eller på det mest upprörande sätt slaktats. Lyckligast voro kanake de, som från Koria bro stör-tades i älven, ofta med stenar bundna vid halsen.

Då vår meddelare panserade, hade liken tvättats av fångna röda kvinnor. Det var en ohygglig syn, förtäljde vår meddelare; den var uppskakande även för den, som var förtregen med scener från kolerabaracken eller slagfält. Anletsdragen voro förvridna av skräck, munnarna gapade öppna efter det sista smärtfyllda dödsskriet. Många lik voro skalperade. Andra voro delvis flådda; långa hudremsor hade lösslitits från btöst eller rygg. Nästan alla förtedde spår av sting och slag, många voro fullkomligt svarta sv blånader...

Samtidigt som det första tåget anlände det första tyska tåget, och med fara togo tyskarna i betraktande den långa raden av nakna, misshandlade lik, som under bar himmel lågo belysta av en varm värsol Något så ohyggligt hade de härdade krigar-na icke sett under flere års krig, betygade de: hade de vetat om slik bestialisk framfart, så skulle nog icke så många fångar tagits, bedyrade de under oerhörd förbittring. — Nämnas kan i detta sammanhang, att även i Kymmene älvdal familjer anträffats fastspikade kring bord, å vilka en brödkaka placerats; denna infernaliska tortyr synes alltså varit vanlig.

Grävningarna efter lik och draggningarna forträttas dagligen och fynden bliva för-skräckande talrika, naturligt nog, då på en dag icke mindre än 64 mord förörades vid Kouvola. Nästan varje spadtag bringar i dagen ett nytt offer för de röda vilddju-rens ohyggliga mordlust.

I Tavastehus och stadens omnejd ha de röda under sitt skräckregemente mördat bl. a. följande personer: baron E. R. Standertskjöld, Tavastehus milischef Siines Ka-nervio, lär. E. Aatela från Vånå; järnv. tjänstemannen Aug. Nyholm; tullvaktm. Abrahamsson; affärsmannen J. Honkanen från T:hus; jordbrukaren K. Hakola fr. Hattula; folkskollär. O. Suomalainen; handl. Kustaa Kyläkallio; folkskollär. Jalmari Santalahti fr. Rengo och handl. Tapiola fr. Orimattila, di rektören för Finlands banks kontor Bertel Sundgren och kassören vid banken

Henrik Gummerus.

Då de röda började retirera på den s. k. Mäntyharjufronten, instängde de i att uthus å Pöysä gård gårdens 80 år gamla husbonde och hans unga hustru, varpå de stucko byggnaden i brand. Efter de rödas flykt anträffades i ruinerna de instängdas förkolnrde kroppar.

Från Borgå meddelas, att kyrkoherden i Itis teol. dr Johan Samuel Pajula den l maj mördats av rödgardister i sitt ämbetsrum i Itis prästgård. Samma dag mördades i Itis godsägaren mag. Väinö Hietalahti. Han hade hållit sig gömd under några dagar, medan de röda sökte honom och plundrade hans gård. Troande faran vara överatånden återvände han hem och bekann sig ute på en åker, då några röda konno till honom och uppmanade honom att följa med till „domstolen“, där han skulle få ersättning för det som rövats från honom. Mag. H. följde med de röda, men blev på den vägen mördad och plundrad in på bara krop-pen. I början av upproret inrättades av huliganerna i Loppis en flygande kolonn för att mörda en del ledande män i kommunen, till vilka huliganerna hyste något per-sonligt agg. Den 4 februari började kolonnen sin verksamhet. Den första, som mör-dades, var kommunens redan ålderstigna kyrkoherde Tuori, som låg sängliggande sjuk. Följde så i ordningen länsman Forsten, kommunalstämmans ordförande Mäk-inen, handlanden Borgström, forstmäs-taren Laakse samt dennes bror studeranden Laakso.

I Kiikka och Rikois ha mord verkställts efter i förväg upprättad förteckning. Studeranden Omar Stenberg från Helsingfors har bränts till döds i sin bostad. Före-ståndaren för andelsaffären Otava Kalle Lammi har påträffats grymt mas-sakrerad, naturligtvis död. Samma öde har handelsbiträdet Aarne Ahtola delat. Mördade äro även jordbrukaren E. Pohjola, affärsmannen Nestor Salonen, bonden Viktor Num-minen, vilka långsamt plågats till döds; bönderna lsak Houttu, Viktor Tammela och Kalle Kallio. Reseinspektören Axel Sovio från Tyrvis har ihjälskjutits med explosiv kula. Ägaren av Kotka gård i Kauvatsa har fastspikats mot en laddörr i Kiikois. Disponenten för Kauvatsa såg i Toijala Voitto Marttila blev mördad och plundrad den 5 februari invid järnvägen.

Propagandans betydelse för krigets förlopp och resultat

Inledning

Propaganda är aldrig den enda orsaken till ett krigsutfall, men den kan påverka moralen, rekryteringen och den internationella opinionen på avgörande sätt.

Under och efter det finländska kriget 1918 spelade tidningspropagandan en central roll för att mobilisera de båda sidornas anhängare, upprätthålla stridsmoralen under krigets tre månader och slutligen rättfärdiga den efterföljande terrorn. Denna del analyserar propagandans betydelse utifrån fyra aspekter: (1) mobilisering av hat och inrikes opinion, (2) påverkan på neutrala stater och utländsk intervention, (3) konsekvenser för krigets brutalitet, samt (4) propagandans roll i den vita segern.

Mobilisering av hat och inrikes opinion

Båda sidor lyckades skapa starka fiendebilder som drev sina anhängare till strid. För de röda var fienden ”borgarklassen”, ”slaktargardisterna” och ”Mannerheims legoknektar” – en förtryckarklass som var beredd att svälta ut arbetarna. För de vita var fienden ”röda banditer”, ”huliganer” och ”ryska bolsjeviker” – ett förrädiskt element som hotade den nyvunna nationella friheten.

Enligt Ellul (1965, s. 87) är agitatorisk propaganda som används i krigets inledningsskede särskilt effektiv eftersom den bygger på enkla, känsloladdade budskap som inte kräver eftertanke. Det finska inbördeskriget är ett tydligt exempel: båda sidors tidningar använde ett starkt polariserat språk där nyanser försvann.

Ett mått på propagandans effektivitet är den utbredda frivilliga anslutningen till de båda arméerna. De vita skyddskårerna växte från omkring 40 000 man i januari till över 70 000 i april (Uppslagsverket Finland, 2021). Även om många anslöt sig av plikt eller tvång, visar tidningarnas rapporter om hjältemod och fosterlandskärlek att propagandan bidrog till att skapa en anda av uppoffring. Särskilt jägarna – som hyllades i Kaskö Tidning och Wasa-Posten – blev symboler för nationellt hjältemod.

Påverkan på neutrala stater och utländsk intervention

En av propagandans viktigaste funktioner under kriget var att påverka neutrala makters inställning. Finland var beroende av utländskt stöd – de röda av Ryssland (om än osäkert), de vita av Tyskland och Sverige.

De vita tidningarna försökte konsekvent framställa de röda som ryska marionetter och därmed rättfärdiga tysk intervention. Den 23 januari 1918 – före krigsutbrottet – skrev Kaskö Tidning om jägarna att de ”drogo ut på en sådan färd” för att kämpa mot Ryssland. När tyskarna landsteg i april 1918 hälsades de som befriare. Hufvudstadsbladet rapporterade den 13 april 1918 om tyskarnas intåg i Helsingfors:

”*Det kunde icke hjälpas: hvarje finländare måste jubla när de sista resterna af arffiendens hatade horder ändtligen voro intvingade i den järnhårdt omslutna fångtransporten*.”

De röda å sin sida försökte vinna sympati hos socialdemokrater i Sverige och internationella arbetarrörelser. Den 12 mars 1918 publicerade Arbetet ett upprop ”Till de tyska soldaterna och matroserna” där man vädjade: ”Varför har ni kommit hit? Vill ni verkligen föra krig mot Finlands arbetande folk?” (Arbetet, 12 mars 1918).

Sveriges roll var särskilt komplex. Svenska frivilliga (Svenska brigaden) stred på de vitas sida, och svenska tidningar rapporterade ofta partiskt. Den 20 februari 1918 klagade Wasa-Posten över svenska tidningars hållning: ”*Summan av vad de skriva är: låtom oss för all del icke blanda oss i Finlands inre angelägenheter, ty det synes vara en avsevärd del av folket, som tillhör rövarhoparna […] Det ser ut, som om det svenska hjärtat i förskräckelsen ramlat ned i stövelskaftet*” (Wasa-Posten, 20 februari 1918). Detta visar hur de vita försökte påverka den svenska opinionen genom att skuldbelägga svensk neutralitet.

Propagandans konsekvenser för krigets brutalitet

En av de mest oroande aspekterna av krigspropaganda är dess tendens att dehumanisera fienden. När motståndaren konsekvent kallas ”bandit”, ”huligan” eller ”slaktare”, blir det lättare att rättfärdiga grymheter mot honom. Det finska inbördeskriget är ett tragiskt exempel på denna dynamik.

De rödas tidningar framställde de vita som ”slaktargardister” som mördade kvinnor och barn (se skildringen av Vehmo i Arbetet 7 februari 1918).

De vita tidningarna framställde de röda som ”vilddjur” som använde ”dum-dumkulor” och begick ”fasansfulla massmord” (se Kaskö Tidning 27 februari 1918). Denna ömsesidiga demonisering skapade en spiral av hat som ledde till att båda sidor begick övergrepp.

Efter kriget avrättades omkring 10 000 röda i den vita terrorn, och ytterligare 12 500–13 500 dog i fånglägren av svält och sjukdomar (Yle, 2008; Aftonbladet, 2018). Propagandan spelade en roll här genom att skapa en bild av de röda som ”landsförrädare” som inte förtjänade mänsklig behandling. Den 18 april 1918 skrev Åbo Underrättelser: ”Med mördare och likplundrare underhandlar man icke. Sådana varelser hava för alltid förverkat sin medborgarrätt i detta land.” Detta var en direkt uppmaning till hårda straff.

Även de röda kunde vara grymma. Den vita pressen rapporterade om massmord i Valkeakoski, Kymmene och på andra håll. Men det är viktigt att notera att propagandans överdrifter gjorde det svårt för samtiden – och för historiker – att skilja fakta från fabricering. Som Jowett & O’Donnell (2019, s. 198) påpekar: ”I krig blir sanningen ofta det första offret, och propagandans värsta effekt är att den förgiftar källorna för framtida historiker.”

Propagandans roll i de vitas seger

Kan propaganda ensam avgöra ett krig? Knappast. De vita segrade främst på grund av militära faktorer: bättre ledning (Mannerheim), stöd från Tyskland (Östersjödivisionen med 9 000–9 500 man), och de rödas svagare organisation (Uppslagsverket Finland, 2021). Men propagandan bidrog på flera sätt:

Rekrytering och moral: De vita tidningarnas framställning av jägarna som hjältar och av de röda som förrädare motiverade tusentals frivilliga att ansluta sig till skyddskårerna.

Legitimering av tysk hjälp: Genom att konsekvent framställa de röda som ryska marionetter kunde de vita rättfärdiga sin allians med Tyskland – ett land som annars kunde uppfattas som en främmande ockupationsmakt.

Undergrävande av röd moral: De vita tidningarnas rapporter om egna segrar och röda nederlag (även om de ibland överdrevs) bidrog till att sänka de rödas stridsmoral, särskilt efter Tammerfors fall i april. Den röda pressen försökte dölja motgångarna, men när sanningen ändå sipprade fram ledde det till misstro och deserteringar (se Arbetet 2 april 1918, där man erkänner ”motgångarna på Tammerforsfronten”).

Internationell opinion: De vita lyckades bättre än de röda med att få sin

bild av kriget spridd i utlandet. Svenska och tyska tidningar rapporterade ofta utifrån vita källor, medan de röda i princip var isolerade från den västerländska pressen.

Slutsats

Propagandans betydelse för krigets förlopp och resultat i Finland 1918 kan inte överskattas. Båda sidor insåg att kampen om medborgarnas sinnen var lika viktig som kampen på slagfälten. De rödas tidningar – med Arbetet i spetsen – mobiliserade arbetarklassen med en retorik om klasskamp och revolution, men deras ensidighet och överdrifter undergrävde trovärdigheten när motgångarna kom. De vita tidningarna – med Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter och Kaskö Tidning som viktiga organ – lyckades bättre med att framställa sin sak som en nationell frihetskamp och att demonisera de röda som ryska marionetter och brottslingar.

Det mest tragiska arvet från krigspropagandan var den dehumanisering som möjliggjorde den efterföljande terrorn. När fienden en gång definierats som ”bandit” eller ”vilddjur” blev det lättare att rättfärdiga summariska avrättningar och svält i fånglägren. Som Ellul (1965, s. 140) påpekar: ”Propagandans största fara är inte att den ljuger, utan att den skapar en värld där lögn och sanning inte längre kan skiljas åt, och där människor behandlas som medel snarare än som mål.”

För dagens forskare och medborgare är lärdomarna från finska inbördeskrigets propaganda lika relevanta som någonsin. I en tid av sociala medier, desinformationskampanjer och algoritmdriven polarisering är förmågan att kritiskt granska medieinnehåll – och att motstå förenklade fiendebilder – en avgörande demokratisk färdighet.

Referenser

Aftonbladet, 2018. Den röda döden. Tillgänglig: https://www.aftonbladet.se/kultur/a/xR0x0j/den-roda-doden [Hämtad 22 mars 2026].

Bergman, M., 2025. Propaganda. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland / Appel förlag.

Ellul, J., 1965. Propaganda: The Formation of Men’s Attitudes. New York: Knopf.

Jowett, G.S. & O'Donnell, V., 2019. Propaganda & Persuasion. 7:e upplagan. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Lasswell, H.D., 1927. Propaganda Technique in the World War. New York: Knopf.

Uppslagsverket Finland, 2021. Inbördeskriget. Tillgänglig: https://uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-Inboerdeskriget [Hämtad 22 mars 2026].

Yle, 2008. Inbördeskriget 1918. Tillgänglig: https://vintti.yle.fi/yle.fi/elavaarkisto/index984b.html [Hämtad 22 mars 2026].

Från ”slaktargardister” till ”kackerlackor”: En jämförande studie av krigspropaganda 1918–2026

Introduktion: Propagandans beständiga anatomi

När de röda tidningarna under finska inbördeskriget 1918 kallade de vita för ”slaktargardister” och ”Mannerheims legoknektar” använde de en teknik som var lika gammal som organiserad krigföring: demonisering av fienden för att mobilisera hat och rättfärdiga våld. När Dmitrij Medvedev i december 2025 kallade Volodymyr Zelenskyj för en ”luffarmonster” och önskade få hans ”inlagda kropp” utställd på Rysslands konstkammare (Wionews, 2025), var det samma mekanism – bara med nya plattformar och en grövre språkdräkt.

Denna artikel jämför propagandan under finska inbördeskriget 1918 med tre samtida konflikter: Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina (2022–), USA–Israel–Iran-kriget (2025–2026) och den bredare propagandakonflikten mellan väst och öst. Genom att analysera likheter och skillnader i tekniker, narrativ och effekter visar jag att krigspropagandans grundmönster är anmärkningsvärt beständiga, medan medietekniken, hastigheten och målgruppsanpassningen har genomgått en revolution sedan Lasswells dagar.

Redan år 1918 en sofistikerad förståelse för propagandans betydelse. Men dagens informationskrigföring har tagit dessa tekniker till en helt ny nivå – från att vara ett stöd för militära operationer till att bli en central strategisk domän i sig själv.

Rysk propaganda i Ukraina-kriget – ”Denazifiering”, dehumanisering och Medvedevs hånord

Denazifieringsnarrativet

Redan i sitt tillkännagivande av den ”speciella militäroperationen” den 24 februari 2022 hävdade Vladimir Putin att Ukraina leddes av ”högerextrema nationalister och neofascister” och att målet var att ”avfascistisera och demilitarisera Ukraina” (RAND, 2025). Detta narrativ – en klassisk vit propaganda med öppen avsändare – har sedan dess upprepats tusentals gånger i rysk statsmedia.

Dmitrij Medvedev, biträdande ordförande i Rysslands säkerhetsråd, har blivit

en av de mest flitiga förmedlarna av detta narrativ. I juni 2025 skrev han på Telegram att fredsförhandlingar inte handlade om ”att nå en kompromissfred på någon annans förvirrade villkor” utan om att säkerställa ”vår snabba seger och fullständiga förstörelse av det neofascistiska styret” (Reuters, 2025).

Detta påminner starkt om de rödas språkbruk 1918, där senaten kallades för ”slaktarsenat” och dess medlemmar för ”brottslingar” och ”folkfiender”. I båda fallen handlar det om att delegitimera motståndaren så till den grad att kompromiss blir otänkbar – kriget måste fortsätta till ”fullständig seger”.

Dehumanisering och personangrepp

Den mest slående likheten mellan 1918 års propaganda och dagens ryska propaganda är dehumaniseringen av fienden. Av de fyra huvudnarrativ RAND Corporation har identifierat i rysk propaganda, varav avhumanisering är ett (RAND, 2025).

I en Telegrampost den 20 november 2022 skrev Medvedev om ”olika kackerlackor som har förökat sig i Kiev-insekteriet” och ständigt hotar att ”återta Krim” (RAND, 2025).

Men det är under jul- och nyårshelgerna 2025 som Medvedev överträffar sig själv. I ett svidande inlägg på Telegram kallade han Zelenskyj för ett ”luftfarmonster” och uttryckte en grotesk önskan att få se hans ”inlagda kropp” utställd på Rysslands Kunstkamera-museum, där tsarerna samlade missfoster (Wionews, 2025). Han kallade ukrainska sändebud för ”ättlingar från yttre rymden”, en ”alienn ras av dvärgar”, och avslutade med en obscen önskan: ”Happy last year, f**king puppet!” (Wionews, 2025).

Här är en lista på vilka invektiv expresidenten Medvedev har använt i sin Telegramkanal under år 2025 om personer som han uppfattar är sina fiender;

USAs president Donald Trump
- Har fomat sin egen agenda av kosmisk dumnet (9 jamuari)

USA.s tidigare president Biden
- Den nu försvunne Walking Dead (19 januari)

EU:s ledning
- Kriminella gangsters (19 december
- Brysseltjuvarna (19 december)

Englands premiärminister Starmer
- Våldtäktsmannen (9 januari)

Expresident Dimitrij Medvedev den 5 december 2019
Foto: Dmitry Astakhov, Government of the Russian FederationLicens; Creative Commons Attribution 4.0

Englands tidigare premiärminister Johnson
- En gulhårdig certifierad idiot (13 januari)

Förbundkansler Merz
- Han ljuger redan som Goebbels.n(20 mars)

Förbundskansler Scholz
´ Idioten

Ukrainas president Zelensky
- Ett rabiesbesmittat djur (18 februari)
- Fjäskande fet varelse (18 februari)
- Droppande av klibbig saliv klamrade den fast sig i giva rens hand (18 februari)
- Den kokainberoende clownen (clown tycks vara ett po pulärt ord i den ryska retoriken, det användes också om Finlands statsminister just innan Vinterkriget) (28 febru ari)
- Drogberoende hermafrodit
- den kokainsnörstande snoren på Bankovagatan (9 april)
- Den gröna orakade idioten (3 maj)
- En kokainberoende tyfuslus (10 maj)
- Ett grönt bladlöss (30 maj)
- En grön inälvsmask
- Den gröna jäveln (14 november)
- Denb blodiga clownen från Kiev (19 november)

Frankikes president Macron
- En märklig liten man som heter Mikron som arbetar nå gonstans i Frankrike (22 februari)

Alexander Stubb
- Den maniska fasen av russofobi som kulminerar i okont rollerad urinering och avföring

Ursula von der Leyen
- Självskadebeteende inklusive självsterilisering (själv kastrering) (31 mars)
- Den vidriga Ursula (7 juli)
- Men hon verkar alltid tänka med en enda utgångspunkt. Den hon hade under sin misslyckade läkarpraktik. (18 juli) Förklaring; Ursula von der Leyen är gynekolog.

- Galen häxa (3 december)
- Gamla skökan Ursula

Kaja Kallas

- Anti-rysk bitch, halvgalen gammal dam (3 december)
- Vidrig ryskfobisk tjuv

Och här är hans benämningar på Ukraina:

- En ful slampa som kallas utkanten
- Land 404 (Medvedev nämner aldrig namnet Ukraina, i stället använder han termer som detta som alltså innebär ”ett land som inte finns” (Februari 22)
- Det största avskummet från Kiev (dvs Ukrainas ledning) (Februari 22)
- Nynazistiska regim (dvs Ukrainas ledning, kan noteras att presidenten är jude) (22 Februari)
- För 80 år sedan besegrade vårt land fascismen. Dess vidri ga ättlingar kommer inte att undgå vedergällning.
- Kievs avskums blodiga regim (14 mars)
- Kiev-råttorna (19 december)

Jämför detta med Arbetets beskrivning av de vita som ”slaktargardister” och Mannerheim som ”en av Nikolai den blodiges forna hejdukar” (Arbetet, 5 februari 1918). Språket är olika – Medvedevs är grövre, mer personligt och mer orienterat mot sociala mediers klickekonomi – men funktionen är densamma: att beröva fienden hans mänsklighet och därmed göra vilken grymhet som helst tänkbar och försvarbar.

Antisemitism

Det tredje narrativet, de antisemitiska angreppen på Zelenskyj och judar generellt, är mer begränsat i räckvidd men fyller en viktig funktion i propagandans logiska struktur. Eftersom Zelenskyj är jude utgör hans identitet ett problem för narrativet om “denazifiering”. Antisemitiska budskap används därför för att lösa denna motsägelse genom att hävda att Zelenskyj är en “judisk nazist” eller en marionett för “judiska globalister”. Detta bygger på klassiska konspirationsteoretiska motiv som har rötter i både sovjetisk och post-sovjetisk retorik. RAND-studien visar dock att detta narrativ har låg interaktion och begränsad

spridning, vilket tyder på att det främst fungerar som ett hjälpnarrativ för att stärka andra budskap snarare än som ett bärande tema i sig.

Under kriget 1816 torde antisemitsm inte ha haft nåpgon större betydelse.

Det satanistiska väst - och kampen mot asiatiskt barbari

Det fjärde narrativet, som framställer Ukraina som en västlig marionett och kopplar kriget till globala kulturkrig, är det mest internationellt gångbara. Här beskrivs västvärlden som dekadent, satanistisk eller styrd av en "LGBT-agenda", medan Ryssland framställs som försvarare av traditionella värden. Detta narrativ fungerar som en bro mellan kriget och bredare politiska konflikter i Europa, USA, Latinamerika och Afrika. Genom att knyta an till redan existerande kulturkrigsfrågor kan rysk propaganda mobilisera grupper som kanske inte bryr sig om Ukraina men som ogillar västerländsk liberalism. Retoriken har rötter i både sovjetisk anti-västlig propaganda och i den rysk-ortodoxa kyrkans värdekonservativa budskap, men har i dagens konflikt fått en mer central och globalt anpassad form.

Precis som nu var nedvärdering av motståndarens kultur ett viktigt inslag i krigspropagandan 1918, I de rödas propaganda återkom man ofta till de vitas brist på kultur, I de vitas propaganda återkommer ordet barbari ofta, de vitas kamp sades vara en kamp mot asiatisk barbari. och i den vita propagandan går man ännu längre - de röda har ingen kultur därför att de vilddjur, inte människor

En av de mest explicita förnedringarna av motståndarens kulturella standard finns i en artikel i Arbetet den 7 februari 1918. Här används just begreppet "kulturfernissa" för att beskriva vad man ser som borgerskapets ytliga och falska bildning:

> *"skrapar man bort den tunna skorpan av kulturfernissa våra borgare och de som räknar sig till deras folk vanligen har lyckats hölja sig i, så blottas där under en råhet, så oerhörd, att man på arbetarhåll aldrig skall lyckats finna ett motstycke."*

Här är budskapet att borgarklassens anspråk på att vara den kulturbärande klassen bara är en tunn fernissa. Under den ytan döljer sig enligt skribenten en primitiv och omänsklig råhet – en tydlig propagandistisk strategi för att delegitimera motståndarens moraliska och kulturella auktoritet.

I samma tidning den 5 februari 1918 används också rubriken "Kulturkämpar-

nas råhet" ironiskt för att beskriva de vitas påstådda övergrepp, med innebörden att de som kallar sig försvarare av kulturen i själva verket uppträder som barbarer.

Den 7 mars 1918 publicerade Arbetarnas Notisblad en längre artikel under rubriken "Intelligensens ställning till revolutionen". Här angrips den borgerliga intelligentian (vetenskapsmän, lärare, ingenjörer, konstnärer, journalister) för att ha sålt sig till kapitalet:

"Att den [intelligensen] ändock säljer sin förstfödslorätt för krämeriets grynvälling har den åtminstone i vårt land under de senaste decennierna gett bevis på. Den har icke visat någon förståelse av andra värden än krämarnas."

Vidare hävdas att tjänstemannabyråkratin och "krämarandan" representerar en lägre stående intellektuell nivå, medan arbetaren i sitt yrke faktiskt behöver ett större mått av intelligens än dessa funktionärer:

"Och dock bar yrkesarbetarn till och med i dessa tider med dess långt drivna arbetsspecialisering behov av ett större mått intelligens, än alla de nämda funktionärsrna."

Här är propagandans syfte att vända på de traditionella hierarkierna: den som i det borgerliga samhället anses stå högst i kulturellt och intellektuellt avseende förklaras i själva verket stå lägre än den enkla arbetaren.

På den vita sidan är förnedringen av motståndarens kulturella standard mer direkt och brutal. Här används inte argument om falsk fernissa, utan de röda beskrivs konsekvent som ociviliserade, vilda och djuriska – varelser som står utanför den mänskliga kulturen.

Den 27 februari 1918 publicerade Kaskö Tidning en längre skildring under rubriken "Skräckväldet", där de röda konsekvent kallas "vilddjur" och deras handlingar beskrivs som uttryck för en "grymhet" som saknar motstycke. Samma nummer använder formuleringen "Rödbandisternas framfart" och skildrar hur de röda "skjuta ned folk, låt vara att det var bakifrån" och "sliter man hellre sönder dem med bajonetter".

Den 18 april 1918 – efter Tammerfors fall – publicerade Åbo Underrättelser en ledare under rubriken "Syndens lön" där förnedringen når sin kulmen:

”De röda landsförrädarna äro icke mera människor, de äro som vilda djur, som djävlar, vilka av en ond ande lössläppts för att förhärja ett blomstrande land och folk.”

Här är det inte längre fråga om att kritisera motståndarens kultur – de röda har helt enkelt uteslutits ur mänskligheten. Propagandans syfte är att göra våldet mot dem inte bara legitimt utan moraliskt påbjudet.

I samband med segern i april 1918 framställde de vita sitt eget krig som ett försvar av den västerländska kulturen mot ett asiatiskt eller ryskt barbari. I Wiborgs Nyheter den 30 april 1918 beskrevs de rödas välde som en ”asiatisk kultur” som man hade för avsikt att införa i Finland.

General Mannerheim själv använde i sitt tal vid intåget i Helsingfors den 16 maj 1918 formuleringen att de röda hade velat införa en ”asiatisk kultur” i landet.

I den nutida ryska propagandan försvarar Ryssland sin högtstående kulutur mot den västerländska dekadensen. År 1918 såg sig de vita vara försvarare av den europeiska civilisationen mot ett östligt, ociviliserat hot.

Båda sidorna i kriget 1918 använde alltså kulturell förnedring som ett aktivt propagandistiskt vapen:

De röda angrep borgarklassens ”kulturfernissa” och hävdade att arbetarklassen i själva verket stod för en högre moral och ett större intellektuellt djup. Borgerskapets bildning var enligt dem bara en ytlig fernissa över en rå och omänsklig kärna.

De vita gick längre och uteslöt de röda ur mänskligheten helt och hållet. Genom att konsekvent kalla dem för ”vilddjur”, ”djävlar” och ”banditer” skapade man en bild av fienden som stod utanför all kultur och civilisation – varelser som inte kunde förhandlas med utan endast utrotas.

År 1918 erkände de röda fortfarande erkände borgerskapet som människor – om än med en falsk fernissa – medan de vita i sin propagandas mest extrema former helt enkelt avhumaniserade sina motståndare. Denna avhumanisering skulle få direkt dödliga konsekvenser i den vita terror som följde efter kriget. Under anfallskriget mot Ukraina har den ryska propagandan gjort sig skyldigt till minst lika omfattande dehumanisering av fienden som de vita våren 1918 i Finland.

Användningen av ”den stora lögnen” och konspirationsteorier

Goebbels’ teknik med ”den stora lögnen” – ett påstående så enormt att det

verkar otroligt att någon skulle hitta på det – lever vidare i rysk propaganda. Ryska statliga medier har bland annat hävdat att Ukraina utvecklar biologiska vapen med amerikanskt stöd, att NATO planerar att attackera Ryssland, och att västvärlden egentligen bara använder ukrainare som ”engångsrobotar” (Antena3.ro, 2025).

I november 2025 anklagade Medvedev väst för att förvandla ukrainare till ”engångsrobotar utan rättigheter” som skickas att ”dö för den kollektiva västvärldens intressen” (Antena3.ro, 2025).

Detta speglar den röda propagandans påstående 1918 att de vita var ”vilseförda stackare” som hade ”låtit sig förledas” av borgarsenaten. I båda fallen konstrueras fienden som ett offer för manipulation – ett sätt att både förklara varför så många kämpar på fel sida och att öppna en teoretisk möjlighet till ”frälsning” genom att byta sida.

Västlig propaganda – ”Vi försvarar demokratin” och informationskriget

Medan den ryska propagandan är lättare att identifiera som just propaganda, är den västliga ofta mer subtil och insvept i begrepp som ”strategisk kommunikation”, ”offentlig diplomati” och ”medieetik”. Men som Jacques Ellul (1965) påpekade är propaganda inte definierad av sin sanningshalt eller sitt ursprung, utan av sin funktion: att påverka massornas attityder och beteenden i enlighet med en makthavares intressen.

NATO som ”fredsbevarare” och Ryssland som ”aggressor”

Den västliga grundberättelsen om kriget i Ukraina är att Ryssland genomför ett oprovocerat anfallskrig i strid med folkrätten, och att Ukraina försvarar den demokratiska ordningen och den europeiska säkerhetsarkitekturen. Denna berättelse – i sig själv till stor del korrekt – förstärks genom ett ständigt flöde av officiella uttalanden, läckta underrättelseuppgifter och medierapportering som sällan ifrågasätter de egna premisserna.

Rysslands utrikesminister Sergej Lavrov har anklagat väst för att föra en ”desinformationskampanj” och för att förvandla NATO till en aggressiv block som hotar Rysslands säkerhet (Globalsecurity.org, 2025).

Användningen av ”oberoende journalister” för att tvätta propaganda

En sofistikerad västlig propagandateknik är att använda sig av så kallade ”oberoende journalister” som i praktiken sprider statligt önskade narrativ.

Också Ryssland har bemästrat denna teknik. En analys från Kyiv Independent visar hur ryska statsmedier använder västerländska reportrar – som Pearson Sharp från den högerextrema amerikanska kanalen OAN – för att ”tvätta” sina narrativ för internationell publik (Kyiv Independent, 2025).

Sharp, som reste genom Donbass under beskydd av ryska soldater, framställde sig som en oberoende observatör men återgav konsekvent Rysslands narrativ om att lokalbefolkningen var tacksam för att Putin ”räddat” dem från ”Zelenskyj-regimen” (Kyiv Independent, 2025). Hans rapporter amplades sedan av ryska statliga kanaler som RT och RIA Novosti, som presenterade honom som en opartisk röst som söker sanningen – en metod som kallas ”tredjepartseffekt” (Kyiv Independent, 2025).

Detta påminner om hur båda sidor under finska inbördeskriget använde sig av ”ögonvittnesskildringar” för att styrka sina påståenden om fiendens grymheter. Skillnaden är att dagens teknik möjliggör en global räckvidd och en betydligt högre grad av koordinering.

Trump, USA och kriget mot Iran – Propagandans förvandling till personligt skådespel

Inget samtida exempel illustrerar tydligare hur krigspropagandan har förändrats sedan 1918 än Donald Trumps sätt att kommunicera om kriget mot Iran. Här har vi en världsledare som använder sociala medier som sitt främsta vapen, blandar grova profaniteter med påståenden som motsägs av hans egna underrättelseorgan, och framställer kriget som en personlig vendetta snarare än en nationell angelägenhet.

”Obliterated” – Lögnen som upprepats tills den inte längre behöver vara sann

Den kanske mest uppenbara propagandatekniken i Trumps Iran-retorik är upprepningen av ett påstående som redan motbevisats. I juni 2025, efter de första amerikansk-israeliska attackerna, förklarade Trump för nationen: ”Irans viktigaste anrikningsanläggningar har fullständigt och totalt utplånats” (Yahoo News, 2025). Vita huset gick till och med så långt att de publicerade en webbsida där de anklagade dem som ifrågasatte Trumps ord för att sprida ”fake news” (Yahoo News, 2025).

Åtta månader senare, i februari 2026, stod USA återigen på randen till krig mot Iran med målet att ”avsluta landets kärnvapenprogram” – samma program

som Trump påstått sig ha utplånat (Yahoo News, 2025). När en reporter frågade Trump om motsägelsen blev svaret svårbegripligt: ”Tja, du kan få tag på vad som nu är dammet där nere. Det är egentligen det minsta av uppdraget. Men vi skulle förmodligen ta det som finns kvar. Det har blivit utplånat, som ni vet” (Yahoo News, 2025).

Detta är en klassisk appell till optimism – att hävda att fienden redan är besegrad för att upprätthålla stridsmoralen – men den har drivits till en absurd nivå där verkligheten inte längre tycks spela någon roll. Jämför med Arbetets rapportering i mars 1918, där man fortfarande hävdade att de röda hade övertaget vid Vilppula-fronten, trots att de i själva verket var på reträtt. Skillnaden är att Arbetets läsare hade begränsad tillgång till alternativa källor; dagens publik kan omedelbart kontrollera Trumps påståenden – vilket också många gör.

”Open the Fuckin’ Strait” – Profanitet som politiskt vapen

Den 5 april 2026, mitt under påskhelgen, publicerade Trump på sin plattform Truth Social ett inlägg som fick även hans egna allierade att reagera med fasa: ”Tisdag kommer att vara Kraftverksdagen och Brodagen, allt i ett, i Iran. Det kommer inte att finnas något liknande!!! Öppna det jävla sundet, era galna jävlar, annars kommer ni att leva i helvetet – BARA SE UPP! Prisad vare Allah. President DONALD J. TRUMP” (NV.ua, 2026).

Bland de republikaner som reagerade fanns Marjorie Taylor Greene, tidigare en av Trumps mest lojala allierade. Hon sade att varje kristen i Trumps administration borde ”be Gud om förlåtelse” och ingripa för att stoppa presidentens ”galenskap” (NV.ua, 2026). Demokratiska senatorn Bernie Sanders kallade inlägget för ”en farlig och mentalt instabil persons utsvävningar” (NV.ua, 2026).

Detta är något nytt i krigspropagandans historia. Inte ens de mest hatiska inläggen i Arbetet eller Wasa-Posten 1918 använde sig av grova svordomar på det sättet. Förklaringen ligger troligen i mediet: sociala medier premierar det uppseendeväckande, det chockerande, det som genererar klick och delningar. Trumps profanitet är inte ett misstag eller ett uttryck för impulsivitet – det är en medveten strategi för att dominera nyhetscykeln.

”Imminent threat” – Lögnen som rättfärdigar krig

Trump har upprepat gång på gång att han beordrade attacken mot Iran den 28 februari 2026 på grund av ett ”överhängande hot”. Men amerikanska under-

rättelsekällor har motsagt detta. En rapport från RTHK (2026) visar att USA:s underrättelsetjänst inte hade funnit några bevis för ett överhängande hot från Iran som skulle rättfärdiga en massiv gemensam attack (RTHK, 2026).

Detta är en direkt parallell till hur de vita 1918 hävdade att de röda planerade en ”statskupp” och att skyddskårernas beväpning var en nödvändig försvarsåtgärd. I båda fallen används påståendet om ett överhängande hot – en territoriell appell – för att rättfärdiga en första attack. Och i båda fallen finns det skäl att ifrågasätta om hotet verkligen var så överhängande som påstods.

En lögn som på de rödas sida flera gånger uprepades var att varlresulultater höstn 1917 var förfalskat, vilket gjorde att borgarna tog makten. Baktanken bakom detta var säkerligen att arbetarna måste ta makten på annat sätt, genom en revolution, eftersom de berövats möjligheten att få makten via röstsedeln. Det finns många beröringspunkter mellan detta och Donald J Trumps åtgärder efter det förlorade valet 2020.

Israel och Iran – Informationskriget i skuggan av bomberna

Kriget mellan USA–Israel och Iran har sedan sin början den 28 februari 2026 präglats av ett intensivt informationskrig där alla tre parter använder lögner, desinformation och propaganda för att forma opinionen. Som en spansk radiostation uttryckte det: ”Washington, Tel Aviv och Iran sprider falsk information för att upprätthålla sina olika diskurser om kriget” (Cadena SER, 2026).

Israel – Vilseledning som militär strategi

Israel har utvecklat en sofistikerad teknik för att använda propaganda som en direkt del av den militära strategin. Inför attacken mot Irans kärnkraftsanläggningar i juni 2025 genomförde Israel och USA en ”multifacetterad desinformationskampanj” för att försätta Iran i en falsk trygghet (Times of Israel, 2025).

En israelisk officierare avslöjade att Trump spelade en aktiv roll i bluffen. Man läckte till israelisk TV att Trump i ett ”dramatiskt” telefonsamtal hade bett Netanyahu att ta bort en attack mot Irans kärnkraftsanläggningar från dagordningen. Netanyahu höll ett videouttalande där han talade om ”betydande framsteg” i gisslanförhandlingarna med Hamas. Israels utrikesminister upprepade budskapet. Samtidigt skulle israeliska tjänstemän resa till Washington för att ”förtydliga Israels position” inför nästa omgång av kärnkraftsförhandlingar (Times of Israel, 2025).

Allt var fejk. Resan var aldrig planerad. Netanyahu visste att han skulle at-

tackera inom dagar. Målet var att få Iran att tro att det inte fanns någon anledning till omedelbar oro (Times of Israel, 2025).

Detta är vilseledande propaganda i sin mest raffinerade form – falsk information som aktivt syftar till att vilseleda fienden om ens avsikter. Under kriget 1918 förekom liknande taktiker – båda sidorna spred falska rykten om truppförflyttningar och förhandlingar – men aldrig i en sådan skala och med en sådan teknisk precision som vi ser i våra dagar.

Iran – Att framställa sig som offer för en global konspiration

Irans propaganda följer ett förutsägbart mönster: USA och Israel framställs som en global ondskefull koalition som hotar inte bara Iran utan hela regionen. Efter den 12 dagar långa attacken i juni 2025 hävdade iranska tjänstemän att de inte bara stred mot Israel utan mot en bredare koalition som inkluderade USA, Azerbajdzjan, Turkiet och Qatar (Jerusalem Post, 2025).

Under de omfattande protesterna i Iran i december 2025–januari 2026 använde regimen en koordinerad narrativkampanj för att märka demonstranter som ”agenter för USA och Israel”. En rapport från Institute for Strategic Dialogue (2026) visar hur iransk statsmedia konsekvent anklagade väst för att manipulera protesterna och försöka störta regimen (ISD, 2026).

Denna teknik – att framställa alla inhemska problem som resultatet av utländsk inblandning – är en klassisk agitatorisk propaganda (Ellul, 1965). Den syftar till att ena befolkningen bakom regimen genom att skapa en gemensam yttre fiende. Precis som de röda 1918 framställde de vita som ”tyska marionetter” och de vita framställde de röda som ”ryska bolsjeviker”, använder Iran idag samma mekanism för att förklara sina interna problem.

Båda sidors lögner – Skolmassakern i Minab

Det mest upprörande exemplet på propagandans mörka sida under Iran-kriget är attacken mot en skola i Minab den 28 februari 2026, som dödade nästan 180 barn. Trump lade offentligt skulden på Iran och hävdade att regimen medvetet attackerat sina egna medborgare för att skapa sympati (Yeni Şafak, 2026).

Men amerikanska medier rapporterade starka bevis för att attacken i själva verket utfördes av amerikanska styrkor med kryssningsrobotar i en ”dubbeltträff”-taktik. Pentagon medgav möjligheten och inledde en utredning (Yeni Şafak, 2026). Motsägelsen är fortfarande olöst.

Här ser vi hur propaganda kan få direkt dödliga konsekvenser. Precis som de

rödas och vitas tidningar 1918 anklagade varandra för att ha mördat oskyldiga – anklagelser som sedan användes för att rättfärdiga vedergällning – används idag liknande anklagelser för att mobilisera opinionen för fortsatt krig.

Syntes – Propagandans förändring och beständighet

Efter denna genomgång av propaganda 1918 och 2026 kan vi urskilja både djupa likheter och avgörande skillnader.

Likheter – Det beständiga mönstret

Demonisering av fienden: Oavsett om det handlar om ”slaktargardister”, ”neofascister” eller ”galna jävlar”, är demonisering den mest grundläggande propagandatekniken. Fienden måste berövas sin mänsklighet för att kriget ska kunna rättfärdigas.

Offerrollen: Båda sidor framställer sig själva som offer. Ryssland hävdar att det försvarar sig mot NATO-expansion, de vita att de försvarar den nyvunna självständigheten mot rysk påverkan, de röda att de försvarar arbetarklassen mot svält och förtryck. Ingen sida säger öppet: ”Vi startar det här kriget för att vi vill ha mer makt.”

Förenklade budskap: ”Avfascistisering”, ”demokrati”, ”folksjälvbestämmande”, ”klasskamp” – alla dessa är glittrande generaliteter (Institute for Propaganda Analysis, 1938), vaga men positivt laddade begrepp som används för att mobilisera utan att kräva eftertanke.

Förtigande av egna förluster och övergrepp: De röda tidningarna 1918 rapporterade aldrig om den egna röda terrorns omfattning; de vita rapporterade aldrig om summariska avrättningar av röda fångar. På samma sätt rapporterar rysk statsmedia sällan om ryska militära förluster i Ukraina, och amerikanska medier har varit förvånansvärt tysta om civila offer i Iran.

Skillnader – Vad har förändrats?

Hastighet och räckvidd: 1918 tog det dagar för en tidning att nå sin publik. Båda sidorna förbjöd i ett tidigt skede motståndarens tidningar, efter detta var Finlands hela befolkning i en informationsbubbla utan möjlighet att ta del av motpartens information.

I dag når ett inlägg på X miljarder människor inom minuter, och det är nösta omöjligt att förhindra att fefolkningen kan ta del av fiendens information och propaganda. Detta förändrar propagandans dynamik fundamentalt. Desinfor-

mation kan spridas, bemötas och ersättas med ny desinformation i en takt som gör traditionell faktagranskning praktiskt taget omöjlig.

Mikroriktning: 1918 var propaganda en massteknik – samma budskap till alla. Idag kan propaganda mikroriktas till specifika målgrupper baserat på deras psykografiska profiler. En och samma person kan se olika budskap på Facebook, X, Telegram och TikTok, skräddarsydda för att maximera genomslag.

AI-genererad desinformation: Ryssland har använt AI-genererade videor för att påstå att ryska trupper har omringat staden Kupjansk (NV.ua, 2025). Deepfakes – AI-genererade videor som visar personer säga eller göra saker de aldrig sagt eller gjort – hotar att underminera förtroendet för all visuell media. När en video inte längre är ett bevis på någonting, vad är då sant? En bild utgör inte mera något bevismaterial.

Avsändarrollens upplösning: 1918 visste läsarna att Arbetet var röd och att Wasa-Posten var vit. Idag är avsändarna ofta anonyma eller förklädda. Ryska trollfabriker, israeliska påverkanskampanjer och iranska botnätverk opererar under falska identiteter. Den traditionella distinktionen mellan vit, grå och svart propaganda (Jowett & O'Donnell, 2019) blir allt svårare att upprätthålla.

Kriget som skådespel: Trumps sätt att kommunicera – med profaniteter, personangrepp och uppenbara lögner – är något nytt. Det är propaganda som inte längre ens försöker vara trovärdig, utan som bygger på att publiken redan har gett upp hoppet om sanning. Detta är en djupt oroande utveckling som Ellul (1965) förutsåg: när propaganda upphör att övertala och istället bara bekräftar, har demokratins grundvalar underminerats.

Slutsats: Att känna igen propaganda 2026

Vad kan vi då lära oss av 1918 som hjälper oss att navigera i dagens propagandalandskap?

För det första: propaganda är aldrig bara ”den andra sidans” problem. Båda sidor i en konflikt använder propaganda – inklusive den sida vi själva sympatiserar med. Att tro att ”vi” talar sanning och ”de” ljuger är naivt och farligt.

För det andra: kännetecknen på propaganda är desamma som 1918. Var uppmärksam på:

Demonisering av motståndaren (”galna jävlar”, ”luffarmonster”)

Förenklade fiendebilder (”neofascister”, ”slaktargardister”)
Överdrivna eller obekräftade påståenden om fiendens grymheter
Förtigande av egna förluster och övergrepp
Användning av vaga men positivt laddade begrepp (”demokrati”, ”frihet”, ”avfascistisering”)
Upprepning av samma budskap i olika kanaler

För det tredje: sök alltid alternativa källor. 1918 hade de rödas läsare ingen möjlighet att läsa de vita tidningarna, och vice versa. Idag har vi tillgång till ett oändligt flöde av information – men också desinformation. Att aktivt söka upp källor som utmanar ens egna föreställningar är den bästa motgiften mot propaganda.

Vi i väst har tillgång till alla möjliga källor. Men det har man inte i Ryssland. Där har kanaler som kan innehålla objektiv information stängts (Youtube, Facebook, utländska tidningar) liksom kommunikationskanaler (WhatsApp, Telegram). Men detta tycks inte räcka. Nu planerar man i Ryssland att stänga hela Internet.

Slutligen: kom ihåg att propaganda dödar. Demoniseringen av de röda 1918 bidrog direkt till den vita terrorn, där tusentals människor avrättades summariskt eller fik svälta ihjäl. . Demoniseringen av ukrainare i rysk propaganda har använts för att rättfärdiga bombningar av bostadsområden, sjukhus och skolor. Demoniseringen av iranier i amerikansk propaganda har använts för att rättfärdiga ett krig som redan krävt tusentals civila liv.

Propaganda är inte bara en fråga om ”lögn” eller ”sanning”. Det är en fråga om makt, moral och mänsklig värdighet. Att lära sig känna igen propaganda är därför inte bara en intellektuell övning – det är en medborgerlig plikt. I en tid när sanningen allt oftare blir det första offret, är vår förmåga att tänka kritiskt det enda försvaret.

Referenser

Antena3.ro, 2025. Nou delir de la Kremlin: „Naşul” lui Putin acuză Vestul că transformă ucrainenii în „roboți de unică folosință”. [online] Tillgänglig: https://www.antena3.ro/ [Hämtad 6 april 2026].

Bergman, M., 2025. Propaganda. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland / Appel förlag.

Cadena SER, 2026. Mentiras, propaganda y censura: la otra batalla entre Estados Unidos, Israel e Irán más allá del frente. [online] 5 april. Tillgänglig: https://cadenaser.com/ [Hämtad 6 april 2026].

Ellul, J., 1965. Propaganda: The Formation of Men‘s Attitudes. New York: Knopf.

Globalsecurity.org, 2025. Lavrov echoes debunked Kremlin narratives to justify war, undermine NATO. [online] Tillgänglig: https://www.globalsecurity.org/ [Hämtad 6 april 2026].

Institute for Strategic Dialogue (ISD), 2026. Axis of amplification: Regime media, proxies and Western supporters respond to Iranian protests. [online] Tillgänglig: https://www.isdglobal.org/ [Hämtad 6 april 2026].

Jowett, G.S. & O‘Donnell, V., 2019. Propaganda & Persuasion. 7:e upplagan. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Kyiv Independent, 2025. Analysis: How Russia uses Western reporters to launder propaganda. [online] Tillgänglig: https://kyivindependent.com/ [Hämtad 6 april 2026].

NV.ua, 2025. Russia spreads AI videos on ’Kupyansk encirclement’ - Center for Countering Disinformation. [online] Tillgänglig: https://english.nv.ua/ [Hämtad 6 april 2026].

NV.ua, 2026. Trump‘s profane Iran threat sparks bipartisan fears over his mental state. [online] 6 april. Tillgänglig: https://english.nv.ua/ [Hämtad 6 april 2026].

RAND Corporation, 2025. Measuring the Reach of Russia’s Propaganda in the Russia-Ukraine War. [online] Tillgänglig: https://www.rand.org/ [Hämtad 6 april 2026].

Reuters, 2025. Medvedev says Russia seeks victory, not compromise, in talks

with Ukraine. [online] 3 juni. Tillgänglig: https://www.reuters.com/ [Hämtad 6 april 2026].

RTHK, 2026. US intelligence contradicts Trump‘s war justification. [online] 19 mars. Tillgänglig: https://news.rthk.hk/ [Hämtad 6 april 2026].

The Jerusalem Post, 2025. Iran’s propaganda machine: Fake secrets, fictional bases, phantom jets. [online] 25 juni. Tillgänglig: https://www.jpost.com/ [Hämtad 6 april 2026].

The Times of Israel, 2025. How an Israeli-American deception campaign lulled Iran into a false sense of security. [online] Tillgänglig: https://www.timesofisrael.com/ [Hämtad 6 april 2026].

Wionews, 2025. Russia‘s Medvedev delivers scathing year-end message to Zelenskyy: ’Happy last year’. [online] 30 december. Tillgänglig: https://www.wionews.com/ [Hämtad 6 april 2026].

Yahoo News, 2025. Trump Leading U.S. Into War To End A Weapons Program He Claimed He Already ’Obliterated’. [online] Tillgänglig: https://news.yahoo.com/ [Hämtad 6 april 2026].

Yeni Şafak, 2026. A war waged with lies, deepen crisis. [online] 31 mars. Tillgänglig: https://www.yenisafak.com/ [Hämtad 6 april 2026].

Zelensky's öppna brev till Putin den 4 juni 2026: En diskursanalytisk studie inom ramen för krigspropaganda

Den 4 juni 2026 publicerade Ukrainas president Volodymyr Zelensky ett öppet brev riktat till Rysslands president Vladimir Putin. Brevet, publicerat på Ukrainas presidentkanslis officiella webbplats, utgör ett ovanligt inom och retoriskt sofistikerat propagandadokument för det pågående fullskaliga kriget som inleddes i februari 2022. Denna artikel analyserar brevets retoriska strategier, propagandatekniker och diskursiva konstruktioner med hjälp av teorier från kommunikationsvetenskap, diskursanalys och propagandaforskning. Analysera placerar dokument i ett historiskt sammanhang genom jämförelser med propaganda från första och andra världskriget samt det finska inbördeskriget 1918. Slutsatsen är att brevet representerar ett mästerverk av vit propaganda med inslag av psykologisk krigföring, och att det samtidigt riktar sig till minst fem distinkta målgrupper.

1. Inledning: Det öppna brevets genre och funktion

Brevets datering – den 4 juni 2026, i det femte året av det fullskaliga kriget – är inte tillfälligt. Det publicerades dagen efter St. Petersburgs Internationella Ekonomiska Forum (SPIEF), ett av Rysslands mest prestigefyllda diplomatiska evenemang, och inleds med en tydlig signal om att ukrainska drönare besökt forumets öppning. Tidpunkten är propagandistiskt beräknad för maximal effekt.

Det öppna brevet som genre besitter en unik retorisk egenskap: det adresseras formellt till en mottagare men är reellt riktat till en bred offentlighet. Sedan Émile Zolas J'Accuse (1898) har det öppna brevet fungerat som ett instrument för att framställa en konflikt i offentligheten medan den formella adressaten görs till åskådare i sin egen rättegång (Schudson, 1978). Zelensky utnyttjar denna genre med stor skicklighet.

2. Teoretiska ramverk

2.1 Vit, grå och svart propaganda

Jowett och O'Donnell (2019) klassificerar propaganda i tre typer baserade på

källans öppenhet. Zelenskys brev är ett utpräglat exempel på vit propaganda : avsändaren är känd, texten är publicerad på en officiell statlig webbplats, och den innehåller inga direkta tillverkningar. Den retoriska manipulationen sker inte genom lögn utan genom selektiv faktapresentation, emotionell framing och strategiska utelämnanden.

2.2 Uppfattningshantering

Robert Entmans (1993) framingteori och det besläktade begreppet perception management (BpB, 2011) är centrala för analysen. Zelensky väljer konsekvent att rama in händelser på ett sätt som gynnar Ukrainas narrativ, utan att fabricera fakta. Förluststatistik, drönardåd och Putins beroende av Nordkorea och Kina presenteras som fakta – men urvalet och presentationen är noga koreograferade.

2.3 Psykologisk krigföring

Den amerikanska militärdoktrinen för Psychological Operations (PSYOP) definierar psykologisk krigföring som planerad operationer avsedda att påverkas av motståndares attityder och beteende (US Army, 2010). Zelenskys brev uppvisar klassiska PSYOP-element: underminerande av fiendens moral, splittrande budskap riktade till fiendens befolkning och ledning, samt signalering om egna kapaciteter.

3. Brevets struktur och retoriska arkitektur

Brevet kan delas in i sju distinkta retoriska rörelser, var och en med specifika propagandistiska funktioner:

Historisk inramning (inledningen om 26 år)
Demonstration av militär styrka (drönardådet mot SPIEF)
Underminerande av Putins legitimitet (internopposition, resursbrist)
Statistisk argumentation (förluststatistik)
Tilltalet till ryska folket (en inbäddad publik)
Fredserbjudandet (den formella propositionsdelen)
Det existentiella hotet (den sista varningen)

4. Analys av centrala passager

4.1 Inledning och historisk inramning

Brevet inleder med en till synes generös historisk notering:

”När du kom till makten i Ryssland för mer än 26 år sedan såg många i Ukraina positivt på dig. Så var det. Men det är nu förflutet.”

Denna öppning är retoriskt beräknad. Den undviker den direkta fiendebildningspropagandan som BpB (2011) beskriver – istället för att använda Zelensky en mjukare strategi av kontrast : det förflutna var positivt, nuet är katastrofalt, och ansvaret är helt och hållet Putins. Strukturen skapar implicit en berättelse om en personlig svek: vi trodde på dig, och du svek oss .
Formuleringen ”26 år” är betydande. Den placerar Putin som en historisk figur snarare än en nutida aktör – det är en retorisk teknik som distanserar och förhistoriserar motståndaren.

4.2 Demonstration av militär kapacitet – provokerande styrkebesked

”Nu ser den överväldigande majoriteten av ukrainarna positivt på att våra långdistansdrönare besökte öppnandet av ert forum i Sankt Petersburg och tillryggalade en sträcka på mer än 1 000 kilometer. Som ni mycket väl vet är det avståndet inte gränsen för våra förmågor.”

Denna passage är ett läroboksexempel på vad militärforskare kallar capability signaling (Fearon, 1994). Drönardådet presenteras inte enbart som en militär händelse utan som ett politiskt uttalande: vi kan nå dig var du befinner dig.
Den avslutande meningen – ”that distance is not the limit of our capabilities” – är en implicit het formulerat i faktaform.
Passagen fyller simultant tre funktioner: den demonstrerar militär kapacitet, undergräver Putins känsla av säkerhet, och sänder ett budskap till internationella åskådare om att Ukraina besitter verkliga offensiva kapaciteter.

4.3 Underminerandet av intern stabilitet – det klyftande budskapet

”De gillar inte våra drönare och missiler. De gillar inte bensinbrist och ständigt stigande priser. De gillar inte ständiga restriktioner. De gillar inte er avsikt att lansera en andra mobiliseringsvåg... De gillar inte att det inte finns något slut i sikte på ert krig.”

Anaphorens upprepning av ”They do not like” är en klassisk stilistisk teknik (BpB, 2011) med en specifik psykologisk funktion: den riktar sig inte primärt till Putin utan till det ryska folket och internationella åskådare. Genom att rada upp missnöjets katalogkonstruerar Zelensky en bild av ett land på randen till kollaps.
Det är viktigt att notera att detta är svart propaganda i vitpropagandans kläder : påståendena är delvis sanna (ekonomiska svårigheter finns dokumenterade), men sammansättningen och den suggererade konsekvensen – att ryssarna snart vänder sig mot Putin – är en projicering vars empiriska grund är oklar.
Ellul (1965) kallade denna teknik för integrationspropaganda : att istället för direkt agitation gradvis underminera mottagarens tilltro till sin regim genom ackumulation av negativa bilder.

4.4 Den statistiska argumentationen – siffrorna som vapen

”Igår fick jag en rapport om er armés förluster vid fronten i Ukraina under maj. Återigen översteg antalet 30 000 ryska soldater dödade och allvarligt skadade... Vi vet att 63 procent av era förluster på slagfältet är dödade, medan endast 37 procent är sårade.”

Förluststatistiken fyller en mångfacetterad propagandistisk roll. Dels avser den att demoralisera (se Lasswell, 1927, om demoral som propagandamål), dels att imponera på internationella åskådare med Ukrainas militära prestation, dels att vädja till rationellt tänkande ryska uppmärksamhet.
Den specifika detaljen om kvoten dödade/sårade (63/37) är retoriskt effektiv: den signalerar att ukrainsk underrättelseinformation är precis och trovärdig, vilket förstärker hela brevets epistomologiska auktoritet. Den implicita understödjer påståendet: vi vet mer om ditt krig än vad du vill erkänna .

4.5 Det personliga tilltalet – adressat som individ

”Men jag bryr mig om ukrainare. Vi förlorar vårt folk, och varje förlust är smärtsam för oss. Även när förhållandet mellan ukrainska förluster och ryska förluster är ett till fem eller ett till sex, spelar det fortfarande stor roll.”

Kontrasten med det kalla statistiska tilltalet till Putin är stark. Zelensky presenterar sig som en ledare som bryr sig – vilket implicit kontrasteras mot Putin som en ledare vars krig är ”hans personliga val”. Denna etos-konstruktion (Aristoteles, Rhetorica) är central: Zelensky placerar sig moraliskt ovanför sin motpart.

4.6 Det psykologiska angreppet mot Putins personliga existens

”Men även ni kommer att behöva kämpa mycket hårdare för er egen existens – inte Rysslands, utan er egen. Och detta är inte ett hot från mig eller från Ukraina. Det är ett faktum i den ryska historien som ni väl känner till: när Ryssland tröttnar, kommer förändring.”

Detta är brevets retoriskt skarpaste passus. Zelensky riktar sig direkt mot Putins personliga rädsla för förlust av makt och liv. Frasen ”when Russia grows tired, change comes” är en implicit referens till det öde som drabbat ryska härskare från Alexander II (mördad 1881) till Nikolaj II (avrättad 1918), och möjligen även till de oligarker som ”fallit ut av fönster” under Putins styra. Att sedan lägga till ”this is not a threat from me or from Ukraine. It is a fact of Russian history” är ett retoriskt mästerdrag: det avväpnar anklagelsen för hot samtidigt som hotets substans förstärks. Det är vad propagandaforskare kallar plausible deniability i språklig form.

4.7 Fredserbjudandet – den propositionella kärnan

”Ukraina föreslår att detta krig avslutas. Detta måste göras ärligt, med värdighet och med garantier för att kriget inte kommer att blossa upp igen... Ukraina föreslår att detta krig avslutas genom direkt kontakt mellan oss – och er. Jag föreslår ett möte.”

Fredserbjudandets position i brevets struktur är typiskt för politisk retorik i krig: det placeras efter all den demoralisering och undergräving som föregår det. Mottagaren ska ha tillräckligt försvagats retoriskt för att erbjudandet ska framstå som en nåd snarare än en styrka.
Formuleringen ”honestly, with dignity” är en white words -konstruktion (BpB, 2011) som implicita antyder att Rysslands nuvarande agerande saknar dessa

egenskaper.

4.8 Den avslutande rörelsen – ödets retorik

”Evigt minne över alla dem vars liv togs av detta krig. Ära vare Ukraina!”

Den avslutande hyllningsfrasen, Slava Ukraini , är inte enbart ett konventionellt farväl. Det är en identitetssignatur – en markering av brevets verkliga publik. Putin vet vad frånsen innebär; den är adresserad till alla andra.

5. De samtidiga målgrupperna

En av brevets mest sofistikerade egenskaper är att det samtidigt riktar sig till minst fem distinkta målgrupper:

Målgrupp 1: Vladimir Putin personligen. Det officiella erbjudandet om direkta förhandlingar.

Målgrupp 2: Det ryska folket. Underminering av Putins legitimitet och signalering om krigets kostnader, med det underförstådda budskapet: ni har makten att avsluta detta .

Målgrupp 3: Ryska eliter (oligarker, militärer, tjänstemän). Påminnelsen om historiens dom över ryska ledare som drivit landet mot katastrof.

Målgrupp 4: Ukrainas befolkning och väpnade styrkor. En demonstration av presidentens styrka, handlingskraft och moraliska övertag.

Målgrupp 5: Den internationella opinionen – särskilt väst. Dokumentation av Ukrainas fredsvilja och Rysslands ansvar, avsedd att bibehålla politiskt och militärt stöd.

Denna typ av multi-audience kommunikation är ett centralt drag i modern strategisk kommunikation (Nye, 2004, om soft power).

6. Historiska jämförelser

6.1 Första världskrigets propaganda

Harold Lasswells analys (1927) av första världskrigets propaganda identifierade fyra kärnmål: mobilisering av hat mot fienden, bibehållande av alliansers vänskap, engagemang av neutrala och demoralisering av motståndaren. Zelenskys brev adresserar tre av dessa fyra mål explicit.

En direkt parallell finns med brittisk propaganda under det stora kriget. När Lord Northcliffes propagandaoperation vid Crewe House distribuerade flygb-

lad över linjer med budskap om krigets meningslöshet och fredsvillkor (Sanders & Taylor, 1982), använde man precis Zelenskys strategi: ett erbjudande om fred kombinerat med en tysk undergräving av fiendens moral och ledarskapets legitimitet.
Skillnaden är avgörande: den brittiska propagandan på Crewe House var hemlig (grå/svart propaganda), medan Zelenskys brev är offentligt och officiellt. Transparens är ett modernt propagandaval som ökar trovärdigheten.

6.2 Andra världskrigets informationsstrategi

Winston Churchills retorik under andra världskriget erbjuder en relevant jämförelse. Churchills tal från 1940 – analyserade i en tidigare del av detta forskningsprojekt – använde liknande tekniker: statistisk argumentation, moralisk polarisering och ett simultant tilltal till hemmaopinion, allierade och fiende. Men Churchill talade från en position av defensivt underläge; Zelensky skriver från en position av demonstrerad uthållighet och offensiv kapacitet. Denna skillnad avspeglas i brevets ton: Churchill byggde motstånd mot en överlägsen fiende; Zelensky erbjuder en väg ut till en utmattad motpart.
Goebbels propagandateknik under samma period erbjuder en antites. Totalpropagandens princip (Taylor, 2003) – den totala kontrollen av informationslandskapet – är i grunden oförenlig med ett öppet brev av Zelenskys typ. Zelensky väljer transparens som strategi; Goebbels valde slutenhet. I den digitala informationsmiljön är Zelenskys val ojämförligt effektivare.

6.3 Finska inbördeskriget 1918

Det finska inbördeskriget erbjuder en mer komplex parallell. Tuure Lehén (1928) analyserade i Voittamisen taito hur röda sidan misslyckades att mobilisera effektiv propaganda och psykologisk krigföring under inbördeskriget. Den vita sidan, under Mannerheim, använde symbolisk kommunikation mer effektivt: avväpningen av ryska garnisoner den 28 januari 1918 var lika mycket en kommunikativ handling som en militär – ett demonstrativt maktprov avsett att sända budskap om styrka och handlingskraft (Nevala-Nurmi, 2009).
Zelenskys hänvisning till drönardådet mot SPIEF fyller exakt samma funktion: det är ett demonstrativt maktprov avsett att kommunicera kapabilitet och vilja. Formen är modern, principen är tidlös.
En annan parallell med 1918 gäller identitetskonstruktionen. Den vita sidan i Finland konstruerade sin legitimitet genom referenser till laglig ordning och

nationellt självbestämmande; Zelensky gör exakt detsamma när han skriver att ”Ukraina har bevarat sitt oberoende. Och det kommer att bevara det.”

7. Effektivitetsbedömning: Är detta effektiv propaganda?

7.1 Styrkor

Trovärdighet och transparens: Brevet är vit propaganda i dess renaste form. Inga uppenbart falska påståenden, publicerat officiellt. Detta ökar trovärdigheten jämfört med klassisk krigspropaganda.

Multi-målgruppstilltal: Förmågan att simultant kommunicera med fem distinkta publiker är exceptionell. Brevet är ett enda dokument men läses på fem olika sätt av fem olika mottagare.

Tidpunkt: Publiceringen dagen efter SPIEF, i direkt anknytning till drönardådet, maximerar medieeffekten. Brevet var redan nyheter innan det publicerades.

Ethos-konstruktionen: Zelensky presenterar sig konsekvent som moraliskt överlägsen – ett ledarskap som bryr sig , som erbjuder fred, som talar om ukrainska förluster med smärta. Kontrasten med den implicita bilden av Putin är tydlig utan att någon gång bli explicit hatretorik.

Fredserbjudandets strategiska funktion: Genom att erbjuda direkta förhandlingar placerar Zelensky Ukraina som den fredssökande parten och Putin som måste förklara varför han avböjer. Detta är klassisk politisk judo.

7.2 Svagheter och begränsningar

Den primära adressatens reaktion: Det finns inga tecken på att brev av denna typ när Putin på ett sätt som påverkar hans beslut. Propagandans effekt på det primära officiella målet är sannolikt noll. Kremls svar bekräftar detta.

Eko-kammarproblemet: Brevet när primärt de målgrupper som redan sympatiserat med Ukraina. Det är osannolikt att ryska medborgare med tillgång till statskontrollerade medier exponeras för dokumentet i sin helhet.

Förluststatistikens trovärdighet: Påståendena om ryska förluster är höga och svårverifierbara för den genomsnittliga läsaren. De riskerar att uppfattas som överdrivna av skeptiska internationella åskådare.

Repetitionsfaktorns urholkning: Sedan 2022 har Zelensky producerat en imponerande mängd retoriska dokument – dagliga videoadresser, parlamentstal, intervjuer. Varje nytt dokument tävlar med tidigare om uppmärksamhet. Det öppna brevet är en klar eskalering i format, men risken för publiktrötthet är

reell.

8. Brevets bredare historiska och politiska betydelse

Bortom den propagandistiska analysen är brevets historiska betydelse avsevärd av flera skäl.

Det markerar och retorisk eskalering. Det är ovanligt att ett statsöverhuvud offentligt och direkt adresserar sin motparts personliga maktposition och existentiella situation. Det signalerar att Zelensky anser sig ha tillräcklig styrka för att tala i dessa termer.

Det skapar ett historiskt dokument. Oberoende av krigets utfall kommer brevet att vara ett primärkälledokument som historiker studerar. Det positionerar Ukraina – och Zelensky personligen – som den del som aktivt sökte fred på definierbara villkor.

Det adresserar post-Alaska-dynamiken. Brevets referens till Alaska-mötet (”Ukrainian and European issues are not decision in Anchorage”) är en direkt kommunikation till EU och europeiska ledare: Ukraina och Europa ska inte förbigås i förhandlingsprocesser .

Det definieras Ukrainas förhandlingsposition: Vapenstillestånd längs nuvarande frontlinje, direkta ledarmöten, allomfattande fångutbyten, säkerhetsgarantier med europeisk och amerikansk inblandning. Dessa villkor, formulerade offentligt, begränsar Zelenskys egna förhandlingsutrymme men stärker hans inrikespolitiska position.

9. Slutsatser

Zelenskys öppna brev till Putin den 4 juni 2026 är ett sofistikerat propagandadokument som uppnår flera mål samtidigt. Det representerar vit propaganda i sin renaste moderna form: faktabaserad, transparent, men noggrant konstruerad för maximal retorisk effekt.

Brevet uppvisar en imponerande behärskning av klassiska retoriska tekniker – anafor, ethos-konstruktion, kontraststruktur, statistisk argumentation – kombinerad med modern strategisk kommunikations-multipublik-logik.

I ett historiskt perspektiv har liknande kommunikationsstrategier använts starkare – brittisk propaganda under första världskriget, Churchills talmöten under andra världskriget, den vita sidan i Finland 1918. Det som utmärker Zelenskys dokument är dess anpassning till den digitala informationsmiljöns villkor: transparens som trovärdighetsstrategi, multi-platform-distribution och den är

allmänt ställd i ett brev till världen.

Propagandans effektivitet är alltid svår att mäta med säkerhet. Men om effektivitet bedöms utifrån förmågan att samtidigt kommunicera en konsekvent narrativ till multipla målgrupper, att positionera avsändaren moraliskt fördelaktigt, och att skapa ett historiskt dokument av bestående politiskt värde – då är detta ett effektivt propagandadokument.

Vad brevet inte förmår – och aldrig var avsett att förmå – är att förändra Putins handlande genom direkt persuasion. Men det var förmodligen aldrig brevets primära syfte. Dess primära funktion är att försäkra sig i historiens dom är det Zelensky som sträcker sig ut handen, och Putin som valde kriget.

10. Referenser

Aristoteles. (u.å.). Rhetorica (övers. WR Roberts). Modernt bibliotek.

BpB – Bundeszentrale für politische Bildung. (2011). Methoden der Kriegspropaganda . Hämtad 5 juni 2026 från https://www.bpb.de/themen/medien-journalismus/krieg-in-den-medien/130699/methoden-der-kriegspropaganda/

Ellul, J. (1965). Propaganda: Bildandet av mäns attityder (övers. K. Kellen & J. Lerner). Vintage böcker.

Entman, RM (1993). Inramning: Mot en förtydligande av ett splittrat paradigm. Journal of Communication , 43 (4), 51–58.

Fearon, JD (1994). Inrikespolitiska publiker och eskaleringen av internationella tvister. American Political Science Review , 88 (3), 577–592.

Jowett, GS, & O'Donnell, V. (2019). Propaganda och övertalning (7. uppl.). SAGE Publications.

Knightley, P. (2004). Det första offret: Krigskorrespondenten som hjälte och mytskapare från Krim till Irak (rev. uppl.). Johns Hopkins University Press.

Lasswell, HD (1927). Propagandateknik under andra världskriget . Kegan Paul.

Lehén, T. (1928). Voittamisen taito: Marxin ja Leninin teoria vallan valtaamisesta . Kustannusosuuskunta Kirja.

Nevala-Nurmi, S.-L. (2009). Perhe sodassa: Sisällissodan vaikutus perhe-elämään Suomessa 1918. Teoksessa T. Tepora & A. Roselius (toim.), Rikki revitty maa . Tammi.

Nye, JS (2004). Mjuk makt: Medlen till framgång i världspolitiken . PublicAffairs.

Sanders, ML, & Taylor, PM (1982). Brittisk propaganda under första världskriget, 1914–18 . Macmillan.
Schudson, M. (1978). Att upptäcka nyheterna: En social historia om amerikanska tidningar . Basic Books.
Taylor, PM (2003). Sinnets ammunition: En historia av propaganda från den antika världen till nutid (3. uppl.). Manchester University Press.
Amerikanska armén. (2010). Fältmanual 3-53: Militära informationsstödsoperationer . Armédepartementet.
Zelenskyj, V. (4 juni 2026). Öppet brev till Ryska federationens president från Ukrainas president . Ukrainas presidentkansli. https://www.president.gov.ua/en/news/vidkritij-list-prezidentu-rosijskoyi-federaciyi-vid-preziden-104769
Zola, É. (1898, 13 januari). Jag anklagar. L'Aurore .

Volodomyr Zelensky
Open Letter to the President of the Russian Federation from the President of Ukraine

4 June 2026 - 21:20

When you came to power in Russia more than 26 years ago, many people in Ukraine viewed you positively. That is how it was. But that is now in the past.

Now, the overwhelming majority of Ukrainians view it positively that our long-range drones paid a visit to the opening of your forum in St. Petersburg, covering a distance of more than 1,000 kilometers. As you know very well, that distance is not the limit of our capabilities.

For 26 years, your time in power has completely changed the agenda of relations between Ukraine and Russia. From discussions about trade and other civilian matters, our nations have moved to talking almost exclusively about strikes and losses.

You have spent nearly half of your 26 years in power in Russia waging war against Ukraine.

Whatever you may say about NATO, geopolitics, or the Russian language, this war is your personal choice — a war without a real cause. That is how history will remember it.

Those years could have been very different.

We often hear that you are comfortable with this war. Of course, not in those cases when it comes to the security of your residence in Valdai or your parade in Moscow. Your own life is valuable to you.

But now we can all see that Russians are finally becoming less comfortable with this reality — with the fact that the war is bringing more and more negative consequences to Russia.

They do not like our drones and missiles.

They do not like gasoline shortages and constantly rising prices.

They do not like constant restrictions.

They do not like your intention to launch a second wave of mobilization in order to expand the war into another direction in Ukraine or to use it against

Volodomyr Zelensky
Open Letter to the President of the Russian Federation from the President of Ukraine

4 June 2026 - 21:20

When you came to power in Russia more than 26 years ago, many people in Ukraine viewed you positively. That is how it was. But that is now in the past.

Now, the overwhelming majority of Ukrainians view it positively that our long-range drones paid a visit to the opening of your forum in St. Petersburg, covering a distance of more than 1,000 kilometers. As you know very well, that distance is not the limit of our capabilities.

For 26 years, your time in power has completely changed the agenda of relations between Ukraine and Russia. From discussions about trade and other civilian matters, our nations have moved to talking almost exclusively about strikes and losses.

You have spent nearly half of your 26 years in power in Russia waging war against Ukraine.

Whatever you may say about NATO, geopolitics, or the Russian language, this war is your personal choice — a war without a real cause. That is how history will remember it.

Those years could have been very different.

We often hear that you are comfortable with this war. Of course, not in those cases when it comes to the security of your residence in Valdai or your parade in Moscow. Your own life is valuable to you.

But now we can all see that Russians are finally becoming less comfortable with this reality — with the fact that the war is bringing more and more negative consequences to Russia.

They do not like our drones and missiles.

They do not like gasoline shortages and constantly rising prices.

COPYRIGHT: The Presidential Office of Ukraine. All materials featured on this site are is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International. The use of any materials posted on the website is permitted provided you link to www.president.gov.ua regardless of full or partial use of materials.

They do not like constant restrictions.

They do not like your intention to launch a second wave of mobilization in order to expand the war into another direction in Ukraine or to use it against other countries neighboring Russia.

They do not like the fact that there is no end in sight to your war.

Yes, you can still force Russians to exist this way. But your resources are shrinking significantly.

You will not have enough money or political capital to keep buying the loyalty of Russians the way you have for the past 26 years.

And we will do everything we can to ensure that the world helps bring that moment closer.

As you yourself like to say, "we need to run the numbers."

Yesterday, I received a report on the losses of your army on the front in Ukraine during May. Once again, the number exceeded 30,000 Russian soldiers killed and seriously wounded. We have been maintaining that level month after month, and we have video confirmation of every one of your losses — these are not empty claims.

We know that 63 percent of your battlefield losses are killed, while only 37 percent are wounded. In the 21st century, no army can afford such a ratio. And the share of those killed will continue to grow.

It is not as if we in Ukraine are concerned about the fate of Russian soldiers after everything your war has brought to our country.

But I do care about Ukrainians.

We are losing our people, and every loss is painful to us. Even when the ratio of Ukrainian losses to Russian losses is one to five or one to six, it still matters greatly.

It also matters that you regularly postpone, every few months, your own deadlines for capturing our regions — especially the Donetsk region. And you will not capture it this year either.

But we in Ukraine do not want a permanent war. We know very well that life without war is infinitely better. And we want to achieve that.

I am convinced that the majority of Russians would respond positively to this as well — and you know it.

Many did not believe that Ukraine would be able to hold out for so long. You did not believe it. And those who advised you did not believe it either. That was a mistake.

You did not expect full-scale resistance from Ukraine, and you did not foresee that things would go this far. Yet here we all are — in the fifth year of this full-scale war.

Do not be afraid to take the path out of this war. That is the main thing that is required of you now.

Ukraine has preserved its independence. And it will preserve it. Despite all predictions to the contrary.

We have united many around the world to stand with Ukraine and against you. We found the weapons and the financing we needed.

We receive support. You receive sanctions. And this will continue until there is justice for Ukraine — the justice we seek and the justice that can be achieved.

We will not allow those who are trying to convince you that sanctions against Russia will be significantly eased, and that support for Ukraine will be significantly reduced, without any meaningful change in your position toward Ukraine, to succeed. The example of Orban shows how those who choose to help Russia in its war against us end in disgrace.

Ukraine has endured harsh winters while you tried to destroy our energy system. We held firm — and even in darkness, the resilience of Ukrainians remained intact.

We brought the war onto your territory, and you would not have been able to cope with it without North Korea's help. You are the first ruler of Russia to turn to Pyongyang for assistance.

And today you are fully dependent on China — also for the first time in Russia's history.

You believed Ukrainians would not have the strength to defend themselves. Yet today, our people are helping our partners in the Middle East and the Gulf build their own defenses.

You hoped for internal unrest in Ukraine. Instead, it was your own military formations that staged a mutiny against you. June 23 will mark another anniversary of that event, and silence will not erase this fact from history.

And now it is you whom your own officials, businessmen, and propagandists look at with obvious fatigue. The world can see it.

The world has not grown tired of Ukraine, as you long hoped it would. But there is growing fatigue with Russia — even among those in the wider world who help you bypass sanctions and keep your economy afloat.

You cannot fail to notice it. After 26 years in power, age is beginning to take its toll. And with time, the fatigue with you will only grow.

We have seen intelligence reports showing that you are now considering plans to continue the war into 2027 and 2028. We also know that you hope ballistic missiles will achieve for you what everything else has failed to achieve. You want to draw Belarus even deeper into this war, and we are now forced to prepare for that as well. We see that you are trying to orchestrate something around Transnistria. Your propagandists threaten, in one way or another, every country neighboring Russia. Do you really want to go through all of this?

The choice is yours now.

Enough of war.

Ukraine proposes to end this war.

This must be done honestly, with dignity, and with guarantees that the war will not be reignited.

We see that the United States is fully focused on the issue of Iran, and it would be wrong to simply wait until the war in Europe returns to the center of its attention.

Ukraine proposes ending this war through direct engagement between us — and you.

I am proposing a meeting.

Everyone heard your representatives, smiling, say that I could supposedly come to Moscow. But after these 26 years, there is nothing for a Ukrainian leader to do in your capital — just as there is nothing for a Russian leader to do in Kyiv.

There are countries that have traditionally hosted leaders to resolve issues of war and peace. Switzerland, Türkiye, the countries of the Arab world — many are able and willing to host such a meeting.

It is leaders who resolve the key issues. That has always been the case, and it always will be.

I propose to set a clear date for such a meeting.

We have heard that you were promised in Alaska the resolution of certain issues concerning Ukraine and Europe. But you can see for yourself that Ukrainian and European issues are not decided in Anchorage.

Other agreed participants could join the bilateral track to be established between us.

Since the war is taking place in Europe, and since Ukraine needs security

guarantees, while you also seek security guarantees for yourself, it would be logical to involve those who can genuinely serve as guarantors.

We believe Europe should be part of this process — those who truly have the capacity to influence the situation.

We also believe that the United States must be part of the process. This is what could help shape a new security architecture for our part of the world.

We've already experienced many agreements with Russia, including the Minsk agreements, that ultimately failed. That is why we must first find direct answers between us to the questions that remain, and not hide from difficult issues behind formulas, technical working groups, or endless time lost in shuttle diplomacy.

Your war has permanently set Ukraine and Russia apart.

The front line today is the line from which diplomacy must begin.

Ukraine is ready for a full ceasefire for the duration of the negotiations. This is standard practice, and current developments around Iran only reinforce that point. An attempt to establish real silence is the best way to begin talking to one another. We believe it would not simply be an attempt, but a real ceasefire — if that is what you want.

You know that the United States has the capability to monitor a ceasefire along the line where hostilities stop.

Ukraine is ready for an all-for-all exchange of prisoners of war, and this could become a good prologue to ending the war.

Serious steps must be taken to return civilians and children who were taken away during the war.

We must determine what kind of future awaits the generations of Ukrainians and Russians who will come after us.

If you do not personally come to the conclusion that it is time to end this war, Ukraine will continue fighting for its existence. We will have those who support us.

But you, too, will have to fight much harder for your own existence — not Russia's, but your own. And this is not a threat from me or from Ukraine. It is a fact of Russian history that you know well: when Russia grows tired, change comes.

We can work toward that fatigue.

You can stop your war.

Eternal memory to all those whose lives were taken by this war.

Glory to Ukraine!

Översättning:

Öppet brev till Rysslands president från Ukrainas president

4 juni 2026, 21.20
När du kom till makten i Ryssland för mer än 26 år sedan såg många i Ukraina på dig positivt. Så var det. Men det är nu förflutet.

Nu ser den överväldigande majoriteten av ukrainare positivt på att våra långdistansdrönare besökte öppningen av ert forum i Sankt Petersburg, som täcker en sträcka på mer än 1 000 kilometer. Som du vet mycket väl är det avståndet inte gränsen för våra förmågor.

I 26 år har din tid vid makten helt förändrat agendan för relationerna mellan Ukraina och Ryssland. Från diskussioner om handel och andra civila frågor har våra nationer gått över till att nästan uteslutande tala om strejker och förluster.

Du har tillbringat nästan hälften av dina 26 år vid makten i Ryssland med att föra krig mot Ukraina.

Oavsett vad du säger om NATO, geopolitik eller det ryska språket, är detta krig ditt personliga val – ett krig utan verklig orsak. Det är så historien kommer att minnas det.

De åren kunde ha varit väldigt annorlunda.

Vi hör ofta att du känner dig bekväm med det här kriget. Naturligtvis inte i de fallen när det gäller säkerheten för din bostad i Valdai eller din parad i Moskva. Ditt eget liv är värdefullt för dig.

Men nu kan vi alla se att ryssarna äntligen börjar bli mindre bekväma med denna verklighet – med det faktum att kriget medför allt fler negativa konsekvenser för Ryssland.

De gillar inte våra drönare och missiler.

De gillar inte bensinbrist och ständigt stigande priser.

De gillar inte ständiga restriktioner.

De gillar inte din avsikt att starta en andra våg av mobilisering för att expandera kriget i en annan riktning i Ukraina eller använda det mot andra länder som är grannländer med Ryssland.

De gillar inte att det inte finns något slut i sikte på ditt krig.

Ja, du kan fortfarande tvinga ryssar att existera på det här sättet. Men dina resurser krymper avsevärt.

Du kommer inte ha tillräckligt med pengar eller politiskt kapital för att fortsätta köpa ryssarnas lojalitet på det sätt du gjort de senaste 26 åren.

Och vi kommer att göra allt vi kan för att säkerställa att världen hjälper till att föra det ögonblicket närmare.

Som du själv brukar säga, ”vi måste räkna på siffrorna.”

Igår fick jag en rapport om förlusterna av er armé vid fronten i Ukraina under maj. Återigen översteg antalet ryska soldater dödade och allvarligt sårade. Vi har upprätthållit den nivån månad efter månad, och vi har videobekräftelse på varenda en av dina förluster – det här är inte tomma anspråk.

Vi vet att 63 procent av dina förluster på slagfältet är döda, medan endast 37 procent är sårade. I 2000-talet har ingen armé råd med en sådan kvot. Och andelen av de dödade kommer att fortsätta öka.

Det är inte så att vi i Ukraina bryr oss om de ryska soldaternas öde efter allt ert krig har fört till vårt land.

Men jag bryr mig om ukrainare.

Vi förlorar vårt folk, och varje förlust är smärtsam för oss. Även när förhållandet mellan ukrainska förluster och ryska förluster är en till fem eller ett till sex, spelar det ändå stor roll.

Det är också viktigt att du regelbundet skjuter upp dina egna deadlines för att erövra våra regioner – särskilt Donetsk-regionen – var tredje månad. Och du kommer inte att fånga det i år heller.

Men vi i Ukraina vill inte ha ett permanent krig. Vi vet mycket väl att livet utan krig är oändligt mycket bättre. Och det vill vi uppnå.

Jag är övertygad om att majoriteten av ryssarna också skulle reagera positivt på detta – och det vet du.

Många trodde inte att Ukraina skulle kunna hålla ut så länge. Du trodde inte på det. Och de som gav dig råd trodde inte heller på det. Det var ett misstag.

Du förväntade dig inte fullskaligt motstånd från Ukraina, och du förutsåg inte att det skulle gå så här långt. Ändå är vi här alla — i det femte året av detta fullskaliga krig.

Var inte rädd för att ta vägen ut ur detta krig. Det är det viktigaste som krävs av dig nu.

Ukraina har bevarat sin självständighet. Och det kommer att bevara den. Trots alla antatt förutsägelser.

Vi har enat många runt om i världen för att stå med Ukraina och mot er. Vi hittade vapnen och finansieringen vi behövde.

Vi får stöd. Du får sanktioner. Och detta kommer att fortsätta tills det finns rättvisa för Ukraina — den rättvisa vi söker och den rättvisa som kan uppnås.

Vi kommer inte att tillåta att de som försöker övertyga er om att sanktionerna mot Ryssland kommer att lättas avsevärt, och att stödet för Ukraina kommer att minskas avsevärt, utan någon meningsfull förändring i er hållning gentemot Ukraina, att lyckas. Exemplet med Orbán visar hur de som väljer att hjälpa Ryssland i dess krig mot oss slutar i vanära.

Ukraina har uthärdat hårda vintrar medan ni försökt förstöra vårt energisystem. Vi stod fast – och även i mörkret förblev ukrainarnas motståndskraft intakt.

Vi förde kriget in på ert territorium, och ni hade inte klarat det utan Nordkoreas hjälp. Du är den första ryska härskaren som vänder sig till Pyongyang för hjälp.

Och idag är ni helt beroende av Kina — också för första gången i Rysslands historia.

Du trodde att ukrainarna inte skulle ha styrkan att försvara sig. Ändå hjälper vårt folk idag våra partners i Mellanöstern och Gulfområdet att bygga sina egna försvar.

Du hoppades på inre oroligheter i Ukraina. Istället var det dina egna militära formationer som iscensatte ett myteri mot dig. Den 23 juni markerar ännu en årsdag av den händelsen, och tystnad kommer inte att radera detta faktum ur historien.

Och nu är det dig som dina egna tjänstemän, affärsmän och propagandister ser på med uppenbar trötthet. Världen kan se det.

Världen har inte tröttnat på Ukraina, som du länge hoppats att den skulle bli. Men det finns en växande trötthet på Ryssland – även bland dem i den bredare världen som hjälper dig att kringgå sanktioner och hålla ekonomin flytande.

Du kan inte undgå att lägga märke till det. Efter 26 år vid makten börjar åldern ta ut sin rätt. Och med tiden kommer trötttheten hos dig bara att växa.

Vi har sett underrättelserapporter som visar att ni nu överväger planer på att fortsätta kriget in i 2027 och 2028. Vi vet också att du hoppas att ballistiska missiler ska åstadkomma det som allt annat misslyckats med. Du vill dra in

Vitryssland ännu djupare i detta krig, och vi tvingas nu förbereda oss för det också. Vi ser att du försöker orkestrera något kring Transnistrien. Era propagandister hotar, på ett eller annat sätt, varje land som gränsar till Ryssland. Vill du verkligen gå igenom allt det här?

Valet är ditt nu.

Nog med krig.

Ukraina föreslår att avsluta detta krig.

Detta måste göras ärligt, med värdighet och med garantier för att kriget inte kommer att återupptas.

Vi ser att USA är helt fokuserat på Iran-frågan, och det vore fel att helt enkelt vänta tills kriget i Europa återvänder till dess uppmärksamhet.

Ukraina föreslår att detta krig avslutas genom direkt kontakt mellan oss – och dig.

Jag föreslår ett möte.

Alla hörde era representanter, leende, säga att jag tydligen kunde komma till Moskva. Men efter dessa 26 år finns det inget för en ukrainsk ledare att göra i din huvudstad – precis som det inte finns något för en rysk ledare att göra i Kiev.

Det finns länder som traditionellt har varit värdar för ledare för att lösa frågor om krig och fred. Schweiz, Turkiet, länderna i arabvärlden – många kan och vill stå värd för ett sådant möte.

Det är ledarna som löser de centrala frågorna. Det har alltid varit så, och det kommer alltid att vara så.

Jag föreslår att vi sätter ett tydligt datum för ett sådant möte.

Vi har hört att ni i Alaska blev lovade att lösa vissa frågor rörande Ukraina och Europa. Men du kan själv se att ukrainska och europeiska frågor inte avgörs i Anchorage.

Andra överenskomna deltagare kan ansluta sig till den bilaterala väg som ska etableras mellan oss.

Eftersom kriget pågår i Europa, och eftersom Ukraina behöver säkerhetsgarantier, samtidigt som du söker säkerhetsgarantier för dig själv, vore det logiskt att involvera dem som verkligen kan fungera som garanter.

Vi anser att Europa bör vara en del av denna process – de som verkligen har kapacitet att påverka situationen.

Vi anser också att USA måste vara en del av processen. Detta är vad som kan hjälpa till att forma en ny säkerhetsarkitektur för vår del av världen

Vi har redan upplevt många avtal med Ryssland, inklusive Minskavtalen, som till slut misslyckades. Därför måste vi först hitta direkta svar mellan oss på de frågor som återstår, och inte gömma oss från svåra frågor bakom formler, tekniska arbetsgrupper eller oändlig tid förlorad i skytteldiplom

Ert krig har permanent skiljt Ukraina och Ryssland åt.

Frontlinjen idag är den linje från vilken diplomatin måste börja.

Ukraina är redo för ett fullständigt eldupphör under förhandlingarnas varaktighet. Detta är standardpraxis, och nuvarande utveckling kring Iran förstärker bara den poängen. Ett försök att skapa verklig tystnad är det bästa sättet att börja prata med varandra. Vi tror att det inte bara skulle vara ett försök, utan ett verkligt eldupphör – om det är vad ni vill.

Du vet att USA har kapacitet att övervaka eldupphör längs linjen där fientligheterna upphör.

Ukraina är redo för ett all-för-alla-utbyte av krigsfångar, och detta kan bli en bra prolog till att avsluta kriget.

Allvarliga åtgärder måste vidtas för att återlämna civila och barn som togs bort under kriget.

Vi måste avgöra vilken slags framtid som väntar generationer av ukrainare och ryssar som kommer efter oss.

Om du inte personligen kommer fram till att det är dags att avsluta detta krig, kommer Ukraina att fortsätta kämpa för sin existens. Vi kommer att ha dem som stöttar oss.

Men du måste också kämpa mycket hårdare för din egen existens – inte Rysslands, utan din egen. Och detta är inte ett hot från mig eller från Ukraina. Det är ett faktum i rysk historia som du känner väl: när Ryssland blir trött kommer förändring.

Vi kan arbeta mot den trötthet en.

Du kan stoppa ditt krig.

Evigt minne till alla vars liv togs av detta krig.

Ära åt Ukraina!

Diskussion

Avsikten med denna kvalitativa studie om krigspropagandan under vintern och våren 1918 var bland annat att ge svar på följande frågor. Det underliggande materialet omfattar ett stort antal tidningsartiklar som kan uppfattas ha ett propagandistisk innehåll publicerade mellan brjan av januari och slutet av maj 1918 i de svenska dagstidningarna i Finland. Artikelurvalet har gjords av författaren.

I det följande finns svar på de frågor som ställdes inför studien, som bas för en fortsatt diskussion om detta som vi uppfattar viktiga ämne,

Fråga 1: Retoriska och klassificeringsmässiga kännetecken i röd respektive vit propaganda 1918

De rödas propaganda i Arbetet och Arbetarnas Notisblad kännetecknas av en revolutionär klassretorik där fienden konsekvent benämns som ”slaktargardister”, ”borgargardister” och ”Mannerheims legoknektar”. Man använder en tydlig vit propaganda i form av officiella manifest från Folkkommissariatet (t.ex. revolutionsmanifestet 28 januari 1918), men också inslag av grå propaganda där man överdriver fiendens förluster och nedtonar de egna. Exempelvis rapporterar Arbetet den 31 januari 1918 att ”icke mindre än ett 80-tal slaktargardister stupade” vid Kämärä, medan de rödas förluster anges till endast tre. Detta följer Lasswells (1927) första funktion: mobilisering av hat mot fienden.

De röda använder också appeller till etnocentrism genom att framställa borgarklassens kultur som en tunn ”kulturfernissa” under vilken döljer sig en oerhörd råhet (Arbetet, 7 februari 1918). Vidare använder man appeller till optimism genom att ständigt rapportera om framryckningar även när reträtten pågått – nå som blir tydligt i rapporteringen från Vilppula-fronten i mars 1918.

De vitas propaganda i Wasa-Posten, Wiborgs Nyheter och Kaskö Tidning kännetecknas av en nationalistisk och antikommunistisk retorik. De röda kallas ”banditer”, ”huliganer”, ”landsförrädare” och ”vilddjur”. Detta är en mörk propaganda där fienden avhumaniseras fullständigt. De vita använder också territoriella appeller (Reid) – kriget framställs som ett försvar av den nyvunna självständigheten mot rysk påverkan. I senatens proklamation den 26 januari 1918 (Finlands Allmänna Tidning) heter det: ”Varje störare av ordningen är det finska folkets och dess självständighets fiende.”

Båda sidorna använder ”glittering generalities” (Institute for Propaganda Analysis, 1938): de röda talar om ”frihet”, ”rättvisa” och ”avskaffa fattigdomen” (Arbetet, 5 februari 1918); de vita talar om ”fosterland”, ”lag och ordning” och ”kultur”.

Fråga 2: Propagandan från första världskriget till dagens konflikter

Propagandans grundmekanismer har förblivit anmärkningsvärt stabila sedan Lasswells (1927) analys av första världskriget: demonisering, offerroll, förtigande av egna förluster. Det finska inbördeskriget 1918 utgör en direkt fortsättning på dessa tekniker, med den skillnaden att propagandan nu riktades mot inhemska medborgare snarare än en yttre fiende – vilket gjorde den mer laddad och mer benägen att leda till inbördeskrigets brutala efterräkningar.

Den stora förändringen kommer med teknologin. Under första världskriget spreds propaganda via affischer, pamfletter och tidningar – med en fördröjning på dagar. 1918 användes fortfarande samma medier. Idag, i konflikterna Ukraina, Gaza–Iran och USA–Iran 2025–2026, har hastigheten ökat dramatiskt. Ett inlägg på X (f.d. Twitter) når miljarder inom några sekunder. Dmitrij Medvedevs grova uttalanden om Zelenskyj som ”luffarmonster” (Wionews, 2025) sprids omedelbart globalt.

En annan avgörande skillnad är mikroriktning. Medan 1918 års propaganda var en massteknik – samma budskap till alla – kan dagens propaganda riktas till specifika målgrupper baserat på psykografiska profiler. Ryska trollfabriker och israeliska påverkanskampanjer opererar med precisionsinriktning på sociala medier.

Den mest revolutionära förändringen är AI-genererad desinformation. Ryssland har använt deepfakes för att påstå att ryska trupper omringat Kupjansk (NV.ua, 2025). Israel–USA genomförde en ”multifacetterad desinformationskampanj” inför attacken mot Irans kärnkraftsanläggheter 2025, där man medvetet läckte falska uppgifter om att attacken var inställd (Times of Israel, 2025). Detta är svart propaganda i sin mest raffinerade form – och den skulle varit omöjlig utan dagens medieteknik.

Samtidigt lever de gamla teknikerna kvar. Trump upprepar ”den stora lögnen” när han hävdar att Irans kärnvapenprogram redan är ”förintat”, trots att hans egna underrättelsekällor motsäger detta. Precis som Arbetet 1918 hävdade segrar som inte inträffat, använder dagens ledare samma metod – bara snabbare och mer hänsynslöst.

Fråga 3: Propagandans roll i att legitimera den vita terrorn 1918 och paralleller idag

Den vita propagandans demonisering av de röda som ”vilddjur”, ”banditer” och ”landsförrädare” skapade en moralisk legitimering för summariska avrättningar efter kriget. När fienden inte längre betraktas som människa, blir det lättare att rättfärdiga våld mot honom. Detta är en klassisk mekanism som Ellul beskrev: propaganda omformar mottagarens värderingar så att det som tidigare var otänkbart blir självklart.

Efter kriget avrättades omkring 10 000 röda summariskt, och ytterligare 12 500–13 500 dog i fånglägren av svält och sjukdomar. De vita tidningarna bidrog aktivt till denna stämning. Den 18 april 1918 skrev Åbo Underrättelser: ”Med mördare och likplundrare underhandlar man icke. Sådana varelser hava för alltid förverkat sin medborgarrätt i detta land.” Den 26 april 1918 publicerade Uusi Päivä en ledare där man argumenterade för att ”nu är inte tiden för barmhärtighet utan för onda gärningar” och att varje mördad vit borde besvaras med tio avrättade röda fångar.

Parallellerna till dagens konflikter är oroande. Rysk propaganda har konsekvent avhumaniserat ukrainare – Medvedev kallar dem ”kackerlackor” och ”engångsrobotar” (RAND, 2025). Detta skapar en moralisk miljö där bombningar av bostadsområden, sjukhus och skolor kan rättfärdigas som ”militära nödvändigheter”. Å andra sidan har israelisk propaganda under kriget mot Gaza och Iran framställt motståndaren som en existentiell terroristskugga, vilket används för att rättfärdiga civila offer som ”kollaterala skador”.

Den viktigaste lärdomen från 1918 är att propagandans demonisering får direkta, dödliga konsekvenser även efter att striderna upphört. När segraren ser den besegrade som mindre än mänsklig, försvinner alla hinder för vedergällning. Ordspråket ”man skall inte slå en slagen” förutsätter att den slagna fortfarande räknas som en människa. Propagandans uppgift är att ta bort den förutsättningen.

Fråga 4: Kulturell förnedring som propagandistiskt vapen 1918 och idag

Kulturell förnedring var ett centralt inslag i båda sidors propaganda 1918, men teknikerna skiljde sig åt.

De röda angrep borgerskapets anspråk på kulturell överlägsenhet. I Arbetet den 7 februari 1918 användes begreppet ”kulturfernissa” för att beskriva

borgarklassens ytliga bildning – under den tunna ytan dolde sig en råhet utan like. I Arbetarnas Notisblad den 7 mars 1918 hävdades att intelligentian hade sålt sin ”förstfödslorätt för krämeriets grynvälling”, och att arbetaren i själva verket besatt ett större mått av intelligens än tjänstemännen. Här handlar det om att vända på hierarkierna: den som anses stå högst i kulturellt avseende förklaras stå lägst i moraliskt och intellektuellt hänseende.

De vita gick längre och uteslöt de röda ur mänskligheten helt. I Kaskö Tidning den 27 februari 1918 beskrevs de röda som ”vilddjur” och deras handlingar som uttryck för en ”grymhet” som saknade motstycke. I Åbo Underrättelser den 18 april 1918 hette det att de röda ”äro icke mera människor, de äro som vilda djur, som djävlar”. I Wiborgs Nyheter den 30 april 1918 sades att de röda velat införa en ”asiatisk kultur” – en tydlig koppling mellan kulturell underlägsenhet och geografisk/rasmässig ”annorlundaskap”.

I dagens propaganda ser vi samma mönster. Dmitrij Medvedev kallar ukrainska ledare för ”ättlingar från yttre rymden” och en ”alienn ras av dvärgar” (Wionews, 2025). Detta är en direkt motsvarighet till de vitas avhumanisering – fienden placeras utanför den mänskliga gemenskapen. Rysk propaganda framställer också väst som ”dekadent” och ”värdelöst”, medan den egna sidan framställs som försvarare av ”traditionella värden”.

I västvärlden används kulturell förnedring mer subtilt, men den finns där. Trump kallar Iran för en ”skurkstat” och dess ledare för ”galningar”. I debatten om Gaza har israeliska politiker beskrivit palestinier som ”människodjur” – en terminologi som påminner skrämmande mycket om 1918 års ”vilddjur”. Gemensamt för alla exempel är att kulturell förnedring fungerar som ett sätt att beröva motståndaren hans mänskliga värdighet och därmed göra våldet mot honom moraliskt acceptabelt.

Fråga 5: Offerrollen – likheter och skillnader i propagandanarrativ 1918 och idag

Båda sidorna 1918 framställde sig själva som offer och den andra sidan som aggressor – en klassisk propagandastrategi som Lasswell (1927) identifierade som central för att mobilisera inhemskt stöd.

De rödas offernarrativ: Revolutionen var enligt Arbetet (8 januari 1918) en nödvändighet eftersom borgarsenaten hade ”företagit en statskupp i reaktionär riktning” och förberett ”ett anfall mot Finlands organiserade arbetare”. I revolutionsmanifestet den 29 januari 1918 heter det att ”den brottsliga senaten”

hade ”begärt av främmande makters monarkiska regeringar afsändandet av mördaretrupper”. De röda var alltså tvungna att försvara sig mot en överhängande attack.

De vitas offernarrativ: I senatens proklamation den 26 januari 1918 (Finlands Allmänna Tidning) framställdes de röda som upprorsmän som i samverkan med rysk militär hotade den nyvunna självständigheten. ”Varje störare av ordningen är det finska folkets och dess självständighets fiende”, hette det. De vita såg sig som försvarare av lag och ordning mot ett illegitimt våld.

I båda fallen var narrativen självbekräftande: ju mer den andra sidan attackerade, desto mer bekräftades bilden av den egna sidan som offer. Detta skapade en dynamik där varje ny övergrepp – oavsett vem som begick det – användes för att rättfärdiga ytterligare eskalering.

I dagens konflikter ser vi exakt samma mönster. Ryssland framställer sin invasion av Ukraina som en defensiv åtgärd mot NATO-expansion och ”neofascister” – ett klassiskt offernarrativ. Putin talar om att Ryssland är ”hotat” och att den ”speciella militäroperationen” är ett svar på detta hot. Medvedev upprepar ständigt att väst vill ”förstöra Ryssland”.

Väst å sin sida framställer Ukrainas kamp som ett försvar av demokratin mot auktoritär aggression. USA och EU ser sig som försvarare av den liberala världsordningen. Inte heller här säger någon sida öppet: ”Vi startar det här kriget för att vi vill ha mer makt eller territorium.”

Trump använder ett liknande offernarrativ i konflikten med Iran: han hävdar att Iran hotar USA:s säkerhet, att landet måste ”försvaras” och att hans attack är en nödvändig reaktion på ett ”överhängande hot” – trots att underrättelsekällor inte funnit något sådant hot (RTHK, 2026). Israel framställer sina attacker mot Gaza och Iran som självförsvar mot terrorism.

Skillnaden är att dagens offernarrativ ofta presenteras i snabbare cykler och med en högre grad av koordinering över flera plattformar. Men grundmekanismen – att framställa sig själv som den oskyldigt angripna parten – är densamma som 1918.

Fråga 6: Hur kan historisk propaganda hjälpa oss att känna igen desinformation idag

En kvalitativ studie av 1918 års tidningspropaganda ger flera konkreta lärdomar för att bemöta dagens desinformation.

Lärdom 1: Propaganda följer återkommande mönster. Demonisering, offerroll, överdrifter och förtiganden är eviga tekniker. Genom att studera hur Arbetet och Wasa-Posten använde dessa grepp kan vi lära oss att känna igen dem i dagens medier. När Medvedev kallar Zelenskyj för ”luffarmonster” är det samma mekanism som när de röda kallade Mannerheim för ”tsaradjutant” eller när de vita kallade de röda för ”vilddjur”. När Trump hävdar att Irans kärnvapenprogram är ”obliterated” trots bevis för motsatsen, är det samma överdrifter som när Arbetet hävdade att 80 vita stupat vid Kämärä.

Lärdom 2: Var uppmärksam på ensidighet. När en tidning eller kanal konsekvent rapporterar om den egna sidans framgångar och den andras grymheter, utan att nämna egna övergrepp eller förluster – då är det propaganda. 1918 hade de rödas läsare ingen möjlighet att läsa de vita tidningarna, och vice versa. Idag har åtminstone vi i västerlander tillgång till alternativa källor – men vi måste aktivt söka upp dem.

Lärdom 3: Avhumanisering är en varningssignal. När fienden kallas för ”djur”, ”kackerlackor” eller ”monster” är det ett tecken på att propagandan förbereder marken för övergrepp. I 1918 ledde avhumaniseringen direkt till den vita terrorn. Idag ser vi samma mönster i rysk propaganda om ukrainare, i israelisk propaganda om palestinier, och i Trumps retorik om iranier. Att reagera på sådant språk är inte ”politiskt korrekt” – det är att försvara grundläggande mänsklig värdighet.

Lärdom 4: Källkritik är inte bara för historiker. Metoderna som används för att analysera 1918 års tidningar – att jämföra olika källor, att identifiera överdrifter, att söka efter förtiganden – är desamma som behövs för att analysera dagens nyheter. Skillnaden är att dagens desinformation är snabbare, mer sofistikerad och ofta svårare att spåra. Därför behövs också teknologiska verktyg: faktagranskningssajter, AI-detektorer, och medvetenhet om hur algoritmer fungerar.

Att redan i ”fredstid” skaffa sig en pålitlig informationsklla som man betalar för är bra och denna kan man lita på i det skede då krisen och kaoset börjar. Många prenumererade dagstidningar fyller alldeles utmärkt denna roll.

Lärdom 5: Propaganda fungerar bäst när vi inte tror att vi påverkas. En av de

mest robusta forskningsrönen inom propagandaforskning är att människor systematiskt underskattar hur mycket propaganda påverkar dem själva, samtidigt som de överskattar hur mycket den påverkar andra (”tredjepersonseffekten”). 1918 var det få som läste Arbetet eller Wasa-Posten som trodde att de blev lurade. Idag är det få som tror att just de är mottagliga för desinformation. Den insikten är avgörande: det första steget mot motståndskraft är att erkänna att ingen är immun.

Lärdom 6: Demokratisk resiliens kräver mediepedagogik. Finska inbördeskriget visar vad som händer när en befolkning lämnas utan verktyg att kritiskt granska propaganda. Idag har vi möjlighet att lära ut dessa verktyg i skolor, på arbetsplatser och i det offentliga samtalet. Källkritik, medieanalys och historisk medvetenhet är inte fluffiga ämnen – de är demokratins försvarslinje.

Sammanfattningsvis: kunskapen om 1918 års propaganda hjälper oss att se att dagens desinformation inte är ett helt nytt fenomen, utan en vidareutveckling av gamla tekniker i nya mediemiljöer. Genom att förstå dåtidens misstag kan vi bättre navigera i nutidens informationskaos.

Helsingfors våren 1918
Lönnqvist, Gunnar, fotograf
"…innehållsbeskrivning: Helsingfors efter det att tyska truppernas intåg. Åbo kasern efter en brand orsakad av bombningar av de tyska trupperna. Stadsbor letar efter konservburkar bland ruinerna,
Public Domain. Finna.fi